

Mestna občina Celje
Komisija Mladi za Celje

CELEIA – ARHEOLOŠKI SPREHOD POLDRUGO TISOČLETJE NIŽJE

ZNAČILNOSTI, TEMATSKA EKSKURZIJA

RAZISKOVALNA NALOGA

AVTORICI

Tia Eria Skrt

Nana Čulk

MENTOR

Tomislav Golob, prof.

Celje, marec 2017

**CELEIA – ARHEOLOŠKI SPREHOD POLDRUGO
TISOČLETJE NIŽJE**

ZNAČILNOSTI, TEMATSKA EKSKURZIJA

RAZISKOVALNA NALOGA

Avtorici:

Tia Eria Skrt, 7. a

Nana Čulk, 7. a

Mentor:

Tomislav Golob, prof.

Mestna občina Celje, Mladi za Celje

Celje, 2017

KAZALO VSEBINE

ZAHVALA	5
1 POVZETEK	6
2 UVOD	8
2. 1 CILJI	8
2. 2 RAZISKOVALNE METODE	9
2. 3 HIPOTEZE	11
3 TEORETIČNO - RAZISKOVALNI DEL	12
3. 1 KRATKA ZGODOVINA CELJA	12
3. 2 NAJPOMEMBNEJŠE KULTURNO-ZGODOVINSKE USTANOVE, KI HRANIJO OSTANKE IZ CELJSKE PRETEKLOSTI	16
3. 2. 1 Celjski Stari grad	16
3. 2. 2 Knežji dvor	18
3. 2. 3 Stara grofija	20
3. 2. 4 Muzej novejše zgodovine Celje	21
3. 3 STAREJŠI ZAPISI O RIMSKI ARHEOLOŠKI DEDIŠČINI	22
3. 3. 1 Heraklejevo svetišče	22
3. 3. 2 Krstilnica in starokrščanska cerkev	23
3. 3. 3 Lapidarij	23
3. 3. 4 Kopališča	23
3. 3. 5 Mozaiki	24
4 RAZISKOVALNI DEL	25
4. 1 ARHEOLOŠKA RAZLAGA VIDNIH OSTANKOV IZ RIMSKIH ČASOV	25
4. 1. 1 Kanalizacijsko omrežje	31
4. 1. 2 Forum in javne stavbe	32
4. 1. 3 Zasebne zgradbe	33
4. 2 MESTO POD MESTOM	34
4. 3 ARHEOLOŠKO NAJDIŠČE OSREDNJE KNJIŽNICE CELJE	41
4. 4 SPREHOD PO RIMSKIH ULICAH	46
4. 4. 1 Avla Mestne občine Celje (obzidje in bazen)	46
4. 4. 2 Svetišče in forum	47
4. 4. 3 Decumanus maximus (Gospodka ulica)	48

4. 4. 4	Vzhodni konec Gosposke ulice (rimska cesta in kanalizacija).....	48
4. 4. 5	Obzidji vil na Starem trgu.....	49
4. 4. 6	Ostanki rimskih vil z mozaiki na prostoru današnjega TIC-a	50
4. 4. 7	Rimska krščanska krstilnica	51
4. 4. 8	Najdbe na prostoru današnje Pošte Slovenije	52
4. 4. 9	Heraklejevo svetišče	53
4. 4. 10	Lapidarij	54
4. 4. 11	Ostanki rimskega stebra s foruma	61
4. 4. 12	Ostanki keltskih in zgodnjorimskega svetišča	62
4. 5	NEVIDNA RIMSKA ARHEOLOŠKA DEDIŠČINA	63
4. 5. 1	Celjska tržnica.....	63
4. 5. 2	Prostor pod nekdanjim forumom.....	63
4. 5. 3	Rimske terme.....	64
4. 5. 4	Parkirišče ob Turški mački.....	65
4. 5. 5	Rimsko obzidje	65
4. 5. 6	Maksimilijanova cerkev	66
4. 6	ANALIZA ANKETNEGA VPRAŠALNIKA.....	67
4.6.1	Povzetek ankete	85
4. 7	RAZLAGA IN ANALIZA HIPOTEZ	86
4. 8	IZDELAVA ENODNEVNE TEMATSKE EKSKURZIJE PO CELEJI	90
	92
5	ZAKLJUČEK	93
6	VIRI IN LITERATURA	94
6. 1	PISNI VIRI.....	94
6. 2	INTERNETNE STRANI.....	94
7	SEZNAM SLIK, GRAFOV	97
7. 1	SEZNAM SLIK.....	97
7. 2	SEZNAM GRAFOV	98
8	PRILOGA	99

ZAHVALA

Posebna zahvala je namenjena najinemu mentorju Tomislavu Golobu, ki nama je zavzeto pomagal, naju usmerjal in vodil pri delu.

Zahvaljujeva se arheologu dr. Juretu Krajšku za podano teoretično znanje pri ogledu razstave Celeia – mesto pod mestom, za sprehod po »rimskih« mestnih ulicah in razlago v notranjem in zunanjem lapidariju.

Hvala sošolcem Sari Godec, Ani Kovačič, Andražu Goležu in Domnu Kaču za pomoč pri anketiranju ter Tini Pregelj Skrt, ki je pomagala izdelati zgibanko za zabavnejši obisk rimskih ostalin na tematski ekskurziji po Celju.

Ge. Zarji Lednik se zahvaljujeva za lektoriranje najine raziskovalne naloge.

1 POVZETEK

Od ustanovitve Akvileje (Ogleja) v 2. stol. pr. n. št. se je začel za Rimljane zaradi gospodarskih in vojaških interesov prodor na vzhodnoalpsko področje. Konec 1. stol. pr. n. št. je cesar Oktavijan slovensko ozemlje že vključil v rimski imperij. Ozemlje pa ni bilo enotno, ampak vključeno v tri province: zahodni del do Trojan (Atransa) je spadal v Italijo (Regija X.), severovzhodni del in Dolenjska v Panonijo in severni del in Štajerska do Trojan v Norik, katere prestolnica je verjetno nekaj časa bila tudi Celeja.

Začetki poselitve na našem prostoru so dokazani na Miklavškem hribu; naselbina je bila tukaj že v času mlajše bronaste in starejše železne dobe. Keltski Tavriski so poselili teraso Keleje nad današnjim celjskim parkom, tukaj so imeli tudi kovnico srebrnikov. V 1. stol. pr. n. št. se je poselitev znižala proti rečni ravnici. Dokaz so ostanki darov božanstvom ob rečnih strugah, tri svetišča na prehodu iz keltskega v rimski čas. Savinja je tekla nekoč v vsaj dveh krakih. Na otoku med krakoma je v 1. stol. nastalo rimsko mesto Municipium Claudium Celeia.

V 1. stol. n. št. so nastali številni templji, kopališča, bogate vile, obrtniške delavnice. V zahodnem delu mesta je stal tudi forum s svetiščem. Glavni mestni vpadnici kardo in dekuman sta bili tlakovani, ostale ceste pa makadamske. Pod njimi so bili speljani odtočni kanali (kloake). Sredi 2. stol. je bilo mesto na vrhuncu moči, markomanske vojne so njegov blišč za vedno upočasnile.

Zaradi vpadov ljudstev z vzhoda se je mesto v manjšem obsegu utrjevalo, sredi 3. stol. je dobilo obzidje. V 4. stol. se je razširilo krščanstvo, v 5. stol. je postala Celeja škofijski sedež (škofijska cerkev in krstilnica).

Kljub propadu zahodnorimskega cesarstva (476) in vdorom germanskih ljudstev je mesto še obstajalo, saj je dokumentirana cerkvena dejavnost celejanskih škofov v širšem cerkvenem hierarhičnem prostoru še konec 6. in 7. stol.

Rimska arheološka dediščina je kljub globoko nasutim ostankom in gosti poselitvi starega dela mesta skozi stoletja še vedno dobro opazna. Del rimske arheološke dediščine je viden, restavriran, del skrit, vendar dokumentiran, del pa še vedno buri duhove, predvsem arheološkim zanesenjacom.

Poznavanje rimske preteklosti na Celjskem in širše ni zadostno. Za seznanitev sledov rimske dediščine mlajšim in starejšim generacijam je bila izdelana krajša tematska ekskurzija.

Pomembne točke na poti in zgibanka so uporabne za osnovnošolsko in srednješolsko mladino, za starejše generacije se lahko nadgradi s turističnim vodenjem po kulturno-zgodovinskem in arheološkem rimskem bogastvu.

2 UVOD

2.1 CILJI

Cilj najine raziskovalne naloge je bil narediti natančen popis najpomembnejših rimskih ostankov v Celju, preučiti poznavanje rimske Celeje med Celjani in na podlagi zbranih podatkov izdelati predlog za izvedbo enodnevne tematske ekskurzije po Celju, ki bi bila zanimiva, informativna in hkrati tudi poučna.

Teoretični del najine naloge se je začel s kratkim opisom zgodovine Celja, in sicer vse od prvih začetkov na prostoru nad današnjim mestom, keltskih časov ter do današnjih dni. S pomočjo interneta sva naredili seznam vseh pomembnih zgodovinskih ustanov v Celju, ki hranijo ostanke iz celjske preteklosti, si jih ogledali in nato opisali.

Z najinim mentorjem Tomislavom Golobom smo na večkratnih tedenskih sestankih načrtovali najino delo. Pri raziskovalni nalogi nam je z mnogo uporabnimi informacijami in s turističnimi promocijskimi materiali pomagala tudi svetovalka za turizem iz Zavoda Celeia, gospa Urša Dorn.

Da bi pridobili podrobnejše informacije, sva z mentorjem obiskali Osrednjo knjižnico Celje, kjer smo pregledovali literaturo in dopolnjevali opise zgodovinsko-kulturno-turističnih destinacij v Celju in okolici.

Levji delež pri pripravi naloge nama je nudil arheolog dr. Jure Krajšek. V njegovi pisarni smo prebili veliko časa. Podal je veliko teoretičnih podatkov, hkrati pa nas popeljal na ogled vseh rimskih ostalin Celja. Začetek terenskega dela je bil vodeni ogled razstave Mesto pod mestom, kjer sva iz prve roke na mestu samem (in situ) izvedeli veliko novih in zanimivih informacij o Celeji.

Sledila je priprava raziskovalnega dela. Ker nama je primanjkovalo informacij, naju je dr. Krajšek popeljal še na ogled preostalih vidnih rimskih ostankov v Celju. Govorili smo tudi o termah pod našo III. osnovno šolo Celje, o lapidariju, Heraklejevem svetišču in ostalih kulturno-zgodovinskih in za turiste zanimivih področjih.

Za natančnejše informacije o vedenju ljudi o Rimljanih v našem mestu sva se odločili, da bova raziskavo podprli z analizo rezultatov, pridobljenih s pomočjo anketnih vprašalnikov. V njih so bila vprašanja o splošni zgodovini in rimskih ostankih v Celju. Rezultati anket so pokazali, da ljudje zelo slabo poznajo celjsko zgodovino.

Na koncu sva, zato da bi približali rimsko zgodovino Celeje in predstavili arheološko dediščino tega obdobja, izdelali predlog tematske ekskurzije, zemljevid pomembnih točk te poti ter z zanimivo zgibanko popestrili sprehod nekaj metrov nižje in precej stoletij v preteklost našega mesta Celja.

2. 2 RAZISKOVALNE METODE

Pri najini raziskavi so bile uporabljene naslednje raziskovalne metode:

- študij razpoložljive strokovne literature v slovenščini, iskanje zanimivih podatkov in skic v nemščini in latinščini (dr. Krajšek);
- prebiranje uporabnih in zanimivih internetnih virov (slikovnih in besedilnih), njihova primerjava z literaturo in ustnimi viri;
- anketiranje mimoidočih o kulturno-zgodovinskih ostankih v mestu Celje s poudarkom na rimski preteklosti;

Slika 1: Anketiranje na celjskih ulicah (Foto: Pregelj Skrt, T., 2017)

- analiza rezultatov ankete in sinteza ugotovitev;
- intervjuvanje in pogovor z arheologom dr. Krajškom o preteklih in najnovejših ugotovitvah arheološke dediščine rimskega obdobja v Celeji;
- samostojen obisk terena, raziskovanje z mentorjem in arheologom, zapis podatkov in fotografiranje rimskih ostalin;
- najnovejša predstavitev zemljevida pomembnih rimskih ostankov Celeje;
- izdelava tematske poti, zemljevida pomembnih točk za učence, dijake in ostale obiskovalce, zgibanke o rimskih ostalinah;
- postavitve domnev, njihovo preverjanje s pomočjo literature, ankete ali arheologa.

Delo je potekalo po načrtih. Vseskozi sva bili presenečeni nad tem, koliko rimske arheološke dediščine je še prisotne pod celjskimi tlemi kljub preteklemu tisočletju in pol ter enim izmed najbolj gosto poseljenih predelov današnjega mesta. Zanimivo se nama je zdelo, da so ljudje v preteklosti kljub večkratnim nasutjem in pozidavi skozi stoletja pod temelji ohranili veliko najstarejše arhitekture, saj je zavedanje o njenem pomenu v preteklosti bilo manj pomembno. Intenzivne arheološke raziskave na Celjskem so se začele šele po drugi svetovni vojni, ko dobimo tudi prve arheologe.

Slika 2: Teoretično znanje je osnova raziskovalnega dela (foto: Golob, T., 2017)

Slika 3: Delo na terenu – zunanji lapidarij (foto: Golob, T., 2017)

2. 3 HIPOTEZE

Strnili sva jih v naslednje trditve:

- a) Del Celja je zgrajenega na rimskih ostankih, zato je veliko ostankov zakopanih pod zemljo.
- b) Več kot polovica anketirancev ne bo vedela, katera je najstarejša omenjena naštetja najdba.
- c) Več kot 70 odstotkov ljudi ne bo vedelo, kje je bila prva naselbina v Celju.
- č) Več kot polovica anketirancev bo vedela, da so nekoč v Celju živeli Rimljani.
- d) Heraklejevo svetišče je najstarejša najdba na območju Celja.
- e) Rimljani so pregnali in pobili vse Kelte ter zavladali mestu.
- f) Pod III. osnovno šolo Celje ni rimskih ostankov.
- g) Rimski forum ni bil večji od Trga celjskih knezov.

Slika 4: Z dr. Krajškom v notranjem lapidariju (foto: Golob, T., 2017)

3 TEORETIČNO - RAZISKOVALNI DEL

3.1 KRATKA ZGODOVINA CELJA

Celje je bilo poseljeno že v mlajši železni dobi. Sledi o poseljenosti vodijo na vrh Miklavškega hriba, kjer so odkrili gradišče (9. do 6. stol. pr. n. št.) (Žerič, 2012, str. 3).

Okrog leta 400 pr. n. št. so z zahoda začeli prihajati Kelti ali Galci. Po plemenih so se naselili na ozemlju Vzhodnih Alp. Na tleh današnjega Celja in njegove širše okolice je prebivalo pleme Tavriskov (Orožen, 1971, str. 13).

V tistih časih je bilo Celje večje naselje, ki se je imenovalo Keleja. Kelti so bili v dobrih odnosih s svojimi rimskimi sosedi in njihovo obsežno tržišče so zalagali s svojim prvovrstnim železom, Rimljani pa so jih branili pred vpadi tujih plemen. Rimski vpliv je postajal vse močnejši in leta 15 pr. n. št. se je noriško kraljestvo priključilo k Rimskemu cesarstvu. V letih vladavine cesarja Klavdija (41-54 n. št.) je Celeja med prvimi v provinci leta 45 dobila status municipija (samostojnega mesta) s polnim imenom municipium Claudia Celeia.

Keltsko prebivalstvo ni izginilo, ampak se je pomešalo z Rimljani. V rimski Celeji je živelo več kot 10.000 prebivalcev. Domorodcem so se pridružili priseljenci iz Levanta, Sirci, Afričani in številni drugi, mesto pa je razvilo živahno trgovsko in obrtno dejavnost. V pozni antiki so se skozi naše kraje neovirano premikala tuja ljudstva in napovedovala skorajšnji konec rimskega cesarstva. Vpadi Gotov, vdor Alarika v Italijo in pustošenje strašnega Atila so Celejo izčrpali in mesto je bilo le še blede senca nekdanjega sijaja. Tudi po padcu Rima je bilo krščanstvo še vedno močno prisotno, saj je bila Celeja sedež škofije. (Žerič, 2012, str. 7, 9, 15). V 5. in 6. stoletju je bilo mesto porušeno. V zgodnjem srednjem veku so ga obnovili, prvič se je omenjalo pod imenom Cilli.

Zgodovina grofov in knezov Celjskih oz. prvotno svobodnih gospodov Žovneških je tudi zgodba o najslavnejši in najpomembnejši plemiški rodbini s sedežem na območju današnje Slovenije. Njihov vzpon se je nedaleč od Celja začel v 12. stol. Od leta 1130, ko jih prvič zasledimo v listinah, so svojo posest in finančno moč sistematično gradili s pobiranjem davkov, z nakupi, posojanjem denarja, dobičkonosnim vojaškim najemništvom, predvsem pa s skrbno načrtovano ženitno politiko. Leta 1308 so Habsburžanom predali svojo svobodno posest (gradova Ojstrico in Žovnek ter stolpa Šenek in Libenštajn) in ju takoj prejeli nazaj v fevd. S tem so sicer stopili v vazalni odnos s Habsburžani, a to dejanje je bilo za njihov

nadaljnji politični vzpon nujno. Še pomembnejša je bila dediščina po letu 1322 izumrlih grofov Vovbrških. Žovneški so z orožjem, denarjem in po razsodbi deležnega kneza do leta 1333 pridobili Celje - nov sedež žovniškega gospostva. Od grofov Vovbrških so podedovali tudi tri zlate zvezde na modrem polju, ki so postale prepoznaven simbol meteorskega vzpona družine. Prvič so zasijale 16. aprila leta 1341, ko je cesar Ludvik Bavarski v Münchnu povzdignil Ulrika I. v grofa (Žerič, 2012, str. 19).

Slika 5: Grb Žovneških iz sr. 14. stol. (<http://url.sio.si/utj>, povzeto 26. 2. 2017)

Slika 6: Grb Vovbrških (Celjskih) iz sr. 14. stol. (<http://url.sio.si/utk>, povzeto 26. 2. 2017)

Zadnji žovneški in prvi celjski grof je bil Friderik I. Herman I. se je poročil s Katarino, hčerko bosanskega bana Štefana II. Kotromanića. Herman II. je bil sin Hermana I. in pod njegovim vodstvom je rodbina Celjskih dosegla prvi vrhunec moči. Petdesetletno vladanje Hermana II. je zaznamovalo širjenje posesti in moči. Zaznamoval ga je tudi zelo pomemben dogodek v bitki pri Nikopolju leta 1396, v katerem je rešil ogrskega kralja in pozneje nemškega cesarja Sigismunda Luksemburškega (<http://url.sio.si/sCp>, povzeto 10. 12. 2016).

S Sigismundom se je poročila Hermanova hčerka Barbara Celjska, prva renesančna kraljica, ki so jo okronali z madžarsko, nemško in s češko krono in je bila leta 1408 tudi soproga rimsko-nemškega cesarja (Žerič, 2012, str. 21).

Friderik II. je bil najstarejši sin Hermana II.. Po njegovem ukazu je 11. aprila 1451 Celje dobilo mestne pravice. Poročil se je z Elizabeto Frankopansko. Leta 1422 je Elizabeta Frankopanska nenadoma umrla prav v noči, ki sta jo v Hermanovem poskusu pomiritve zakonca prebila skupaj v Krapini. Zlasti po Slavoniji in na Hrvaškem so se razširile govorice, da je Elizabeto umoril kar sam Friderik. Po ljudski govorici naj bi do umora prišlo zaradi tega, da bi Friderik za ženo lahko vzel Veroniko Deseniško. Poroka z Veroniko Deseniško je bila sporna, ker je Veronika bila nižjega plemiškega rodu in zaradi tega je Herman II. poroki oporekal. Herman je Friderika leta 1425 zaprl v stolp na celjskem gradu in da bi zabrisal sled družinske sramote, je porušil tudi grad Fridrihštajn, kjer sta Friderik in Veronika živela. Med tem ko je bil Friderik II. že v ujetništvu pri svojem očetu, so Hermanovi ljudje iskali Veroniko, ki se je nekaj časa v veliki stiski in bedi skrivala v divjini. Ko so jo ujeli in privedli v Celje, jo je Herman II. obtožil, da ga je hotela zastrupiti in da je s čarovništvom obnorela njegovega sina, da jo je poročil. Veronika je imela dobrega zagovornika, zato jo je sodišče na političnem procesu oprostilo krivde, kljub temu pa jo je dal Herman II. zapreti v grad Ojstrico, kjer so jo 17. oktobra 1425 (ali 1427 ali 1428) umorili tako, da so jo utopili v kadi. Po smrti Hermana II. sta bila 30. novembra 1436 Friderik II. in njegov sin Ulrik II. povišana v kneza. Friderik je umrl na Žovneku 13. ali 20. (morda celo 9.) julija 1454. Prestol je nasledil Ulrik II. Poročen je bil s Katarino Kantakuzino Branković, s katero je imel pet otrok, ki so umrli pred njim. Leta 1456 je bil na vrhuncu moči (<http://url.sio.si/sCr>, povzeto 10. 12. 2016).

Ulrik Celjski je postal trn v peti delu ogrskega plemstva na čelu z družino Hunyadi. Ob pripravah na spopad s Turki je v kraljevi družbi vstopil v trdnjavo Kalemegdan v Beogradu,

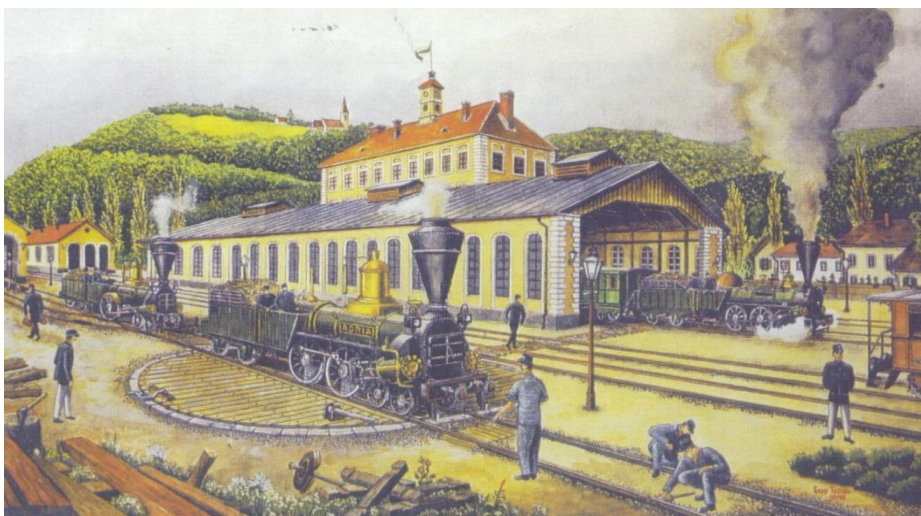
kjer je Ladislav Hunyadi že skoval načrt za atentat. Tam so 9. novembra 1456 na njega s svojimi meči planili Vogri in ga ubili (Žerič, 2012, str. 23).

Z umorom Ulrika II. Celjskega v Beogradu je celjska rodbina izgubila zadnjega moškega člana in celjsko posest so po krajši vojni za dediščino prevzeli Habsburžani.

Mesto se je začelo hitro razvijati v obrtniško in trgovsko središče. Leta 1473 so zgradili mestno obzidje in trdnjavski jarek. Z obzidjem so se branili pred Turki in ob velikem slovenskem kmečkem uporu leta 1515 pred kmeti, ki so zavzeli Stari grad (<http://url.sio.si/sCs>, povzeto 10. 12. 2016).

Po prvem znanem požaru leta 1448 jih je sledilo še več. En je izbruhnil 2. julija 1687 in v treh dneh upepelil skoraj celotno mesto. Zgorelo je 130 hiš, z njimi pa žal tudi najpomembnejše celjske listine, ki so jih hranili v Mestni hiši. Najhujši požar v zgodovini Celja je bil na veliki četrtek 5. aprila 1798, ko je ob deveti uri zjutraj zagorelo v minoritskem samostanu. Močen veter ga je raznesel po mestu. Ogenj je z zublji uničil 192 hiš, nepoškodovane so ostale samo tiste stavbe (13 hiš), ki so jih po požaru leta 1794 že uspeli pokriti z opeko. Veliko žrtev je povzročila tudi »črna smrt«. Zaradi kuge so v letih 1644 – 1647 nekatere vasi ostale brez prebivalcev, samo v celjski fari je umrlo nad 400 ljudi.

Zaradi vseh požarov, bolezni, gospodarskih kriz, uporov, Napoleonovih vojnih čet in še mnogih drugih stvari je bilo Celje desetletja v zatonu. Ponovno je oživel s prihodom železnice 27. aprila 1846. Celju je ponudila nove možnosti gospodarskega razvoja, število prebivalcev je zelo naraslo in nastali so prvi industrijski obrati.

Slika 7: Železniška postaja v Celju okrog 1846 (Brilej, M., 1999, str. 35)

Med 1. svetovno vojno je bilo mesto v zaledju pomembno naborniško območje. Zaradi velikega števila vojakov so uporabili šolske zgradbe za nastanitev vojakov kot tudi za bolnišnice. V mestu je bilo tudi veliko predvsem ruskih in srbskih vojnih ujetnikov. Mesto je preživljalo tudi več kot 500 beguncev, zato je vladalo v mestu precejšnje pomanjkanje (<http://url.sio.si/utm>, povzeto 26. 2. 2017).

Med 2. svetovno vojno, je Celje v nemškem okupacijskem območju trpelo zaradi izseljevanja in streljanja narodno zavednih ljudi v simbolu trpljenja, Starem piskru, in zaradi bombardiranja zavezniških sil v letu 1944. Po vojni so Celjane čakali odstranitev ruševin, obnova mesta in popravilo osnovne infrastrukture. Življenjske razmere so bile takrat izjemno težke. Na začetku petdesetih se je situacija bistveno izboljšala, naslednji dve desetletji pa lahko označimo za obdobje splošnega razcveta. Sedemdeseta so sicer prinesla dvig družbenega in zasebnega standarda, a predvsem na račun visokega zadolževanja v tujini. Ob razpadu Jugoslavije in procesu osamosvajanja Slovenije leta 1991 Celje sicer ni utrpelo nobenega vojaškega spopada, se je pa moralo v novih razmerah soočiti z velikimi težavami zaradi izgube jugoslovanskega trga in nekonkurenčnosti na evropskem trgu. Stare industrijske tovarne so druga za drugo odhajale v stečaj, brezposelnost pa je narasla na rekordnih dvajset odstotkov. Celje je v prehodu v novo tisočletje prebrodilo najhujše. Z dodatkom domačega in tujega kapitala so na pogoriščih industrijskih obratov zrasli veliki trgovski centri. Na razvoj mesta sta spodbudno vplivali posodobitev prometnic in avtocestna povezava z Ljubljano in Mariborom. Celje je z lastnim trdom in uspešnim črpanjem evropskih sredstev uredilo infrastrukturo in se v nekaj letih iz brezna povzpelo v eno najhitreje razvijajočih se mest v Sloveniji (Žerič, 2012, str. 34, 43, 51, 52, 61, 64, 65).

3. 2 NAJPOMEMBNEJŠE KULTURNO-ZGODOVINSKE USTANOVE, KI HRANIJO OSTANKE IZ CELJSKE PRETEKLOSTI

3. 2. 1 Celjski Stari grad

Stari grad Celje leži na Grajskem hribu nad Celjem, natančneje jugozahodno od mestnega jedra na skalnem pomolu nad reko Savinjo. Po velikosti je največji grad na Slovenskem (<http://url.sio.si/ufZ>).

V pisnih virih je prvič omenjen leta 1323. Grad so v prvi polovici 13. stoletja zgradili grofje Vovbrški s Koroške. Ta je bil, v primerjavi z današnjim gradom, veliko manjši. Obsegal je le romanski palacij, zaprto dvorišče ter zaščitno zunanje obzidje, ki je bilo na vrhu zavarovano z obrambnim hodnikom (<http://url.sio.si/ufX>).

Takšna je bila značilna podoba gradov tistega časa. Stari grad skupaj s Celjem in njegovo okolico so imeli Vovbrški v lasti do leta 1322, ko so izumrli. Med njihovimi dediči, plemenitim Friderikom Žovneškim in grofom Konradom Pfannberškim, se je razvnel boj za dediščino. V letih 1331 do 1333 se je spor končal in Žovneški so postali gospodarji vsega celjskega gospostva. Grofje Celjski so začeli utrdbo preurejati v udobnejše stanovanjsko bivališče in uradno prebivališče. Zunanje obzidje so dogradili v bivalni gotski palacij, okoli leta 1400 pa so dodali še 23 metrov visok štirinadstropni obrambni stolp in ga kasneje poimenovali Friderikov stolp, ker je bil v njem zaprt Friderik II. V kasnejših fazah razvoja se je grajski kompleks širil, dograjeno je bilo zunanje obzidje s stolpiči, gospodarski in vojaški objekti, urejen široki obrambni jarek ter nov dostop v grajsko jedro. Po izumrtju Celjskih leta 1456 postane Stari grad, po hudih bojih za celjsko zapuščino, deželno-knežja last, na njem pa gospodarijo razni oskrbniki (<http://url.sio.si/urZ>).

Leta 1515 ga zavzamejo uporni kmetje, pozneje pa je bil nekaj časa hudo opustel. Nato so ga v letih med 1566 in 1579 temeljito obnovili in znova utrdili (<http://url.sio.si/ufZ>).

Ko je grad pozneje izgubil svoj strateški pomen, je pričel polagoma propadati. Ob koncu 17. stoletja je bil veliki Friderikov stolp že brez strehe, leta 1748 so z gradu pobrali strešno opeko za popravilo mestnega gradu, leta 1755 so z njega sneli ostrešje, leta 1803 pa ga je kmet Gorišek začel uporabljati za kamnolom (<http://url.sio.si/urZ>).

Grof Wickenburg, ki je razvaline odkupil leta 1846, jih je izročil štajerskim deželnim stanovom, da bi jih obvaroval pred popolnim uničenjem. Celjsko Muzejsko društvo je leta 1882 začelo prizadevanja za obnovo gradu, ki še vedno traja. V zadnjih letih grad tudi od daleč že dobiva svojo prvotno podobo. Zdaj je grad po prenovi atraktivna turistična točka, njegovim obiskovalcem sta na voljo sodoben TIC in kavarna Veronika. Grad, ki je po površini največji srednjeveški grad v Sloveniji, predstavlja čudovito okolje za poroke, v poletnem času pa se na njem odvijajo številni dogodki, koncerti in prireditve.

Najpomembnejši je prikaz srednjeveškega življenja med vikendi, in to v času od aprila do oktobra (<http://url.sio.si/ufX>).

Slika 8: Stari grad Celje okoli leta 1686
(<http://url.sio.si/usX>, povzeto 25. 2. 2017)

Slika 9: Stari grad Celje danes
(<http://url.sio.si/usY>, povzeto 25. 2. 2017)

3. 2. 2 Knežji dvor

Knežji dvor, pogovorno tudi spodnji celjski grad, je srednjeveški mestni dvorec, nekdanja graščina celjskih grofov v starem delu Celja (<http://url.sio.si/usf>).

V 14. in 15. stoletju je grad služil kot rezidenca grofov Celjskih. Po njihovem izumrtju je bil vicedomski urad. Grad je bil torej dobro utrjen in obdan z obzidjem. Počasi so ga zanemarili, tako da se je v drugi polovici 16. stoletja pokazala potreba po temeljnih obnovitvenih delih, o čemer govore ohranjeni dokumenti. 12. aprila 1566 sta si mestni sodnik Paumgartner in mojster Francisko de Lugano, stavbenik iz Ljubljane, ogledala njegovo stanje (<http://url.sio.si/usg>).

Več kot pol ostrešja na obzidju je bilo povsem strohnelo in razpadlo, vzdružni most je bil trhel, podi v sobah so bili v zelo slabem stanju in iz velike dvorane v vrhnjem nadstropju se je videlo naravnost na podstrešje. Obe dvorani so tlakovali z opečnimi tlakovci, uredili nova okna v cesarski sobi, drugod so zamenjali okenske okvire in uredili leseno stopnišče iz dvorane v obednico.

Slika 10: Knežji dvor Celje – del Pokrajinskega muzeja (<http://url.sio.si/usZ>, povzeto 25. 2. 2017)

Med leti 1748 in 1750 so po nalogu Marije Terezije grad preuredili v vojašnico in v tej vlogi ostal je do začetka osemdesetih let 20. stoletja. Po uničujočem požaru, ki je zajel Celje leta 1798, so se v okviru obnovitvenih in preureditvenih del lotili tudi gradu. Podrli so obzidje in zasuli obrambne järke. Ob teh predelavah je izginila tudi luteranska kapela, v kateri je dotlej počival poslednji celjski grof Ulrik. Danes se v delu Knežjega dvora nahaja Galerija sodobne umetnosti Celje ter stalne postavitev Pokrajinskega muzeja Celje: arheološko razstavišče Celeia – mesto pod mestom, razstava Grofje Celjski in Od šivanke do zvezd (<http://url.sio.si/ush>).

Na razstavi Grofje Celjski si lahko v dveh nadstropjih palacija ogledamo vzpon in propad grofov Celjskih, vključno z njihovimi lobanjami.

Na razstavišču Celeia – mesto pod mestom lahko vidimo rimsko cesto, obzidje z zahodnimi mestnimi vrati in temelje mestnih vil rimske Celeje (Zavod za kulturne prireditve in turizem Celeia Celje, 2014, str. 31).

Na razstavi Od šivanke do zvezd so predstavljena najstarejša obdobja celjskega območja: fosilni ostanki starodavnih živalskih in rastlinskih vrst, koščena šivanka iz Potočke zijalke ter

kovinsko, keramično in kamnito gradivo iz različnih pomembnih časovnih obdobij, od kamene, bakrene, bronaste in železne dobe do rimske zasedbe.

Galerija sodobne umetnosti Celje je namenjena večjim, študijsko zasnovanim, tematskim in preglednim razstavam domačih in tujih avtorjev polpretekle in sodobne likovne umetnosti (Zavod za kulturne prireditve in turizem Celeia Celje, 2014, str. 32).

3. 2. 3 Stara grofija

Stara grofija je najlepši renesančni dvorec v Celju. Predhodnica današnje grofije se leta 1414 omenja kot pisarnica – Schreibhuus. Že ime pove, da je stavba služila svojim gospodarjem, celjskim grofom, kot upravno poslopje. Ko so grofje leta 1456 izumrli, je stavba postala deželno-knežja last. Verjetno je bilo v njej tudi domovanje celjskih upravnikov. Leta 1580 so predhodnico grofije podrli in na istem mestu zgradili palačo v poznorenesančnem slogu. Stavbi so na v začetku 17. stoletja dodali še arkadne hodnike in stopnišče. Leta 1869 je poslopje kupila celjska občina in od takrat je zgradba večkrat spremenila svojo namembnost (<http://url.sio.si/use>).

Včasih je bila v njej šola, med letoma 1914 in 1945 pa sodišče. Leta 1926 so ob obnovitvenih delih odkrili znameniti »Celjski strop«. Po drugi svetovni vojni je v njej svoje domovanje našel Pokrajinski muzej Celje. Za njim se nahaja lapidarij na prostem, sedaj ga urejajo.

Slika 11: Stara grofija (<http://url.sio.si/uta>, povzeto 25. 2. 2017)

V lapidariju na prostem so kamniti spomeniki iz rimske Celeje.

V Etnološki zbirki je predstavljen bogat izbor duhovne in materialne dediščine celjske regije.

Razstava Alma M. Karlin – Poti, prikazuje življenje Celjanke in svetovne popotnice ter pisateljice Alme M. Karlin.

Celjski strop je osrednja znamenitost muzeja in hkrati eden redkih primerov profanega slikarstva na prehodu iz renesanse v zgodnji barok.

Slika 12: Celjski strop (<http://url.sio.si/utb>, povzeto 25. 2. 2017)

Kulturnozgodovinska zbirka predstavlja bogato zbirko pohištva, slik, grafik in drugih predmetov iz obdobja med 13. in začetkom 20. stoletja. V sklop te razstave sodi tudi razstava » Od gotike do historizma po korakih« za osebe z motnjami vida (Zavod za kulturne prireditve in turizem Celeia Celje, 2014, str. 30).

3. 2. 4 Muzej novejšje zgodovine Celje

Muzej skuša varovati, ohranjati, raziskovati, predstavljati, razstavlјati in popularizirati premično kulturno dediščino s področja zgodovine in etnologije od začetka 20. stoletja dalje. Pomembno pozornost namenјajo z dodatnimi pedagoškimi programi in aktivnostmi tudi mlajšim obiskovalcem muzeja. Je prostor spoznavanja, učenja, druženja in razmišljanja.

Leta 1951 so v takratnem Mestnem muzeju Celje ustanovili oddelek za zgodovino narodnoosvobodilne borbe. Leta 1963 je prerasel v samostojno kulturno ustanovo – Muzej revolucije Celje. Svoje današnje prostore je dobil v poslopju nekdanjega celjskega magistrata (magistrat je bil v tej stavbi v letih 1830–1963) in v zaporih Starega piskra.

Danes je pomembna dejavnost muzeja tudi zbiranje in raziskovanje življenja po letu 1945. Leta 1979 je muzej pridobil dodatne prostore, kjer so v letih 1987–1989 postavili stalno razstavo o razvoju mesta Celja po drugi svetovni vojni.

Zaradi preučevanja novih vsebin se je muzej on nastanku naše države leta 1991 preimenoval v Muzej novejšje zgodovine Celje.

Stalne razstave v muzeju so: Živeti v Celju, ki govori o mestu in Celjanih v 20. stoletju, Otroški muzej Hermanov brlog, ki se predstavlja kot muzej otroške ustvarjalnosti, Zobozdravstvena zbirka, Fotoateljé in galerija Pelikan s konca 19. stoletja in Stari pisker, spominski prostor žrtev nacističnega nasilja (<http://url.sio.si/utn>, povzeto 26. 2. 2017).

Slika 13: Muzej novejšje zgodovine Celje (<http://url.sio.si/utp>, povzeto 26. 2. 2017)

3. 3 STAREJŠI ZAPISI O RIMSKI ARHEOLOŠKI DEDIŠČINI

3. 3. 1 Heraklejevo svetišče

Heraklejevo (Herkulovo) svetišče je bilo antična kulturna stavba namenjena čaščenju božanstev. Posvečena je bila Herakleju, ki je bil Zevsov sin in velik grški junak. Svetišče je bilo zgrajeno v 2. stoletju na nekdanjem Sadnikovem vrtu blizu kapucinskega samostana pod Miklavškim hribom. Na njegove ostanke so naleteli leta 1949, v naslednjih letih pa so jih odkopali in uredili. V osrednjem delu svetišča je bila zgradba dolga 19 in široka 8, 5 metrov. Tempelj je obdajalo stebrišče, iz katerega je razvidno, da je bilo poslopje visoko 10 metrov. Na jugu so ležali manjši prostori, ki so verjetno bili namenjeni kipom božanstev. Veliko arhitekturnih

členov je bilo okrašenih z akantom, zoborezom in z jajčnim nizom. Do danes se je ohranil samo en steber, vidijo se samo ostanki templja. Ta steber so rekonstruirali, ga nato okrasili z originalnim kompozitnim kapitelom in postavili na prvotno mesto, nekaj drugih arhitekturnih členov pa so prepeljali v muzej. Heraklejevega kipa ob izkopavanjih sicer niso našli, po ostankih nožnega palca in roke s kijem pa so ugotovili, kateremu božanstvu je bil tempelj posvečen (Stopar, 1991, str. 9; Lazar, 2001, str. 31, 32).

3. 3. 2 Krstilnica in starokrščanska cerkev

Konec prejšnjega stoletja so ob gradnji poštnega poslopja odkrili ostanke starokrščanske cerkve, ki je ležala na skrajnem vzhodnem delu mesta. Nastala je v začetku 5. stoletja. Cerkev je bila dolga 19, široka pa 13 metrov. Tla so bila pokrita s pisanimi mozaiki, ki so imeli ornamentalne motive; ti so se žal do danes izgubili in njihov izgled poznamo samo po risbah.

Skoraj celo stoletje pozneje so odkrili ostanke krstilnice z osmerokotnim krstilnim bazenom. Zgrajena je bila ob koncu 4. ali v začetku 5. stoletja. Zunanje strani krstilnice so bile usločene, notranjost je bila obložena z marmornimi ploščicami, z dveh strani pa sta vanjo vodili po dve stopnici. Nad krstilnico je verjetno visel baldahin. Zaradi relativne oddaljenosti od cerkve je krstilnica verjetno pripadala drugemu arhitekturnemu kompleksu (Lazar, 2001, str. 26, 57, 58).

3. 3. 3 Lapidarij

Na muzejskem vrtu za Staro grofijo je urejen arheološki park z lapidarijem na prostem, ki vsebuje največ rimskih ostankov. Na mogočnost in razkošje nekdanje Celeje kažejo ostanki grobnic, preprosti marmornati bloki in še številni ostali arhitekturni členi. Poleg njih je razstavljen tudi skupina rimskih miljniov iz 2. in 3. stoletja. V lapidariju je svoje mesto našel tudi renesančni vodnjak, ki je bogato okrašen z mitološkimi prizori in listnim ornamentom (Stopar, 1996, str. 30).

3. 3. 4 Kopališča

Konec prejšnjega in v začetku tega stoletja so v Celju izkopali dve kopališči. Prvo je bilo precej bolj ohranjeno ležalo je na vzhodu mesta v Cankarjevi ulici in je bilo zgrajeno v 2. stoletju. Iz ostankov je bilo mogoče razpoznati, da je kopališče vsebovalo prostore za vročo in toplo kopel ter 1,2 metra niže ležečo sobo za hladno kopel. V ogrevanih prostorih se je ohranil

odlično zidan hipokavst (sistem centralnega ogrevanja), ki je bil sestavljen iz osmih vrat stebričkov, ki so nosili tla, v katera so bile položene ogrevalne cevi. Nad njimi je bil drug tlak, okrašen s črno-belimi mozaikami. Vzorec mozaika so sestavljale osmerokotne rombične zvezde, ki so jih dopolnjevala kvadratna polja.

Drugo kopališče je ležalo na zahodni strani mesta, v Vodnikovi ulici. Objektu z dvema gradbenima fazama je mlajša pripadala kopališču, ki pa ni bilo zgrajeno po 2. stoletju. Odkrita sta bila dva prostora, ki sta bila centralno ogrevana. Na eni strani sta se zaključevala z apsidalno oblikovanim delom. Časovna opredelitev arhitekture je nezanesljiva zaradi primanjčovanja drobnih najdb (Lazar, 2001, str. 28, 29).

3. 3. 5 Mozaiki

Najdbe mozaikov so znane že od 16. stoletja. Nekateri so se ohranili, nekateri žal ne, nekateri pa krasijo muzeje tudi izven Slovenije, npr. v Gradcu v Avstriji. Zgodnejši rimski mozaiki so bili večinoma črno-beli z omejenimi ornamentami, kot so geometrijski in rastlinski motivi. Od konca 2. in 3. stoletja so prevladovali večbarvni mozaiki, najrazkošnejši v Celju so bili odkriti v starokrščanski cerkvi. Kasneje, v prvi polovici 5. stoletja, je bil bogat geometrijski in rastlinski okras dopolnjen s krščanskimi simboli in donatorskimi napisi (Lazar, 2001, str. 25, 26).

4 RAZISKOVALNI DEL

4.1 ARHEOLOŠKA RAZLAGA VIDNIH OSTANKOV IZ RIMSKIH ČASOV

Rimsko mesto Celeia (Municipium Claudium Celeia) se je razvilo iz utrjene keltske naselbine oppidum Keleia na severnem in severovzhodnem vznožju Miklavškega hriba. Na podlagi ostankov je naselje časovno opredeljeno v starejšo železno dobo. Druga naselbina bi naj bila na severni spodnji terasi hriba na Sadnikovem vrtu (Heraklejevo svetišče). Še bolj proti vzhodu so na isti terasi našli ostanke iz mlajše železne dobe. Pod teraso na vzhodnem delu hriba (Breg) je obstajala prav tako naselbina iz istega časovnega obdobja. Najbogatejša najdba keltskih Tavriskov (drobni kovinski predmeti in nekaj tisoč srebrnikov) je bila zabeležena v Savinji na Bregu v Celju (Bausovac 2014, str. 9).

Poselitev iz tega časa je bila tudi v Gaberjih (Mariborska cesta), kjer so v 19. stoletju odkrili nekaj latenskih grobov, v začetku 21. stoletja pa ostanke poznokeltskega in treh zgodnjericimskih svetišč. V bližini Spodnjega Lanovža so izkopali tudi jantarne najdbe in velike keltske srebrnike (Bausovac 2014, str. 10).

Zgodnjericimska lončenina, ki je bila najdena poleg latenskega gradiva na območju naselbine na Bregu, dokazuje, da je bila tukaj najstarejša rimska naselbina na območju Celja. Raziskave v zadnjih letih so pokazale nekaj zgodnjericimskih ostankov tudi ob severovzhodnem pobočju Miklavškega hriba (ob mostu čez Savinjo na Partizanski cesti) ter na severnem delu ulice Breg (Bausovac 2014, str. 10).

Leta 1982 so na področju glasbene šole odkrili ostanke zidov manjšega rimskega svetišča z začetka 1. stoletja n. št., kar je dokaz za širitev rimske naselbine na današnji levi breg Savinje. Ostanke lesenih objektov so našli tudi na lokaciji Osrednje knjižnice Celje. Precej severneje – v Gaberjih je v tem času na območju keltskega in rimskih svetišč nastalo tudi obrtniško-naselbinsko jedro. Severna celejanska nekropola je segala do delavnic in mostu enega izmed pritokov Savinje. Obzidja mesta so bila precej odvisna tudi od številnih pritokov in več strug reke Savinje, stranice so bile večkrat na robu vodotokov (Bausovac 2014, str. 11).

Naselje se je najverjetneje med severni (današnja Levstikova ulica) in južni krak Savinje (današnja struga) razširilo za čas vladanja cesarja Klavdija sr. 1. stoletja n. št., ko je dobilo pravokotno ulično strukturo. V celoti je bilo predvidoma pozidano v flavijskem obdobju do konca 1. stoletja n. št. V Gubčevi ulici so bili odkriti štirje grobovi iz sr. 1. stoletja, preko

katerih so v 2. stoletju zgradili stanovanjske hiše. Po markomanskem opustošenju konec šestdesetih let 2. stoletja so številne zgradbe bile požgane, število prebivalstva se je zmanjšalo. Po teh vdorih so obnovili manjši obseg mesta (razširitev cest, tlakovanje in okrasitev foruma ter mestnega svetišča, dvig pohodne površine za en meter) in verjetno zgradili prvo obzidje (Bausovac 2014, str. 12).

Glavna mestna ulica dekuman (decumanus maximus) je potekala v smeri vzhod-zahod, od Knežjega dvora (njen 30-metrski odsek je na ogled v razstavišču Celeia – mesto pod mestom) v liniji današnje Gosposke ulice, kjer se je na Gosposki 10 sekala z glavnim mestnim kardom. Nato je potekala proti Glavnemu trgu, kjer se sled za njo izgubi. Kardo (cardo maximus) je potekala v smeri sever-jug, ostanki so dokumentirani le v skrajnem severnem in osrednjem delu, v celotni širini z obema pločnikoma pa le na križišču z dekumanom (Gosposka 10). Proti jugu se predvideva potek nad kloakami, proti severu je nekaj odkritij pod Ozko in Prešernovo ulico (Bausovac 2014, str. 13).

Pod Savinovo ulico je bilo odkrito 37 metrov dolgo cestišče, stransko vidno v Vodnikovi ulici, na križišču Miklošičeve in Stanetove ulice ter v Levstikovi ulici. Pri gradnji podvoza na Mariborski cesti so ugotovili, da je glavni kardo tukaj zavil proti severovzhodu. Odkritih je bilo kar nekaj odsekov stranskih ulic (prvi in drugi zahodni in prvi vzhodni stranski kardo), ostankov stranskega južnega dekumana ni, prvi severni je bil opazen v liniji Linhartove ulice (Bausovac 2014, str. 14–15).

Slika 14: Današnji načrt mesta z odkritimi arhitekturnimi rimskimi ostanki (Bausovac, M., 2014, str. 8)

Glavni dekuman in kardo sta imela osnovo cestišča sestavljeno iz zbitega drobljenca in rečnega proda. Cestišče je bilo široko 7 metrov, tlakovano z nepravilnimi apnenčastimi ploščami, debelimi do 40 centimetrov. Vozišče je bilo močno napeto, verjetno zaradi odtoka voda. Pločnika sta imela širino 2,5 metra, bila sta pokrita s stebriščem in tlakovana z apnenim maltnim estrihom. Okrogli stebri so imeli premer 35 cm, visoki so bili 2,4 m, med seboj oddaljeni 2,5 m in postavljeni na temeljna zidova, ki sta ločevala cestišče od pločnika. Celotna širina glavnega dekumana in karda je znašala 14 m (48 rimskih čevljev, 14,208 m), stranskih slabih 12 m. Najmlajšo fazo cestne obnove so izvajali sredi 4. stoletja (Bausovac 2014, str. 16).

Čeprav je za zgodovino Celja jasno, da je na tem prostoru obstajala rimska Celeja, pa je veliko novih raziskav, informacij in najdb o Celeji bilo odkritih šele v zadnjih 10 do 15 letih. Ko se je po 2. svetovni vojni začelo sistematsko in arheološko profesionalno raziskovanje Celeje, niso vedeli, kakšen je bil obseg mesta v rimskih časih.

Ko pogledamo karto mesta Celja, je izgled srednjeveškega mesta (približno 11 ha) še danes lepo viden, medtem ko je rimska Celeja popolnoma zabrisana. Najprej zaradi tega, ker stoji na njem današnje mesto, potem zato, ker je tok današnjih rek v Celju popolnoma drugačen zaradi regulacij in naravnih sprememb, naravna nasipavanja – mikrorelief od antike do danes se je močno spremenil, tako da prepoznanih elementov rimskega mesta danes nimamo več. Do sredine 2. stoletja je mesto obsegalo do 70 ha površine, kar pomeni sedemkratno površino srednjeveškega Celja. Mesto se močno zmanjša v času markomanskih vojn, od 168 (169) do leta 180 (181), odvisno kateri viri so vir podatkov. Celeja je bila v tem času popolnoma uničena. Poleg arheoloških dognanj, to potrjujejo tudi numizmatiki, saj za to obdobje desetih let manjkajo novci v denarnem prometu. Celejo so po tem času zelo lepo obnovili, postala je bogatejše okrašena, vendar nikoli več ni dosegla takšnega obsega kot pred vojnami, merila je le 46 do 47 ha. Bila je pa zaradi tega gosteje pozidana, okrasitve so bile precej v marmorju. Javna infrastruktura je bila razkošna. Mesto Celeja je bilo največje v provinci Norik ob začetku umika rimskega imperija od Donave proti Italiji v 2. polovici 5. stoletja. Zgodovinar Geza Alföldy je pred desetletji postavil teorijo, da je na podlagi dveh napisnih plošč, ki sta bili odkriti v Celju, v času cesarja Konstantina v 4. stoletju, bila Celeja tudi prestolnica province. Kasneje so to zaradi premalo dokazov ovrgli, vendar zadnja izkopavanja to teorijo potrjujejo, saj je na podlagi najdb in dogajanj ter najdenih cesarskih napisnih plošč v Celju to mogoče. Nenavadno bi namreč bilo, da bi prebivalci Celja v čast cesarjem postavljali

spomenike in se poimenovali kot prebivalci Norika, ne pa kot Celejani. Tudi ekonomski vzpon Celeje v 4. in 5. stoletju kaže na to dejstvo. Kdaj je Celeja dejansko propadla, po najdbah še ne moremo soditi, vendar je mesto bilo dejavno še celotno 5. stoletje, poseljeno še celotno 6. stoletje, tudi kontinuiteta življenja mesta se je nadaljevala tudi s prihodom Slovanov, ker so prevzeli vsa ta imena. Manjkajo nam najdbe hodnih površin, ker je bilo to odstranjeno v srednjem veku. Težko je določiti obseg mesta ob koncu antičnega obdobja (Ustni vir Krajšek, 10. 1. 2017).

Danes nimamo raziskanih niti 10 odstotkov površine Celeje, zato gre velikokrat za rekonstrukcijo. Število prebivalcev je v času največjega obsega bilo od 12- do 15 tisoč, zato je mesto sodilo v okvir večjih provincialnih središč. Mesto izstopa zaradi ohranjenosti arheološkega gradiva. Velika je debelina arheoloških plasti (statigrafija), saj imamo od današnjih hodnih površin (niso vse rimske) pa do začetka mesta več kot 4 metre debeline. Pri današnji glasbeni šoli in južnem delu mesta ob južnem toku Savinje so kopali v globino skoraj 7 metrov. Nekaj so nasipavali zaradi protipoplavne varnosti, vendar kljub temu v mestu nimamo dokazov, naravnega sedimenta, ki bi nakazoval na poplave. Vsaka obnova mesta je dala 30 do 40 cm ponovnega nasipa, mesto so vseskozi dvigali. Celeja ima več kot dvojno debelino arheoloških plasti kot Emona ali pa Petoviona, zato tako dobra ohranjenost. Ta velika debelina je zaradi tega lahko omejujoč faktor pri raziskovanju. Temelji današnjih modernih stavb so ob kopanju v zraku, vsa infrastruktura je nad raziskovalci, zato je tehnično raziskave nemogoče izvajati. Vprašljiva je varnost pri delu. Zaradi teh debelejših plasti je marsikaj celo bolje ohranjeno kot v Pompejih.

Natančni začetki mesta so neznani. Mesto se je začelo seliti na severni del tega južnega toka Savinje vsekakor takoj po začetku našega štetja. Savinja je v antiki tekla vsaj v dveh strugah. Glavni tok je potekal severno od mesta, južni pa v bližini današnjega toka, saj so bili odtoki kanalizacije nagnjeni proti jugu. Tudi leseni piloti, ki so bili ob južnem toku reke, namenjeni obrambi pred širjenjem struge proti zgradbam, so bili prav tako najdeni proti vzhodu in zaradi globine struge kažejo na severni tok Savinje. Voglajna namreč nikoli ni odvajala takšne količine vode (Ustni vir Krajšek, 10. 1. 2017).

Začetki raziskav pod Miklavškim hribom segajo v čas po 2. svetovni vojni, ko se je začelo z amaterskimi raziskavami dijakov na Heraklejevem svetišču. Nato so v Ljubljani zaprosili za pomoč arheološko katedro, ki je ugotovila, da gre za precej velik javni objekt in za velike globine zato so z deli zaključili. Naredili so približno rekonstrukcijo, vendar je še veliko stvari

nedorečenih. Gre za umetno poglobljen prostor, saj je bil eden izmed kamnolomov, ki so jih uporabljali za kamenje za zidanje, za material za nasipavanje, za tlakovanje.

Arheologinja Vera Kolšek je domnevala, da je nekje na področju Mestnega parka bil ostanek amfiteatra. To stopničasto pobočje naj bi uporabljali, vendar raziskave do danes tega niso pokazale. Svetišče je slabo raziskano. Vemo, da imamo v bližini velik zid, saj so zadnje raziskave pokazale, da gre za večji kompleks. Gre za klasični tip rimskega svetišča na stopničkih, kot npr. Fortunin tempelj v Pompejih. Takšen s stebrišči je navadno bil posvečen bogu Zeusu. Ta kapitolij, ki je stal na območju pred današnjo občino, in forum sta dokaz za to, da je Celeja bila pomemben municipij. Naselje mora biti najprej pomemben prostor, in imeti mora primerno infrastrukturo (ceste, kanalizacija, dostop do pitne vode), da mu cesar podeli mestne pravice. V Rimu je bilo to pravilo. Upravni del s forumom je torej obstajal, saj sicer mesta ne bi bilo. To je bil trigeneracijski postopek, ki je trajal 40 do 50 let. Že nekaj let pred Klavdijem kot ustanoviteljem mesta so mesto urbanizirali, ga gradbeno spreminjali in pripravili na ustanovitev municipija. Ko Norik postane okrog leta 40 – 45 provinca, podelijo petim naseljem izraz civitas (mesto, skupnost), med njimi je Celeja. Keleja je bila že v keltskem času zelo pomembna naselbina, saj so tukaj kovali novce. Kovnica je bila nekje na Bregu, poleg tega je pa Keleja edino mesto, kjer so kovali denar. To je bilo v keltsko-rimskem času, drugič pa v času knezov Celjskih. To so bile posebne pravice v Evropi, kar govori o mestu kot o nadregionalnem središču. Provinco Norik so Rimljani zelo hitro razkosali, odvzeli so ji dva dela. Področje Slovenije je bilo na strateški prometni legi, iz Panonije in Balkana proti Italiji. Področje Notranjske proti postonjskim vratom so kontrolirali že okrog leta 170 pr. n. št., organizirali so vojaške pohode proti plemenom na našem območju in začeli so postavljati vojaške postojanke. Ključna točka za Rimljane je bila Vrhnika, ker je bilo izhodišče za plovno pot v Panonijo. V 2. stoletju so napadali in pokorili panonska plemena, središče je takrat bila Segestica, kasneje Siscia (Sisak). Vse zaloge hrane in blaga so dobavljali preko Ljubljance in Save, v Segestici so se ustavili in niso šli naprej. Ker je bil Norik ustanovljen kot senatska provinca, provinca ni imela vojske. Zato so Noriku odvzeli področje Ptuja (Petoviona), na meji na Donavi pa postavili legije, ki so vojaško pokrivala ta prostor. Področje Celja je bil nekakšen žep. Najvišji rang rimskih mest je bila kolonija. V koloniji so živeli prebivalci, ki so imeli rimsko državljanstvo in so bili izenačeni s tistimi v Rimu. Rimljani so tam, kjer so hoteli postaviti mesto, razlastili prebivalstvo, pripeljali koloniste, zaplenili vsaj tretjino najboljše zemlje in jo dali tem kolonistom. Za ostalo zemljo so morali prebivalci plačevati najemnino, niso bili več lastniki te zemlje. V primeru Celeje, ki

je bila municipij, so mesto uredili po svojem urbanističnem načrtu. Potrdili so stara lastništva, Kelti so ostali lastniki zemlje ter ostali vodilno plemstvo v mestu. Dokaz za to so keltski župani tudi v 2. stoletju. Potrdili so privilegije staremu plemstvu in jim pustili veliko samouprave. Zato je pomembno, da je Celeja ostala v Noriku. Tu niso naseljevali veteranov, niso jemali zemlje lastnikom, kar pomeni, da so imeli prebivalci kamnolome pod Pohorjem in rudnike v Zasavju, zato so bili ekonomsko neodvisni (Ustni vir Krajšek, 10. 1. 2017).

4. 1. 1 Kanalizacijsko omrežje

Na rimske kanale so prvič naleteli v dvajsetih letih 20. stoletja, ko so gradili novejšo kanalizacijo. Ker je bil ponekod rimski kanalizacijski sistem še dobro ohranjen, so ga lahko vključili v novejšega, napačno pa so bile mnogokrat kloake iz 19. stoletja razglašene za rimske. Najbolj vključeni v današnji kanalizacijski sistem so rimski ostanki kanalov v južnem delu mesta (Bausovac 2014, str. 15).

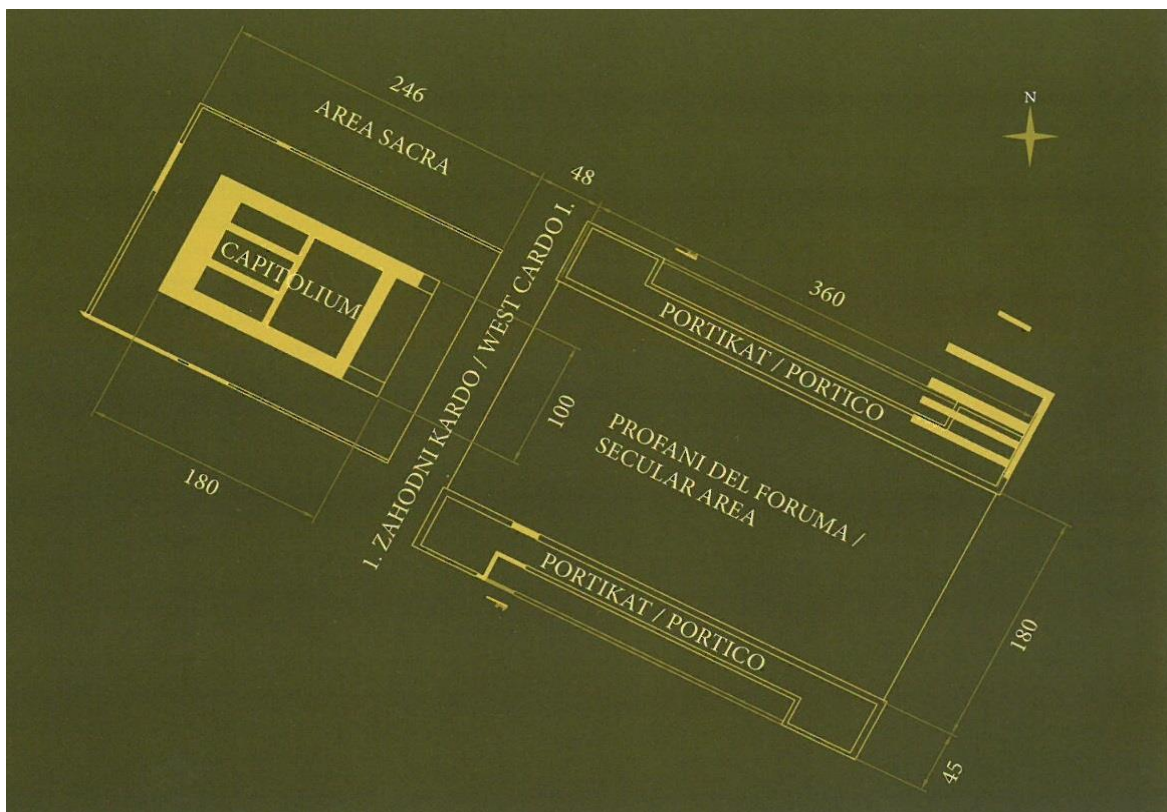

Slika 15: Antična kloaka pod kavarnico Miško Knjižko (foto: Golob, T., 2017)

Vzhodni in zahodni kanalizacijski sistem sta bila verjetno povezana in speljana s padcem proti južni strugi Savinje. Vzhodna veja je danes bolj razvejana in odvaja odplake vzhodno od Glavnega trga, vzhodno od nekdanjega prvega vzhodnega stranskega karda. Vse ostalo pripada zahodnemu kanalizacijskemu sistemu, v rimskih časih se je vzporedno s Knežjim dvorom izliv zaključil v Savinjo (Bausovac 2014, str. 16).

4. 1. 2 Forum in javne stavbe

Ostanki monumentalnega svetišča, odkritega v 19. stoletju pod Trgom celjskih knezov, so bili dokaz o obstoju foruma – osrednjega rimskega trga na tem mestu. Kompleks naj bi se nahajal med Prešernovo ulico, slaščičarno Zvezda in Narodnim domom. Forumski prostor je meril 193 m v dolžino in 80 m v širino, prvi zahodni stranski kardo ga je delil na posvečeni (area sacra) in posvetni del (secular area). V prvem je stal kapitolij, glavno mestno svetišče, posvečeno vrhovnim trem bogovom Jupitru, Junoni in Minervi. Dolg je bil 53 m, širok 29 m in visok 26 m. Ob daljših stranicah foruma sta potekali stebrišči, prvotno enonadstropni, po obnovi v 3. stoletju pa verjetno dvonadstropni (Bausovac 2014, str. 17).

Slika 16: Rekonstrukcija foruma in kapitolja rimske Celeje (Bausovac, M., 2014, str. 20)

Legla mestne bazilike (stebriščni dvoranski prostor, namenjen sodnim, trgovskim in včasih verskim namenom) še ni dognana. Po nekaterih ostankih debelejšega obzidja naj bi zapirala forum na vzhodni strani. Gradnja kapitolja in foruma sega v čas cesarja Domicijana (81 – 96 n. št.), sredi 4. stoletja sta bila v ruševinah (Bausovac 2014, str. 18).

Svetišče manjših dimenzij, (ni znano, komu je bilo posvečeno), je bilo odkrito na najvišji točki otoške Celeje, območju današnje glasbene šole. Nad današnjim Mestnim parkom leži Heraklejevo svetišče, dolgo 19 m in široko 10 m, na treh straneh obdano s stebrišči. Obstajala je tudi kletna etaža. Dva odlomka roke z gorjačo sta pripisana Herkulu, svetišče pa ni bilo nujno posvečeno njemu (Bausovac 2014, str. 18).

Cesarski kult so častili z napisi, kipi, svetišči. To so bila območja med Gosposko ulico na jugu, Prešernovo ulico na severu, Trgom celjskih knezov na zahodu ter Zagato na vzhodu (Bausovac 2014, str. 19).

Ob svetiščnem kompleksu poznokeltskega in treh zgodnjericimskih svetišč na Mariborski cesti, so Kelti svoje darove (posodje, nakit, orodje, hrano) odlagali v poglobljeno strugo potoka. Kasneje so preko zgradili dvojni keltsko-rimski svetišči s pokritim hodnikom in centralnim ognjiščem. Objekta sta merila 9,5 m × 10 m. Nekoliko kasneje je bil med obema svetiščema zgrajen še manjši keltsko-rimski tempelj obhodnega tipa (Bausovac 2014, str. 19).

V poznoantičnem obdobju je bilo v Celeji zgrajenih več cerkva. Na območju gradnje poštnega poslopja so bili leta 1896 odkriti ostanki zgodnjekršćanske bazilike z barvnim talnim mozaikom. Glavna ladja je merila v širino 13 m in dolžino 25 m, zunanjega obzidja niso našli. V jugozahodni smeri je bila v letih 1989 in 1990 odkrita zgodnjekršćanska krstilnica iz začetka 5. stoletja. Ta bi naj bila del manjše škofijske cerkve (Bausovac 2014, str. 19).

Odkriti so bili tudi ostanki dveh javnih kopališč. Večje je bilo v današnji Cankarjevi ulici; prostori so bili okrašeni z bogatimi talnimi mozaiki, hodniki med posameznimi prostori pa s tlakovanimi opečnimi kockami. Lepo je bil ohranjen hipokavst tople in vroče kopeli. Drugo manjše je bilo pod kletjo današnje III. osnovne šole, zgrajeno v 3. stoletju. Raziskana sta bila le dva s hipokavstom ogrevana prostora, čeprav je bil objekt precejšen, kar kaže potek zidov v vse smeri. Pod ostanki kopališća so bili ostanki starejših stavb (Bausovac 2014, str. 20).

4. 1. 3 Zasebne zgradbe

Prevladoval je tip mestne vile (villa urbana, domus). Parcele so merile zaradi cestne razporeditve 30 m × 90 m. Stanovanjski stavbi ob Knežjem dvoru (trgovinski del, bogatejši gospodarjev del severno) in Turška mačka (mozaik, toplozračno ogrevanje, freske) sta bili najiminitnejši stavbi že zaradi lege ob forumu. Četr z bogatejšimi vilami je ležala med Gosposko ulico, Glavnim trgom, južno od Linhartove ulice in linijo 25 m zahodno drugega

zahodnega stranskega kardaa. Manjše stanovanjske stavbe so bile do sedaj dokumentirane le na Gubčevi ulici. Velike so bile od 170 m² do 190 m² (Bausovac 2014, str. 21).

4. 2 MESTO POD MESTOM

Mesto pod mestom je še vedno največja in situ predstavitev v Celju.

Točno na mestu podvoza pod železnico na Mariborski cesti je bila odkrita struga Savinje ter keltsko-rimska svetišča. Danes je eno izmed svetišč predstavljeno v majhnem pokritem dvokapnem paviljonu proti avtobusni postaji. V mestu ni bilo mogoče dobiti primerne lokacije za predstavitev, namestitev svetišč. Enega najboljsežnejših arhivov bodo poskušali postaviti nekje na primerni lokaciji. Najdenih je bilo veliko predmetov, lesenih pilotov, metalurških delavnic, obrtniških ostankov, hiš, ki so bile konec 2. stoletja uničene. Na koncu je tam bilo le še grobišče. Odkritih je bilo več kot 300 pilotov za most.

Slika 17: Pokriti paviljon na Mariborski cesti (Foto: Skrt, T. E., 2017)

Kapitolij, ki je stal na območju pred današnjo občino, je bilo največje rimsko svetišče v Evropi zunaj meja Italije. Stavba je merila 50 m krat 30 metrov v tlorisu, višina je bila 26 metrov. Forum se je nahajal od Trga celjskih knezov proti današnji Zvezdi, širina je bila od današnjega pločnika pred sodiščem proti jugu in je zajemala področje današnjih stavb, ki stojijo ob Prešernovi ulici. Obseg je znašal 80 m × 200 metrov.

Justinijanov diaconus je del mozaika iz bazilike, ki je stala na območju današnje celjske pošte in je hkrati edini ostanek izpod temeljev današnje zgradbe. V Cankarjevi ulici so bili odkriti

ostanki termalnega kompleksa, saj terme niso bile namenjene samo higieni, ampak so bile prostor pomembnih družabnih srečanj. Zato je to bil zelo pomemben prostor vsakega mesta. Druge terme so bile pod poslopjem današnje III. osnovne šole Celje, ki pa so mlajše, poznorimske.

V Stanetovi ulici (Strajnerjev vrt) je bilo odkritih precej spomenikov, posvetilnih kamnov. Najdeni so bili v Dobrini, med Stanetovo, Cankarjevo, Aškerčevo in Levstikovo ulico, in to okrog 30 kamnov. Ta prostor je bil verjetno pomemben trg, vojaška postojanka, kjer so bivali vojaki, ki so skrbeli za red, za pobiranje davkov. Ti kamni so bili razstavljeni v prvem muzeju v Celju pri današnji glasbeni šoli. Stavba je stala na območju spomenika Antona Martina Slomška, med drugo svetovno vojno jo je porušila bomba. Danes so kamni v lapidariju, nekaj jih je v Gradcu in na Dunaju.

Slika 18: Posvetilni kamni – beneficiariji (foto: Skrt, T. E., 2017)

V Gosposki ulici so odkrili ulico, ki je razstavljena na tem prostoru v zbirki Mesto pod mestom.

V zahodnem delu mesta je bila najdena bronasta maska, ki je bila verjetno pritrjena na neko posodo. Gre za umetniški izdelek, ki je v dunajskem umetnostno-zgodovinskem muzeju in ga uporabljajo za svoj logotip. Je eden najlepših predmetov, ki jih imajo na Dunaju. Predstavlja boga veselja Bakha.

V Prešernovi ulici so bile odkrite freske, ki so najkakovostnejše na območju slovenskega prostora. Predstavljale so boginjo Ceres in so redki primer ohranjenega rimskega slikarstva.

Pri Turški mački so bili najdeni ostanki bogate rimske vile; odlomke fresk v njej je težko sestaviti, saj se ne ve, kaj je bilo na stenah in kaj na stropovih. Za restavratorski center v Ljubljani je kar precejšen izziv, kako restavrirati poškodovane freske, saj tako velikih še niso obnovljali. Kjer je parkirišče, je verjetno precej rimskih ostankov. Mozaik v lapidariju je iz Turške mačke, kjer je danes prizidek. Parkirišče je še neraziskano. Pod njim se ta bogata hiša nadaljuje. To je bil verjetno hodnik. Gre za črno-bel pas, potem je ornamentirani pas in zopet črno-beli pas. Širina je identična prostoru, dolžina bi lahko bila glede na izgled še približno 6 metrov (Ustni vir Krajšek, 10. 1. 2017).

Slika 19: Mozaik iz vile pod Turško mačko (foto: Čulk, N., 2017)

Na Vipoti je bil najden ostanek mestnega cerkvenega lestenca, zaznati je elemente severnoitalijanske umetnosti. Ta kristogram je bil celo posojen na razstavi v Benetke in Rim.

V Savinovi ulici (Rimljanka) je bil v bogati hiši odkrit mozaik s 140 kvadratnimi metri. Okrog je mozaik, v sredini je zložen vzorec iz pisanih plošč marmorja. Žal so bile te odtujene.

Vzhodni ostanki rimskega obzidja so bili izropani in uporabljeni pri gradnji srednjeveškega mesta.

Na mestu nekdanje veleblagovnice T (križišče Lilekove in Gubčeve ulice) so bile odkrite tri manjše hiše. V vseh bogatejših zgradbah je bilo vedno tudi centralno ogrevanje (hipokavst). Tla so dvignjena na stebričkih, pod katerimi kroži topel zrak, ki ogreva tla in gre tudi v opeke, ki so prilepljene na stene, tako da se segrevajo tudi stene. Z enim kuriščem so lahko ogrevali

več prostorov. S tem sistemom niso opremljene samo terme, ampak tudi zasebne zgradbe, tudi po propadu rimskega imperija. Na takšnih tleh so bili postavljeni tudi mozaiki, saj je v Celju na vseh izkopavanjih bil najden vsaj del mozaika, kar govori v prid dobrega ekonomskega stanja prebivalcev Celeje. Danes stane npr. kvadratni meter mozaika od 2- do 2500 evrov. In če je imela hiša 300 do 400 kvadratnih metrov mozaikov, je bila vrednost takšne hiše neprecenljiva. Danes hiše takšne vrednosti v Celju ni.

V upravni enoti je bil bazen, katerega tla so bila dvignjena do 80 centimetrov; restavrator je tako lahko šel pod bazen. Ta je slonel je na kamnitih stebričkih. To je bil del kopalnice privatne hiše, ki je imel ogrevanje z dveh strani. Dve steni in tla so bili ogrevani, tako da se je voda hitro segrela. Ponavadi so v hišah bili dva ali trije takšni bazeni. Pri teh hišah (domus, villa urbana) je šlo za isti tip zgradb, kot so obstajale v Italiji. V srednjem delu je atrij, okrog pa prostori, ki se zaključijo z vratom s stebrišči. Velike so bile lahko 30×30 metrov ali 30×60 metrov. Poleg tega so to hiše v nadstropju, kjer v nadstropju živijo služabniki.

V Celeji je bila uporabljena tako velika količina marmorja, kot je ne najdemo v vseh rimskih naseljih na Slovenskem skupaj. Pri vseh izkopavanjih je bilo najdeno veliko marmornatih blokov. Srednjeveško mesto je bilo grajeno s precej ostanki rimske Celeje, tudi Knežji dvor je skoraj četrtino sestavljen iz marmornatih blokov. V antiki niso poznali cementa, ampak so morali te velike bloke nekako speti skupaj. Na blokih so bile luknje. Tista na sredini v težišču je bila za dvigovanje bloka. Stranske luknje so imele ob strani kanale za železne zatiče, ki so jih zalili s svincem. Tako so s kovinskimi sponkami vezali bloke med seboj. Zato jih danes ne moremo dobiti narazen, ne da bi jih poškodovali. Problem zaradi tega predstavljajo spomeniki v rimski nekropoli v Šempetru, ki so jih sestavili skupaj na takšen način in jih danes ne moremo razstaviti, saj bi jih uničili.

Kip ženske v naravni velikosti naj bi predstavljal boginjo, toda glede na prikaz moderne obleke iz 1. stoletja gre za portretno upodobitev. Šlo je verjetno za najstarejšo muzejsko postavitev pri nas, postavljena je bila v srednjem veku. Oseba je bila tako velika, da se jo je lahko upodobilo v naravni velikosti in zaradi velikosti so jo enačili z bogovi. Kaže se tudi bogastvo, vendar ne z nakitom, ampak z nadnaravno velikostjo. Ta oseba je bila lahko samo iz cesarske družine. V lapidariju in v Knežjem dvoru imamo dela napisnih plošč z istega spomenika, ki sta posvečena cesarici Domiciji, cesarju Domicijanu in umrli cesarjevi nečakinji Juliji Titi. Je pa to eden izmed več kipov, ki so stali na velikem spomeniku. Kip je zelo kakovosten, marmor lokalen, kar pomeni, da je tudi v Celju delovala kakovostna

delavnica. Posebnost je ta, da je kip z glavo vred narejen v enem kosu, tako tudi vsi kipi v Celju, kar je posebnost te delavnice. Večina kipov drugod ima namreč glavo narejeno posebej in pritrjeno na telo.

Mozaik Justinianus Diaconus ... 120 govori o tem, da je dal diakon Justinijan denar za 120 kvadratnih čevljev tega mozaika. Še pomembneje pa s tega mozaika izvemo, da je on diakon, kar v cerkveni hierarhiji pomeni, da je bil osebni tajnik ali desna roka škofa. On je dokaz za obstoj škofije konec 4. in v začetku 5. stoletja.

Kipa cesarjev sta bila visoka skoraj 2 metra in pol. Stala sta na dvometrskih podstavkih, gre za del forumskega okrasja. Datacija je malo problematična, izvirata verjetno iz 2. polovice 1. stoletja. Lahko bi predstavljala flavijce, dinastije Vespazijan, Domicijan, ker so oni gradili forum. Sta pa oba enaka, gre za kopijo večjega, vendar ga je izdeloval slabši mojster, slabši je tudi kamen. Glava se drži kipa, gre spet za lokalni marmor; izdelava takšnega velikega kipa je ponovno dokaz za kvalitetno celjsko kamnoseško delavnico. V lapidariju so kipi še večji.

Slika 19: Kip cesarja in njegov manj kvaliteten dvojnik (Foto: Čulk, N., 2017)

V največjem prostoru je predstavljen glavni mestni dekuman (decumanus maximus) v smeri vzhod – zahod. To je cesta iz 3. stoletja, ko je mesto že bilo obnovljeno, dvignjeno na nekoliko višji nivo. Najprej sta bila pločnika, potem področje odtočnega jarka, nato pa več kot

6 metrov cestišča. V rimskem obdobju je širina osi vozov okrog 1, 30 metra. 3 metre je bilo dovolj, da se izogneta dva voza. Ta 6 metrov široka cesta je namenjena razkazovanju mesta. Imeli so prostor in denar. Takšna širina je omogočala tudi boljšo pretočnost pri raztovarjanju blaga. Glavni mestni dekuman in kardo sta bila tlakovana, pločniki so bili tlakovani navadno z apneno mešanico. Tudi stranske ceste so bile verjetno tlakovane. Drugod v Sloveniji, Emona in Petoviona npr. tlakovanih cest nista imeli, so bile ceste samo makadamske. Plošče za tlakovanje delujejo precej grobo, vendar je na vrhu bila še plast finega peska, ki je zgladila vse fuge na cestišču. Zaradi tega peska tudi tako močan naklon ceste, da ga voda ne bi odplavila. Rekonstrukcija je narejena na podlagi raziskav iz 19. stoletja, ko so našli 60 metrov ceste in so ob strani cestišč našli tudi ostanke stebrišč. Zato so takrat mislili, da so odkrili dvorano. Na glavnih ulicah v mestu je bila postavitev pokritih pločnikov strošek mesta, saj so s tem skrbeli tudi za večjo frekvenco trgovanja. Ti prvi prostori ob ulici niso bili bivalni, so ekonomski deli hiše. To so bili lokali, trgovine, ki so jih oddajali ali pa so v njih delali njihovi sužnji. Bivalni deli so bili odmaknjeni od ceste, do njih se je prišlo po daljših hodnikih.

Slika 20: Potek glavnega dekumana v smeri vzhod – zahod (Foto: Skrt, T. E., 2017)

Razporeditev enako oddaljenih mestnih ulic izvira iz tiberijskega časa in ob izgradnji teh cest so zgradili tudi kanalizacijsko omrežje. Kloake so navadno pod pločniki; če je bilo potrebno popravljati, so lahko razbili samo pločnik, ne pa ceste v celoti. Južni del mesta še danes uporablja rimsko kanalizacijo, zgrajeno pred približno 2 tisoč leti.

Iz marmorja so bile tudi plošče, ki so pokrivalo kanalizacijske jaške; v muzeju hranijo tri. To je dokaz, da so imeli tega materiala na pretek. Nad to cesto iz 3. stoletja je bila kasneje precej ožja makadamska cesta. Pod to je cesta iz 1. stoletja, ki je niso razkopavali. To so potrdili s sondiranjem. Namen izkopavanj, je bil prikazati ostanke iz 3. stoletja, zato do globljih izkopavanj ni prišlo. Vsega dogajanja iz 1. stoletja tako ni mogoče opisati.

Drugi večji objekt je ostanek poznorimskega obzidja, ki je bilo dolgo 2,5 kilometra. Zgrajeno je bilo verjetno v sredini 4. stoletja. Ko so ga odkrivali v 19. in 20. stoletju, so vsepovsod naleteli na debelino 6 metrov (20 rimskih čevljev). To je bilo zelo debelo obzidje, saj je npr. Emona imela obzidje debelo 2 metra. Ko je obzidje prišlo do 14 metrov široke ceste, je bilo potrebno takšno mestno ulico braniti. Zato so zgradili mestna vrata z obrambnima stolpoma in zožali ta prehod na 4 metre. Takšno širino je bilo lažje braniti, zapirala se je z vrati. Severni in južni stolp sta bila široka 9×9 metrov in podlaga, bazi stolpov, sta bili grajeni iz marmornatih blokov. Vzidan je celo nagrobnik nekega župana, baze stebrov, pragovi in reliefno obdelani elementi, ki izvirajo iz foruma in so jih vzdali v stolpa. Zgornji del je bil iz peščenjakovih blokov. Tudi mestno obzidje je bilo iz istega peščenjaka, prav tako tudi srednjeveško obzidje. Te bloke so odvzeli iz obzidja in uporabili za prezidavo srednjeveškega mesta. Ostali material (marmor, apnenec) so pustili v obzidju, saj je bil pretrd, ni se dal žagati, zato so ga pustili na mestu. Vhodi v stolpe so bili zgrajeni tako, da tisti, ki so prišli v mesto, gredo skozi ta vrata, če seveda niso bili z vozovi. Tako se je opravljala tudi kontrola vstopa v mesto. Širina zidu 6 metrov nakazuje na višino od 10 do 12 metrov. Ostankov takšnega obzidja ne najdemo nikjer do Rima. Marmorni bloki so bili vsi deli svetišč, stebrišč, deli foruma. To je dokaz, da v sredini 4. stoletja foruma ni več. Ko so zgradili cerkev na drugem koncu mesta, so verjetno upravni in religiozni del mesta preselili. Forum tako ni služil več svojemu prvotnemu namenu (Ustni vir Krajšek, 10. 1. 2017).

V zadnji sobi so predstavljeni vodotoki, ki so bili ključni za proučevanje življenja v Celeji. Pomemben je tudi prikaz kamna, ki je zadnji ostanek pri povezovanju mesta z rimsko družbo. Je iz 6. stoletja, predstavlja nagrobnik nekega škofa Gaudencija, zapis pa je v obliki pesmi. Iz tega poznorimskega obdobja obstajajo samo trije napisi. Ta plošča je bila odkrita v cerkvi v Preboldu, nekaj časa je služila kot menza – obredna miza; v izrezu je bila pod pokrovčkom verjetno relikvija. Ne ve se, ali je bilo to najdeno v Preboldu, prineseno iz Šempetra ali iz Celeje. Tudi za Gaudencija se ne ve, ali je bil škof v Celeji, ali je bil doma v okolici Spodnje Savinjske doline ali je umrl kje v bližini, pa so mu postavili to ploščo. To je zadnji zapis, ki ga

lahko povežemo z rimsko državo na tem področju Celeje (Ustni vir Krajšek, 10. 1. 2017).

4.3 ARHEOLOŠKO NAJDIŠČE OSREDNJE KNJIŽNICE CELJE

Arheološke raziskave med Muzejskim trgom in Savinjskim nabrežjem so potekale v letih 2006 in 2007. Območja, razdeljena v A, B in C, so obsegala prostor 1208 m². Odstranjene so bile vse plasti do sterilne podlage, debeline od 1 do 4 m, od tega veliko zemljine, ruševinskih ostankov, vodnih nanosov. Določenih je bilo 1017 statigrafskih enot, 183 vzorcev lesa, malte, apna, kamna, žlindre, lupin mehkužcev in sedimenta. Teža najdb je znašala več kot 4 500 kg (antični gradbeni material in keramika, srednjeveška keramika, živalske kosti, kamniti izdelki, kovinski predmeti in steklo) (Bausovac 2014, str. 25–26).

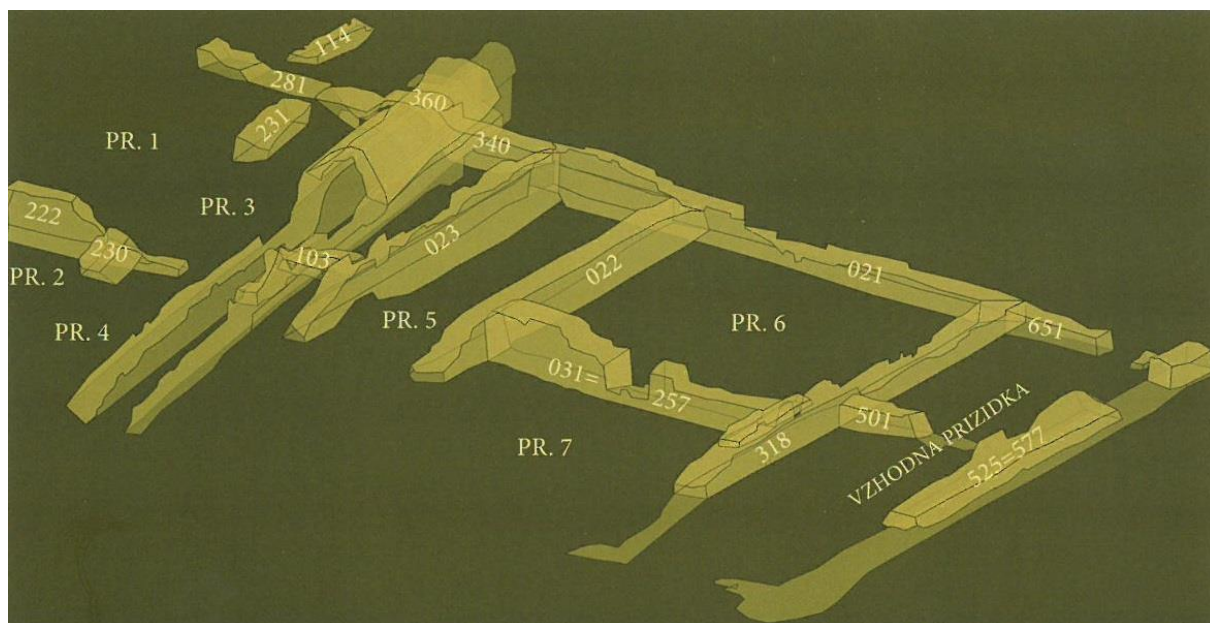
Celje se je tako v antičnem kot v novodobnem obdobju oskrbovalo s pitno vodo iz mestnih ali zasebnih vodnjakov. Na najdišču sta bila odkrita dva, katerih starost se ne da natančno določiti (Bausovac 2014, str. 32–33).

Na tem območju so se od konca 1. stoletja pr. n. š. do sredine 1. stoletja n. š. nahajali tudi leseni objekti. Prva faza je predstavljala večje jame in stojke in tri vzporedne plitve jarke v smeri severovzhod-jugozahod, ki naj bi predstavljali kolesnice. V drugi fazi so zasledili dva večja objekta z več prostori, ostanki ožganine pa pričajo o njunem koncu. Objekta sta bila v spodnjem delu do 25 cm višine premazana z apnenim ometom. Najdeni so bili tudi predmeti iz kovin, zlat uhan, keramika, steklo in Tiberijev novc, kovan v letih 36–37 n. š. Tudi v tretji fazi so bili najdeni ostanki dveh lesenih objektov. V nasutju so bili najdeni Tiberijev novc (22–26 n. št.), Klavdijev novc (sr. 1. stoletja), Vespazijanov as iz leta 71 ter Avgustov as, bronasti predmeti, steklovina in keramika. Najpogostejši predmeti iz njih so bile amfore ter stekleno in keramično posodje. Zanimivi sta bili dve fibuli ter pasni ostanki, tipični za noriško-panonsko nošo. Posebnost je odlomek okrašene slonokoščene ploščice. Najdeno je bilo tudi pravokotno ognjišče (Bausovac 2014, str. 34–58).

Najstarejši zidani objekt je nastal sredi 1. stoletja n. št.; gre za 50 cm visok zidan temelj, ki je delil prostor na dva dela. Tukaj so bili najdeni pasni deli noriško-panonske noše, ostanki amfor in škarpe okrog objekta. Vmes med zidanim objektom in lesenimi deli je bila hodna površina iz peščenih nasutij. V drugi fazi so notranjost objekta predelali in naredili nekatere izravnave. Ostanki so večinoma keramični in stekleni. Drugi objekt je nastal na mestu nekdanjih lesenih objektov in je meril 10 × 13 m. Ostanki zidov so merili v višini 0, 90 m,

široki so bili 60 cm, grajeni iz večjih apnenčevih lomljencev. Estrih je bil izravnán s peskom. Najdeni so bili ostanki amfor, odlomki stekla, bronasti žeblički in verižica ter masiven železni nož. V osrednjem delu je bilo pozidano pravokotno ognjišče. Ob prenovi in nasutju so v plasteh našli Klavdijev dupondij (medeninast kovanec, kovan v letih 41–52), Titov as iz leta 80 ter turkizne steklene jagode. Proti koncu 1. stoletja so prostor prezidali na tri prostore; nova zidova sta bila grajena iz prodnikov, vezanih z apneno malto. Poleg bronastih, steklenih in keramičnih ostankov so bile najdene tudi koščene igle. Nad estrihom je bil zgrajen hipokavst z nosilnimi stebrički iz peščenjaka. V kasnejših nasutjih in sanacijah prostorov so našli keramične ostanke ter odlomek koščene šivanke za vezenje (Bausovac 2014, str. 58–81).

Antična kloaka je nastala v drugi polovici 1. stoletja. Široka je 1,9 m, na dno je bila položena 25 cm debela plast iz apnene malte in prodnikov. Nosilni steni so prvotno na vrhu pokrivalo pravokotne peščenjakove plošče, ki so jih v začetku 2. stoletja zamenjali z oboki. Padec je bil speljan proti Savinji. Notranja širina kanala je znašala 0,7 m, višina je bila 0,9 m, z obokom 1,4 m. Skupaj je bilo ohranjenega oboka kloake 6,8 m, proti jugu pa brez oboka še 9,5 m. Nad tlakom je bilo več ilovnatih plasti z ostanki keramičnega posodja iz 2. ali 3. stoletja (Bausovac 2014, str. 82–84).

Slika 21: Načrt objekta 3 in obokane kloake (Bausovac, M., 2014, str. 84)

V 1. polovici 2. stoletja je nastal nad zasutjem kloake večji objekt s sedmimi prostori. Njegova širina je znašala 13 m in dolžina 17 m. Ostanki v estrihu so večinoma iz keramičnega

materiala. Na hodni površini sta bili najdeni poškodovana pečatna oljenka in odlomki amfore, oboje izvorno iz konca 1. in začetka 2. stoletja. Med ostanki žganine so našli tudi bronasto šivanko, odlomek zapestnice iz črnega stekla, glinen kalup za vlivanje okrasnih okovov za pasove ali konjsko opremo ter železno puščično ost. Ostanki 40 cm debele plasti ožganine pričajo o požaru, velika koncentracija žindre in oglja pa pričajo o verjetni kovačnici v bližini. Pomembna najdba je tudi kratek železen nož z napisom VIVAS FELIX iz sredine 4. stoletja. V tej plasti so našli tudi masivno železno spono ter obročasto fibulo iz 4. stoletja. Odlomka dveh severnoafriških oljenk in dveh poznoantičnih amfor so bili v novodobni plasti. V objektu 4 so v nasutju našli as cesarja Kaligule (37–38 n. š.) in novec cesarja Klavdija (50–54), ostanke oljenke s trikotnim držajem, poškodovan bronast pasni okov, bronast držaj v obliki delfinčka s pokrova vrča in odlomek oljenke, bronast žebelj in dele predmetov iz stekla in keramike. V ilovnatem nasutju je bila najdena steklena jagoda ter odlomki čaše in tegule z žigom. Bronast razdelilec je bil del konjske opreme. V tanki plasti malte so bili odlomki keramike in polkrogle čaše iz prosojnega stekla. V ruševinski plasti objekta 5 so našli Galijenov novec (260–268), jermenski zaključek in kose barvnega ometa ter koščeno iglo lasnico z ovalno glavico. V ruševinskih nasutjih so bili štirje novci iz obdobja med drugo polovico 3. in drugo polovico 4. stoletja, svinčen del pasne spone in odlomek steklene čaše. Najdena je bila tudi svinčena protiutež hitre tehtnice iz 1. ali 2. stoletja. V vkopu, zapoljenem z ruševinskim polnilom, je bil najden Gracijanov novec iz 2. polovice 4. stoletja, železna puščična ost, železen žebelj ter odlomki keramike (Bausovac 2014, str. 84–105).

Tri antične apnene jame so iz 2. ali 3. stoletja. V zasutjih je bilo najdenih veliko keramičnih ostankov oljenk, skodelic, skled, balzamarij, pokrovov in dva kamnita masivna izstrelka (Bausovac 2014, str. 106–109).

V nekdanjem rečnem koritu so bili v utrditvi nabrežine najdeni vertikalni piloti iz hrastovega lesa, med seboj oddaljeni med 0,6 do 1,0 metra. Služili bi lahko utrditvi nabrežine ali pa so bili privezi za plovila. Regulacijo Savinje so izvedli konec 18. in v začetku 19. stoletja, od takrat je struga na tem mestu kot danes. Takrat so zgradili tudi masivno škarpo, prostor med njo in strugo zasuli s prodom. V nasipu je bilo najdene precej keramične posode, avstrijski novec, okrasna ploščica ter masivna kroglja iz peščenjaka (Bausovac 2014, str. 110–114).

Slika 22: Antični leseni piloti v nekdanji rečni brežini (Bausovac, M., 2014, str. 110)

Novci, ki so bili najdeni ob izkopavanjih, so bili zelo pomembni pri kronološki opredelitvi najdišča. Izkopanih je bilo 32 primerkov, 29 antičnih (čas med 1. stoletjem pr. n. št. in zadnja četrtina 4. stoletja n. št.) in 3 novoveški. Več jih je bilo v severnem delu najdišča, saj je bila na južnem delu v antičnem času struga reke Savinje. Eden najstarejših novcev (srebrnik) na najdišču je iz časa Noriškega kraljestva. Kovati so jih prenehali leta 25-26 pr. n. št. V obtoku so bili še v Tiberijevem času (umrl 37 n. št.). Najstarejši rimski novce sodi v leta 82 – 80 pr. n. št., to je denarij Kvinta Fabija Maksima. Najden je bil samo en primerek Avgustovega novca iz sredine 1. stoletja n. št. Tiberijevi in Klavdijevi novci so najštevilčnejši, prvi pa so dokaz, da je Celje bilo v vzponu že pred vladavino Klavdija, ki mu je podelil municipalne pravice. Novci julijsko-klavdijske dinastije predstavljajo skoraj polovico najdenih na najdišču (13 novcev, 44,83 %). Novcev, ki bi pripadali 2. Stoletju, na najdišču ni bilo (mogoče intenzivnejše delovanje Savinje na tem mestu, posegi v 3. in 4. stoletju so zbrisali sledove iz 2. stoletja) (Andrej Talajić v Bausovac 2014, str. 128–139).

Slika 23: Vespazijanov as, kovan leta 71 (Bausovac, M., 2014, str. 54)

Zanimiva je bila tudi najdba dva tisoč let starega odtisa kuščarice v opeki. Gre verjetno za del tlakovca, vzdanega v ognjišče (Primož Presetnik, Maja Bausovac v Bausovac 2014, str. 140–142).

Na severnem delu delovišča je bil odkrit tudi grob novorojenčka, izvorno iz 1. stoletja n. št. Po analizi ostankov so določili njegovo starost od 14 dni do dveh mesecev po rojstvu. Vzroka smrti ni bilo mogoče določiti (Zdravka Hincak, Maja Bausovac v Bausovac 2014, str. 143–145).

Pri srednjeveških in zgodnjenovoveških najdbah gre predvsem za lončenino, pečnice, lončke za pitje, sklede ter steklo in odlomke. Najdbe iz polnila vodnjaka so vsebovale odlomke antične in srednjeveške keramike, gradbenega materiala ter pečnice. Zanimivi so odlomki steklenega pivskega posodja (Danijela Brišnik v Bausovac 2014, str. 146–167).

Antične najdbe so bile pričakovane zaradi preteklih odkritij v bližini. Na Muzejskem trgu 5 so našli antične ostanke objektov in kloako, ki se je nadaljevala proti mestu izkopa. Rimske najdbe so bile zabeležene že leta 1944 v kleti Grofije. V 50. in 60. letih prejšnjega stoletja so bili najdeni na Muzejskem trgu zidovi z ostanki stenske poslikave, v lapidariju pokrajinskega muzeja pa antična kulturna plast. V Knežjem dvoru so odkrili ostanke antične ceste, objekte ob njej in poznorimsko obzidje z vhodnimi stolpi. Bližina foruma, ki je segal do Trga celjskih knezov, je dala slutiti, da je bila bližina najdišča gosto pozidana.

Presenetljivo je bilo odkritje lesenih objektov, ki so za urbano okolje prava redkost. Selitev s severnega Miklavškega hriba na ravnico na »otoku« se je verjetno zgodila v poznoavgustejskem ali tiberijskem času (Bausovac, Krajšek v Bausovac 2014, str. 169 – 170).

4. 4 SPREHOD PO RIMSKIH ULICAH

4. 4. 1 Avla Mestne občine Celje (obzidje in bazen)

Na del hiše, ki je bil zidan, je med drugo svetovno vojno padla bomba. Celo dvorišče je bilo uničeno. Pred začetkom izkopavanj je bager uničil ostanke. Obzidje, ki ga vidimo na tem mestu, je srednjeveško obzidje, leži pa nad rimskim, ki je precej širše. Bloke iz 6-metrskega obzidja so uporabljali za srednjeveško obzidje in ga postavili na višino dveh metrov. Obzidje je potekalo od Knežjega dvora proti severu. Hiša, kjer je stojišče nad bazenom, je bila precej velika, vendar ni bilo mogoče raziskovati njenega obsega niti proti zahodu, jugu ali severu. Opazen je bil samo del poznorimskega stolpa, ki je stal nad hišo. V hiši so našli ostanke zasebne kopalnice in del stranišča. Bivalnih prostorov niso našli. Ostanke kažejo, da je mesto v 1. in 2. stoletju imelo precej večji obseg, kot je bil potek obzidja, in se je zmanjšalo šele konec 2. stoletja po markomanskih vojnah. Edini ostanek originalnega rimskega obzidja je danes viden v Knežjem dvoru v predstavitvi. Ta del zidu in del ob Turški mački je ostanek srednjeveškega obzidja, ki je bilo prezidano iz rimskega obzidja. Temelji so kljub temu še vedno rimski. Južna stranica obzidja je potekala od Knežjega dvora proti vodnemu stolpu. Izkopavanja so izvedli tudi na področju današnjega Maksimilijana, vendar tam niso odkrili ničesar več. Mogoče so bili ostanke uničeni ob gradnji struge Savinje ali Sušnice, ki je potekala čez današnje parkirišče za zgradbo Maksimilijana (Ustni vir Krajšek, 13. 1. 2017).

Slika 24: Termalni bazen s toplozračnim ogrevanjem (Foto: Skrt, T. E., 2017)

4. 4. 2 Svetišče in forum

Svetišče se je začelo pod Narodnim domom in nadaljevalo do druge strani, kjer je danes Sberbank zgradba. Zidovi svetišča so merili v širino 3 metre. Zaradi tako velikih razsežnosti se predstavitev na tem mestu preprosto ni dalo narediti. Tudi zasnova trga bi morala biti drugačna. Severni del foruma poteka ob levem robu Prešernove ulice, medtem ko je južni del dve tretjini širine stavb pod njimi na desni strani. Tako je danes vidna le četrtina odprtega roba nekdanjega foruma na Prešernovi ulici. Forum je bil širok 80 metrov. Taverne in lokali so potekali ob stebrišču levo in desno ob forumu. En del foruma je bil templum ali sakralni del foruma, *avea publica* je bila dostopna vsem. Forum je okrašen in malo krajši. Ne vemo pa, kje sta stali upravni stavbi mesta, bazilika (sodna palača) in kurija, kjer se je zbiral mestni svet *cumicium*. Verjetno sta bili obe v eni stavbi na drugi vzhodni strani svetišča, ker bi bilo nemogoče, da ne bi obstajali, ko so pa Rimljani zelo natančno gradili po načrtih v celotnem cesarstvu.

Na prostoru pred Mestno občino Celje je bila največja izkopana jama ob desni fontani (kupoli). Te kupole se ne naslanjajo na ostanke obzidja, ampak je obzidje še vedno pol metra pod njimi. Tukaj so v 19. stoletju našli tudi enega izmed šestih ogromni stebrov svetišča, ki so ga kasneje porabili za stebre pred MNZ Celje, iz njega pa so izrezali tudi manjše ploskve; ena je razstavljena tudi kot kamnita miza v Mestnem parku (Ustni vir Krajšek, 13. 1. 2017).

Slika 25: Izpred Narodnega doma sta potekala svetišče in forum proti jugovzhodu do Zvezde (Foto: Čulk, N., 2017)

4. 4. 3 Decumanus maximus (Gosposka ulica)

Prvi zahodni kardo je verjetno prečkal glavni dekuman preko današnjega frizerstva Zoran hairspa na levi (Gosposka ulica 30). Potek glavnega dekumana v smeri vzhod – zahod iz 3. stoletja poteka po celotni Gosposki ulici preko Glavnega trga, kjer se je sled za njim izgubila. Križišče glavnega dekumana in karda je bilo na Gosposki ulici, ko se je glavni kardo usmeril proti severu skozi zgradbo današnjega Leonarda na Gosposki ulici 10 in se nadaljeval mimo Ozke ulice proti celjski tržnici.

Slika 26: Potek glavnega karda od tržnice proti Gosposki ulici (Foto: Čulk, N., 2017)

Tukaj so našli ostanke nekakšnega slavaloka in verjetno je na takšnih glavnih križiščih stal štirikraten slavalok; z enim so rešili štiri slavaloke. Te so navadno financirali bogati meščani ali pa župani iz lastnega žepa, da so se izkazali ali pa pokazali svoj pomen. Lahko so počastili kakšno pomembno zmago ali pa zahvalo za kakšno pomembno delovno mesto (Ustni vir Krajšek, 13. 1. 2017).

4. 4. 4 Vzhodni konec Gosposke ulice (rimska cesta in kanalizacija)

V 19. stoletju so v zadnjem delu Gosposke odkrili 60 metrov rimske ceste. Do zadnjih treh jaškov poteka nov kanalizacijski kanal, naprej pa rimski. Težko se določi, kateri deli kanalizacije so sodobni, iz 19. Stoletja, in kateri rimski. Tudi vzdrževalci nimajo natančnih podatkov in načrtov. Tudi če je obokana, ni nujno, da je rimska, saj so sodobno dograjevali na

podoben način, da so jo lahko navezali na rimsko. Kjer se danes začne nova obnovljena cesta, so našli ostanke rimske ceste. Cestišče, pločnik in stavbe so bili precej širši kot današnje cestišče. Rimsko cestišče je označeno s svetlimi ploščicami. Pri raziskavah na Starem trgu so našli niz stavb na desni strani ceste, ker je prvotno mesto bilo zgrajeno zelo zgodaj, v 1. polovici 1. stoletja. V 3. in 4. stoletju je primanjkovalo prostora in te široke ceste, ki niso bile glavne, so začeli pozidavati. Enako v liniji prvega vzhodnega karda. Ta cesta je bila v 3. in 4. stoletju pozidana s stavbami. Če kopljemo dovolj globoko, pridemo do širokih cest (14 metrov) iz 1. stoletja, ki pa jih v 3. in 4. stoletju niso več potrebovali in so jih pozidali, pustili pa samo 2-metrške prehode. Označena sta oba roba cestišča, stara prvotna cesta je še pod trgom. Današnji arhitekti je niso uničevali, ampak nadzidali današnje stavbe. Kaj se dogaja proti vzhodu mesta, ni natančno znano (Ustni vir Krajšek, 13. 1. 2017).

Slika 27: Zadnjih 60 metrov dekumana na Starem trgu (Foto: Skrt, T. E., 2017)

4. 4. 5 Obzidji vil na Starem trgu

Na starem trgu so našli ostanke dveh vil. Prva je stala na vogalu glavnega dekumana (Gospodarska ulica) in prvega vzhodnega karda (Glavni trg). Ti prvi prostori so nakazani z nizkimi zidovi. Prostor je bil večkrat predelan in v zadnjih fazah rimskega obstoja je bila tukaj taverna. Gostinski lokal je imel zunaj stebre in odprte izložbe. Za naslednji prostor ni znano, čemu je služil. V naslednjem je mozaik, katerega je predstavljen samo del. To je le osrednji del mozaika. Tu so bili najlepši liki, katerega rdečih kock je bilo zelo malo. Zunaj je predstavljenega samo dva metra mozaika, v notranjost današnjih stavb ga je še prav gotovo 5 do 6 metrov. Na koncu prostora, omejenega z zidom, in na koncu mozaika je bil odkrit iz zgodnjega srednjega veka vhod v veliko klet. Zaradi tega prehoda vanjo, je bil mozaik uničen.

Zid naslednje vile je pod zadnjimi stopnicami (vhod v trgovino). Zaradi današnje pozidave jih niso razbijali, so jih pa dokumentirali. Vmes je bil prehod, ki so ga v 19. stoletju izkoristili za gradnjo kanalizacije na 3,5 metrih globine. Na drugi strani trga so 40 cm pod tlakom ohranili ostanke številnih vil in nadgradili današnje stavbe. Če se bo v prihodnosti posegalo v ta prostor pod zgradbami, bo potrebno pri tem upoštevati, da so spodaj rimske ostaline (Ustni vir Krajšek, 13. 1. 2017).

Slika 28: Predstavitev sten vile z mozaikom (Foto: Čulk, N., 2017)

4. 4. 6 Ostanki rimskih vil z mozaiki na prostoru današnjega TIC-a

Na mestu današnje stavbe TIC-a je do leta 1944 stala hiša, ki jo je zadela letalska bomba in jo zrušila. V prostoru se najprej nadaljuje fasadni zid izpod zunanjih prej omenjenih stopnic. Temelj tega zidu je bil debel med 4 in 4, 5 metra. Na koncu ta zid zavije polkrožno, ker je bil to uvoz v nekdanjo ulico in so vogal posneli, da jim ga vozovi ne bi poškodovali. Ko so zaradi pomanjkanja prostora razširili zgradbo na ulico, se je tudi ta vila razširila za en prostor navzven. Podrli so polkrožni zid in ga podaljšali naravnost. Zunanji prostor je imel talno ogrevanje, tlak je bil na današnji pohodni površini trga. Zato ni bilo mogoče, da bi se takratna površina ohranila, ker so to uničili že v preteklosti.

Mozaik v vili je poškodovan, ker so v 90-ih letih delali neke vrtime, in ko so naleteli na ostanke, so se odločili, da ne bodo gradili. S kamerami so kasneje ugotovili, da so ostanki še globlje, da so še pod današnjo kletjo. Zid, ki poteka prečno na antični zid, je srednjeveška

dograditev. Na rimskem zidu so rimske freske, kar je redkost. Restavriralih so jih ter jih pritrdili nazaj. 6-metrsko fresko so uspeli sneti v enem kosu in jo po obnovi nanesti nazaj na zid. Na mestu mozaika je pred izkopavanji stalo drevo, katerega korenine se niso mogle širiti navzven. Korenine so bile med mozaikom in zidovi, zato bi brez obnove freske padle in se uničile. Drevo je na sredini posedlo mozaik. To je bila jedilnica. Del mozaika so popravljali. Ker je bila ta stena v jedilnici zunanja in hladna, so del mozaika odkopali in zgradili hipokavst za ogrevanje. Nato so mozaik postavljali nazaj, vendar ne več tako kvalitetno, kar se vidi na izdelavi. Obrtniki so bili še v pozni antiki sposobni vgrajevati takšen način ogrevanja. Ko so na ulico postavili še en prostor, tega ogrevanja niso več potrebovali, saj so morali ogrevati zunanji prostor. Vhod v te prostore je bil na delu, kjer stoji današnji podporni steber, tam kjer je mozaik tudi prekinjen in manjka. Tam je verjetno bil marmorni prag, ki so ga odstranili. Tudi v sosednjo dvorano je bil vhod na tem mestu. Ta mozaik se nadaljuje, v naslednji dvorani je prav podoben črno-bel mozaik. Tega so odkrili v 80-ih letih, ko so kopali za greznico. Vila je imela ogromno mozaikov (Ustni vir Krajšek, 13. 1. 2017).

Slika 29: Rimska vila z mozaikom, stenskim gretjem in restavriranimi freskami (Foto: Čulk, N., 2017)

4. 4. 7 Rimska krščanska krstilnica

Krstilnica je bila del prvega krščanskega kompleksa v vzhodnem delu mesta. Tu so bile vse stavbe, cerkev, domovanje škofa, krstilnica. Bazilika, prva krščanska cerkev na območju

Celeje, je bila odkrita pod prostorom današnje Pošte Celje. Danes je krstilnica na ogled v kleti nasproti zgradbe nekdanjega T-ja, v Gubčevi ulici. V tem prostoru je bilo v navadi, da je krstilnica vedno bila del škofijske cerkve. Obstajali sta dve ladji cerkve; ena je bila namenjena navadnim ljudem, druga pa samo duhovščini. Problem te krstilnice – baptisterija – je, da je od nekdanje bazilike pod današnjo pošto toliko oddaljena, da gotovo ni bila njen del. Verjetno je bila to lokacija še ene cerkve, kajti Celeja, kolikor je bila pomembna v rimskih časih, domnevno ni imela samo ene cerkve.

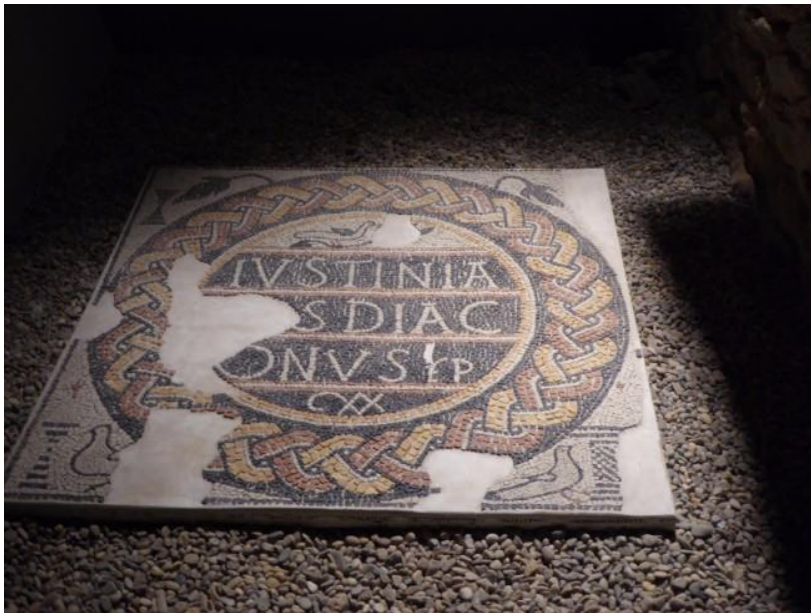
Osmerokotni krstilni kamen je bil najverjetneje pokrit z baldahinom na osmih metrih. V prostor se je vstopalo skozi neposvečeni prostor, iz krstilnice se je odšlo v cerkev (Ustni vir Krajšek, 16. 2. 2017).

Slika 30: Rekonstrukcija krstilnice v kleti ob Gubčevi ulici (Foto: Skrt, T. E., 2017)

4. 4. 8 Najdbe na prostoru današnje Pošte Slovenije

Tukaj je stala bazilika. Našli so tudi temelje drugače orientirane stavbe. Del mozaika iz tal bazilike in zapis Justinianus Diaconus ... 120 pomeni, da je dal diakon Justinijan denar za 120 kvadratnih čevljev tega mozaika. Še pomembnejše razkritje zapisa pa je, da je Justinijan diakon, kar v cerkveni hierarhiji pomeni, da je bil osebni tajnik ali desna roka škofa. On je dokaz za obstoj škofije konec 4. in v začetku 5. stoletja (Ustni vir Krajšek, 16. 2. 2017).

Slika 31: Del mozaika iz nekdanje bazilike (Foto: Čulk, N., 2017)

4. 4. 9 Heraklejevo svetišče

Heraklejevo svetišče je velika neznanka. Odkrito je bilo leta 1928, ko je plaz potegnil en del zidu. Po 2. svetovni vojni so ga začeli raziskovati profesor z gimnazije in dijaki. Po enem letu so stopili v stik s katedro za arheologijo v Ljubljani in ugotovili, da gre verjetno za nekakšen tempelj. Ko so začeli kopati, so ugotovili, da gredo ostanki več kot 3 metre v globino, da bo moral biti poseg zahtevnejši, denarja pa niso imeli. Naredili to predstavitev, kot jo imamo danes. V globino niso šli dovolj, zato ne vemo, kaj je bilo tu na začetku. Tempelj je takšen, kot vsi templji tudi po dimenzijah. Posvečeni so bili Jupitru. Lahko bi bil kapitolij ali del kapitolija prvega foruma Celeje. To so domneve. Ta kapitolij pred današnjo Upravno enoto Celje je nastal okoli leta 80. Nepredstavljivo je, da bi mesto, kot je bila Celeja, postalo mesto, brez foruma. Zato arheologi iščejo nadomestni forum. Lahko da je bil v južnem delu mesta, mogoče v delu mesta, ki je bilo kontinuirano poseljeno že iz železne dobe in iz časa Keltov. Tempelj ni bolje predstavljen zaradi pomanjkanja podatkov. Lokacija je primerna za kasnejšo dobro ureditev. Če se trenutna situacija uredi, kot je, bo potrebna čez 20 let ponovna preureditev. Potrebno je pripraviti pravi načrt dela. Trenutno je situacija precej kompaktna, plazovitost ne bi smela biti več problem, saj je ta predel dobro škarpiran, v primerjavi z desetletji nazaj. Tudi cesta je dobro utrjena, česar prej ni bilo. Hudourniške vode se zadnjih 30 let odvajajo, kar prej ni bilo narejeno. Odkrit je bil tudi del lesenega vodovoda, po katerem je tekla voda v svetišče. Svetišče je tako veliko, da bi to lahko bil tudi kapitolij mesta, lahko bi

bil to prvi forum mesta. Raziskave v prihodnosti bodo pokazale, za kakšen objekt pravzaprav gre. To, kar je danes prikazano, ni dovolj natančno, ker je objekt izgledal precej drugače.

Stebrišče je bilo okrog in okrog, zidovi so prekriti, stopnišče se je zrušilo v park. Morda je bil spredaj trg. Na cesti nad svetiščem so prišli do rimskih plasti šele na 2,5 metrih globine, čez so novejši plazovi. Svetišče je iz 3. stoletja. Novci, najdeni tukaj, so iz 2. stoletja pr. n. št. pa do 10. stoletja. Logična razlaga je, če je katero izmed naselij preživel čas pozne antike in začetek srednjega veka, je to gotovo ta strateška terasa nad mestom. Svetišče ni najstarejši ostanek iz rimskih časov na Celjskem, tisto, kar stoji pod njim, pa zagotovo (Ustni vir Krajšek, 23. 1. 2017).

Slika 32: Največji steber ob svetišču (Foto: Golob, T., 2017)

4. 4. 10 Lapidarij

Sama enota je sestavljena iz dveh delov. V zunanjem je za Osrednjo knjižnico Celje urejeno postavljenih nekaj miljnikov, in sicer v zaporedju, kot so bili najdeni. Na nekaterih je še vidna pisava. Vkopani so pol metra v zemljo, očiščeni in impregnirani s posebno snovjo proti propadanju.

Miljniki so bili pomembni zaradi prikaza poteka najpomembnejših državnih cest. Morale so biti redno vzdrževane in kontrolirali so jih iz Rima. Poseben urad je skrbel za vzdrževanje cest in je neposredno komuniciral s cesarjem. Pomembne so bile zaradi državne pošte. Za posameznike je bila verjetno pošta dostopna, če so plačali. Pomembne so bile poštni postaje ob poti. Iz miljnikov se vidi, kako pogosto so ceste obnavljali. Pogosteje, če se je mimo peljal kakšen pomemben državnik, cesar. Z našega območja imamo dve zelo pomembni lokaciji najdb miljnikov. Ena je v Škofji vasi, pri mostu čez Hudinjo, kjer so v strugi reke odkopali veliko miljnikov. Druga lokacija je bila med Stranicami in Ivenco. Tu je potekala pomembna cesta iz Italije preko Ogleja, Trsta, Emone (mesto v Italiji, meja je bila na današnjih Trojanah), Atrans, Celeja (Norik), Poetovia (do Ptuja so lahko plule ladje), potem pa proti Donavi ali Dravi proti vzhodu.

Miljniki niso imeli zakonske uredbe o velikosti in obliki. Lahko so bili pravokotni ali okrogli. Za miljnik so lahko uporabili tudi kakšen steber. Postavitve je bila povezana s cesarji, ki so obiskali predele province ali pa so izdali uredbe o gradnji ceste. Njihova višina je dosegala tudi 2 metra in pol. V vmesnem času so bili namenjeni tudi čemu drugemu. Npr. eden je malo izbočen, sodčast, zato vemo, da je bil to steber. Drugi je bil v srednjem veku uporabljen kot pranger (Ustni vir Krajšek, 16. 2. 2017).

Slika 33: Miljniki v zunanjem lapidariju (Foto: Skrt, T. E., 2017)

Drugi del zunanjega lapidarija še ni urejen in predstavlja zgolj arhitekturne elemente, velike kose, ki jih v notranji lapidarij ne morejo postaviti. To so kapiteli stebrov, ostanki delov grobnice, pragovi, deli nagrobnih napisov, baze stebrov, deli slavoloka.

Problem zunanjega lapidarija je, da je v dokaj slabem stanju. Kamne so prestavljali ob gradnji knjižnice z ene lokacije na drugo. Želijo si zavarovati kamne z nadstreškom, vendar je potrebno dovoljenje Zavoda za spomeniško varstvo, ki ščiti ta prostor. Če ne bodo nadkrili kamnov, jih čez 10 do 15 let ne bo več. Nekoč so mislili, da je največji uničevalec kamnov žveplov dioksid zaradi kurjenja premoga, vendar ni tako, saj kamne v zadnjem času bolj uničujejo avtomobilski izpusti. Dokaz za to so tudi napisi, ki so bili obnovljeni leta 2000, pa so prav tako izrabljeni kot tisti, ki so bili izkopani pred 100 leti (Ustni vir Krajšek, 16. 2. 2017).

Slika 34: Arhitekturni členi v neurejenem delu zunanjega lapidarija (Foto: Čulk, N., 2017)

Zbirka v notranjem lapidariju je ena najpomembnejših zbirk v Srednji Evropi.

Inventariziranih je 537 kosov ostankov, ker imajo precej visok kriterij, katere kose inventarizirati. Zabeležijo samo pomembne spomenike, ne vse arheološke dediščine.

Zabeležijo samo tiste, ki so okrašeni, ki imajo napise ali prikazane razne prizore. Takšnih z napisih je precej pomembnih, ne samo za celjski, ampak tudi za evropski in svetovni prostor.

Eden glavnih virov za poznavanje rimske zgodovine, vodenja in upravljanja države so ravno napisi na kamnu. Večina pisem, osebne korespondence, zapisi, so bili večinoma napisani na papirusu in pergamentu. Ampak organski zapisi, stari dva tisoč let, so propadli, v Evropi jih je

zelo malo ohranjenih. Zelo majhni, redki koščki so najdeni samo v kakšnih močvirjih, v ruševinah v Pompejih. Za vsakdanje zapise so imeli lesene povoščene tablice. Nekaj teh ostankov so našli v Švici, pod vodo. Nekaj zapisov je na črepinjah, pogodbe so izpraskali na keramiko in se tam tudi podpisali. V Avstriji so blizu Celovca našli zapise, pogodbe med trgovci, izpraskane kar na omet. Rimljani so pomembne zapise vrezovali tudi v kovinske plošče. Potrdila, da si svoboden državljan, da si odslužil vojsko (vojaška diploma), so bila na bronastih ploščah. Zraven so tudi zapisane priče in žigi. V Sloveniji imamo verjetno samo en košček takšne diplome s Ptuja, nekaj takšnih zapisov je s Siscije (Siska). Upravni dokumenti, ki jih je imela država (katastri itd.), so bili na bronastih ploščah. Če je nekdo želel nekaj darovati in je želel to postaviti kot spomenik, je dal to zapisati na kamen. Ker dolgih zapisov na kamen ne moreš pisati, so imeli dogovorjene forme za zapise, kjer se v kratkih zapisih da razbrati veliko več. Npr. na dnu spomenika zapis V.S.L.M – votum solvit libens merito (iz lastne volje radodarno posvetil). Obstaja veliko takšnih kratic, ki so skrajšale daljše zapise. Epigrafika je kot pomožna veda za te zapise zelo pomembna. Iz ene takšne zapisane vrstice lahko epigrafiki razložijo celo zgodbo (Ustni vir Krajšek, 23. 1. 2017).

Najstarejši napis v notranjem v lapidariju je iz leta 14, posvečen Gaju Juliju Vepu, ki je v originalu velik okrog en meter. Na zapisu piše, da je bilo Gaju Juliju Vepu darovano rimsko državljanstvo, enako vsem njegovim potomcem. To je bil zelo velik privilegij, kajti ni mu bilo potrebno plačevati davkov rimski državi. Državljanstvo mu je podaril cesar Avgust, zato je prevzel tudi njegovo ime; Vepo je keltsko ime. Iz teh treh stavkov je nastal članek na več straneh.

Slika 35: Najstarejši ostanek v lapidariju iz leta 14 (Foto: Čulk, N., 2017)

V lapidariju so ostanki delov božanstev, kipov, deli nagrobnikov. S teh se da razbrati med vrsticami socialna struktura prebivalstva, vrsta religije, s katero so se ljudje identificirali, pripadniki katerega kulta so bili. Pomembna ostalina so tudi zahvalni kamni, oltarji. Ljudje so se zahvaljevali npr. za napredovanje v službi. Da so dobili državljanstvo, je bila ena izmed možnosti, da so odšli služiti v pomožne vojaške enote, kjer so služili 25 let in tako prejeli državljanstvo. Prejeli so tudi denarno nagrado, kos zemlje, da so se lahko naselili. Določeni ljudje niso nujno sodelovali na bojišču, ampak so lahko opravljali policijsko službo, bili finančna policija, pobirali davke. Lahko so bili samo uradniki. Tako so tudi lažje preživel 25 let v državni službi in tako prejeli državljanstvo. Imeli so lahko družine, boljšo plačo. Imenovali so se beneficiarji, vojaki mestne posadke pomožnih čet, ki so bili privilegirani. Zato so se zahvaljevali bogovom, božanstvom, cesarjem za napredovanje in postavljali zahvalne kamne. V severnem delu mesta je bilo najdenih čez 30 takšnih zahvalnih kamnov (št. 24 na zemljevidu). Tu je verjetno bila upravna zgradba s postajo, najbrž policijska postaja ali davčna in carinska služba. V okviru tega je stal trg, kjer so postavljali zahvalne kamne. Pomembni so zato, ker je z njih mogoče razbrati časovni potek dogodkov, kdo je v politiki takrat deloval ipd.

Slika 36: Zahvala Jupitru, najboljšemu, največjemu ... (Foto: Skrt, T. E., 2017)

Najlepši in najdragocenejši kamni so v zbirkah v Gradcu in na Dunaju. Na Dunaju jih imajo vzdane v mestno nacionalno knjižnico.

Zelo pomemben je tudi kip Tita Varija Clemensa ter nekaj napisov, posvečenih njemu. On je bil najuspešnejši Celjan v zgodovini. Bil je pripadnik mestnega plemstva; bil je v vojaški službi, kjer je napredoval in postal poveljnik vojaških enot. Po zaključku vojaštva je postal civilni upravnik provinc. Po rimskem načinu napredovanja cursus honorum je začel opravljati zelo pomembne državne naloge. Cesar Mark Avrelij ga je imel za osebnega tajnika, kasneje je bil povzdignjen v senatorski stan, najvišji plemiški stan, ki je v tem času štel le 600 mož. Vključen je bil v ožji cesarski svet, kjer je bilo 12 cesarju najbližjih mož; danes bi bili to ministri. Po markomanskih vojnah je verjetno organiziral novo obrambo v Savinjski dolini, obrambni vojaški tabor je bil v Ločiči ob Savinji. To je bila obrambna črta v obrambi Italije. Verjetno je imel zasluge pri obnovi Celeje, saj je malo verjetno, da bi se mesto, ki je bilo popolnoma uničeno, bilo sposobno samo financirati in obnoviti v bogatem marmorju. Da je bil pomemben, pričajo tudi napisi ljudi, ki niso bili Celejani. Prišli so ljudje iz Afrike, iz Maroka ali pa iz Francije in mu v Celeji naročili kip ali spomenik z zahvalnim napisom. To so bili ljudje iz provinc, kjer je deloval kot upravitelj. Upravljal je province v Aziji, v Afriki, v enem delu Španije in Francije. Kot mlad vojak je bil poveljnik enot, ki so jih morali zbrati na hitro, da so zatrli nek upor v Maroku. Za zatrtje takšnega upora ne pošlješ kar nekoga, ampak sposobnega človeka, takšnega, ki ni prišel na ta položaj zaradi sorodstvenih ali finančnih povezav (Ustni vir Krajšek, 23. 1. 2017, 16. 2. 2017).

Slika 37: Kip Tita Varija Clemensa, v ozadju zahvalna kamna (Foto: Čulk, N., 2017)

Eden najpomembnejših napisov za Celje je ta, ki je bil posvečen cesarjem. Njihova imena so sicer izbrisana, ker je rimska država sprejela v nekem obdobju ukrep, da se slabih cesarjev ne sme več častiti z zapisi in jih omenjati. Bili so proglašeni za slabe cesarje. Je pa pomembno nadaljevanje zapisa, ker piše, da so tema dvema cesarjema zapis postavili prebivalci Norika, in to ravno v Celeji. To pomeni, da je bila Celeja prestolnica province Norik v tem času (Ustni vir Krajšek, 16. 2. 2017).

Slika 38: Zapis prebivalcev, pomembnejši od cesarjev (Foto: Skrt, T. E., 2017)

Na lokaciji pred Narodnim domom so bili odkriti ogromni trije kamni. Najdeni sta bili dve glavi, deli rok in nog, ampak ni vsega ohranjenega. Glava je prepoznana po frizuri in ostalih značilnostih kot Apolonova. En del je ostanek roke, drugi noge. Kasneje se je izkazalo, da spodnji razstavljeni del ni noga, ampak ostanek še enega komolca. Enako tudi ni del tega razstavljenega kipa, ampak drugega podobno velikega. Predvideva se višina kipa okrog 4 metre. Po tem spodnjem komolcu bi ta drugi kip lahko bil visok celo 6 metrov. Kipi so lahko bili velikokrat stoječi, lahko pa tudi sedeči. Problem je bil takšne kipe, težke 3 do 4 tone, obdelovati. Zato so morali biti sestavljeni iz delov. Podobno veliko glavo Diane imajo v Knežjem dvoru na stopnišču. To je dokaz, da so tako veliki kipi bili kar pogosti v Celeji. (Ustni vir Krajšek, 16. 2. 2017).

Slika 39: Ostanki velikana Apolona (Foto: Golob, T., 2017)

4. 4. 11 Ostanki rimskega stebra s foruma

Konec 18. ali v začetku 19. stoletja je bil pred občinsko zgradbo, pred Protazijevo palačo, najden del stebra, za katerega so zapisali, da je bil tako velik, da so ga razžagali in iz njega naredili vseh osem teh stebrov, ki držijo del nekdanje mestne hiše (balkon MNZ Celje). Eno rezino stebra so odrezali in jo postavili kot kamnito mizo v parku, da se vidi njegova razsežnost. To je zapisal že Orožen v Zgodovini Celja (Ustni vir Krajšek, 16. 2. 2017).

Slika 40: Kamnita miza v Mestnem parku Celje s premerom 120 cm (Foto: Golob, T., 2017)

Slika 41: Osem stebrov, narejenih iz velikana z rimskega foruma (Foto: Čulk, N., 2017)

4. 4. 12 Ostanke keltskih in zgodnjerskega svetišča

Ostanke keltskih svetišč in zgodnjerskega svetišča so našli ob nekdanji strugi reke Savinje (najnižji del podvoza na Mariborski cesti). Od avtobusne postaje gre cesta skozi podvoz in kjer se križata cesta in železnica, je na prostoru travniškega trikotnika postavljena lesena streha. Pod njo je nekaj ostankov tega svetišča. To je bila takrat začasna lokacija in treba bi bilo najti novo za obširnejšo predstavitev. V načrtu so imeli širitev Tehnopolisa in izpeljavo ceste do njega. Predviden je bil tudi nadhod nad železnico za pešpot iz mesta do Tehnopolisa. Obstajajo tudi načrti, da se vse skupaj prestavi v bližino muzeja, mogoče celo v lapidarij. Bolj pomembna je trenutno njegova zaščita.

Slika 42: Ostanke svetišč, ki čakajo na predstavitev (Foto: Čulk, N., 2017)

4. 5 NEVIDNA RIMSKA ARHEOLOŠKA DEDIŠČINA

4. 5. 1 Celjska tržnica

Mozaike pod tržnico so opazili, ko so pod tržnico kopali za kanalizacijo. Ko so našli dobro ohranjene arheološke ostaline, so morali arhitekti tudi spremeniti metodologijo gradnje. Tako ima tržnica temelje namesto na 90 centimetrih maksimalno na 60 centimetrih. Ko so menjavali cev, so arheologi vseskozi opazovali isti mozaik. Razsežnost tega prostora tako znaša več kot 100 kvadratnih metrov, saj je en mozaik obsegal več kot 10 × 10 metrov. To pomeni, da je to bila velika zgradba z obsežnimi mozaičnimi tlemi. To je bil hodnik ali pa velika dvorana (Ustni vir Krajšek, 16. 2. 2017).

Slika 43: Bogata mozaična rimska dediščina pod tržnico (Foto: Skrt, T. E., 2017)

4. 5. 2 Prostor pod nekdanjim forumom

Zid pred Upravno enoto Celje so našli na globini 7 metrov, kjer so zunaj današnje kupole. Takoj ob zidu proti upravni enoti je že bilo najdeno obzidje hiše, kar govori o tem, da je bila okolica foruma in svetišča gosto pozidana. Stavba je bila z mozaikom. Na področju Mohorjevega atrija so našli ostanke stebrišča foruma, podobno se ponovi na območju nekdanje banke na levi strani (na vogalu proti tržnici). Na koncu bi lahko stala bazilika, za katero se ne ve točno, kje bi bila, saj ostankov niso našli. Najbolj logična postavitvev bi bila na eni strani svetišče, nato potek dveh stebrišč ter zaključek na koncu z baziliko (Ustni vir Krajšek, 23. 1. 2017).

Slika 44: Pogled čez nekdanji forumski prostor (Foto: Skrt, T. E., 2017)

4. 5. 3 Rimske terme

Rimske terme so bile na območju Lilekove in Gubčeve ulice, nasproti Pošte Celje, sredi stavbe. Preden se zavije proti Gubčevi ulici, so bile v Cankarjevi ulici ene izmed rimskih term. Izvajali so sondiranje, ampak niso našli nič.

Druge terme so našli ob gradnji zgradbe III. osnovne šole leta 1905. Ker ostankov niso uničevali, so naredili nad njimi nasip, zato so stropovi v kletnih prostorih nekoliko nižji. Pozitivna stran poleg ohranitve arheološke dediščine na tem mestu je tudi ta, da zaradi tega ne prihaja do poplav v kletnih prostorih šole (Ustni vir Krajšek, 23. 1. 2017).

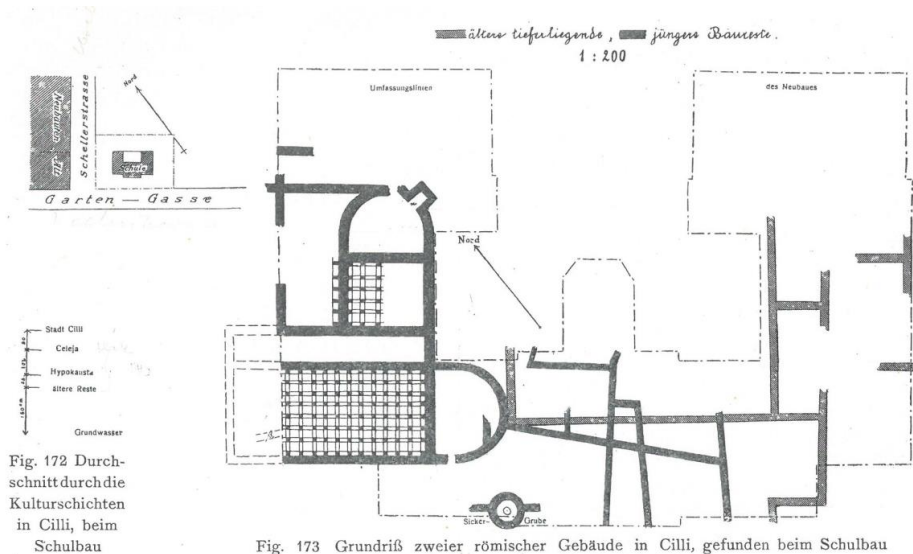

Fig. 172 Durchschnitt durch die Kulturschichten in Cilli, beim Schulbau

Fig. 173 Grundriß zweier römischer Gebäude in Cilli, gefunden beim Schulbau

Slika 45: Načrt rimskih term pod III. osnovno šolo Celje (Riedl, E., 1904, str. 472)

4. 5. 4 Parkirišče ob Turški mački

Pri Turški mački so našli ostanke bogate rimske vile; odlomke fresk v njej je težko sestaviti, saj ne vedo, kaj je bilo na stenah in kaj na stropovih. Za restavratorski center v Ljubljani je kar precejšen izziv, kako restavrirati poškodovane freske, saj tako velikih še niso obnavljali. Kjer je parkirišče, je verjetno spodaj precej rimskih ostankov (Ustni vir Krajšek, 16. 2. 2017).

Slika 46: Parkirišče polno skrivnosti (Foto: Čulk, N., 2017)

4. 5. 5 Rimsko obzidje

Ostanki rimskega obzidja so vidni samo v Knežjem dvoru, sicer so ga večkrat videli pri izkopavanjih (npr. na Levstikovi ulici na dveh lokacijah, pred gledališčem na Vodnikovi ulici, na Ljubljanski cesti pred bivšim SDK, na upravni enoti v temeljih, v Knežjem dvoru). Zunanji del zidu je bil opazen po Aškerčevi ulici, Krekovem trgu in Cesti XIV. divizije. Za Breg zanesljivih podatkov ni, se ne ve natančno, kaj se je tam dogajalo. Odkrit je bil en del zidu, za katerega ne vedo, kaj je predstavljal, in v strugi Savinje je neka izboklina v nasipu, za katero nimajo nobene logične razlage, tako da bi morda lahko šlo za obzidje. Na Bregu so predvidevali potek po izohipsi, saj je tam plato, kjer stoji samostan. Našli so tudi ostanke pri prehodu čez cesto. Pri vili Savinja (nekdanja Zaneck), ki stoji na vrhu platoja na vogalu, so pri izkopavanju za temelje našli temelje okroglega stolpa. Kjer je bilo grobišče (številka 4 na zemljevidu), obzidja gotovo ni bilo. Na Bregu so bile v zgodnji antiki stanovanjske zgradbe, naselbina, v pozni antiki pa grobišče (Ustni vir Krajšek, 23. 1. 2017).

Slika 47: Deli rimskega obzidja v Knežjem dvoru (Foto: Skrt, T. E., 2017)

4. 5. 6 Maksimilijanova cerkev

Cerkev sv. Maksimilijana ima vgrajene tri spomenike. Na cerkev je vezana legenda, kjer naj bi bil grob sv. Maksimilijana, ki naj bi ga Rimljani na tem mestu ubili; tam so kasneje postavili grob in tam bi naj bil izvir vode. O tej legendi je pisal dr. Rajko Bratož. Obstaja članek o mučeništvu sv. Maksimilijana. Ko so gradili kanalizacijo, so odkrili zidove in ostanke fresk. Kljub temu da vedo, da je tudi v tem delu šlo za rimsko poselitev, razen 2 metrov ostankov drugega niso našli. To je bilo zunaj rimskega obzidja, torej gre lahko za čas, ko je bila rimska Celeja najobširnejša, sredi 2. stoletja. Tod mimo je šla cesta, lahko da je šlo za obcestno pozidavo (Ustni vir Krajšek, 16. 2. 2017).

Slika 48: Maksimilijanova cerkev, mitološka povezanost z Rimljani (Foto: Skrt, T. E., 2017)

4. 6 ANALIZA ANKETNEGA VPRAŠALNIKA

V nadaljevanju bova predstavili rezultate, pridobljene z anketnim vprašalnikom. Izdelali sva ankete na temo splošne zgodovine, da bi izvedeli, kako Celjani poznajo svojo zgodovino. S pomočjo sošolcev sva anketirali po mestnih ulicah več dni. Izprašali smo sto obeh spolov in različne starosti.

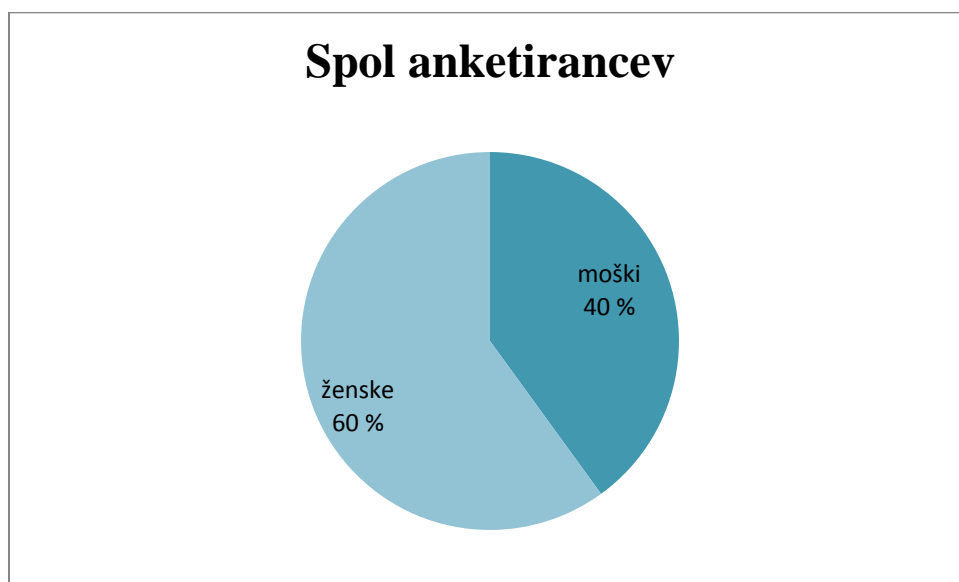
1. Spol anketirancev

Vprašanje 1: Spol: M Ž

Tabela 1: Spol anketirancev

SPOL	ŠTEVILO	DELEŽ
moški	40	40 %
ženske	60	60 %
SKUPAJ	100	100 %

Graf 1: Spol anketirancev

Izmed sto anketirancev je bilo 60 žensk in 40 moških. Čeprav smo hoteli anketirati približno enako ljudi glede na spol, je bilo žensk za 20 % več kot moških. Razlog je, da je bilo na ulicah več žensk in te so bile bolj pripravljene sodelovati v anketi kot moški.

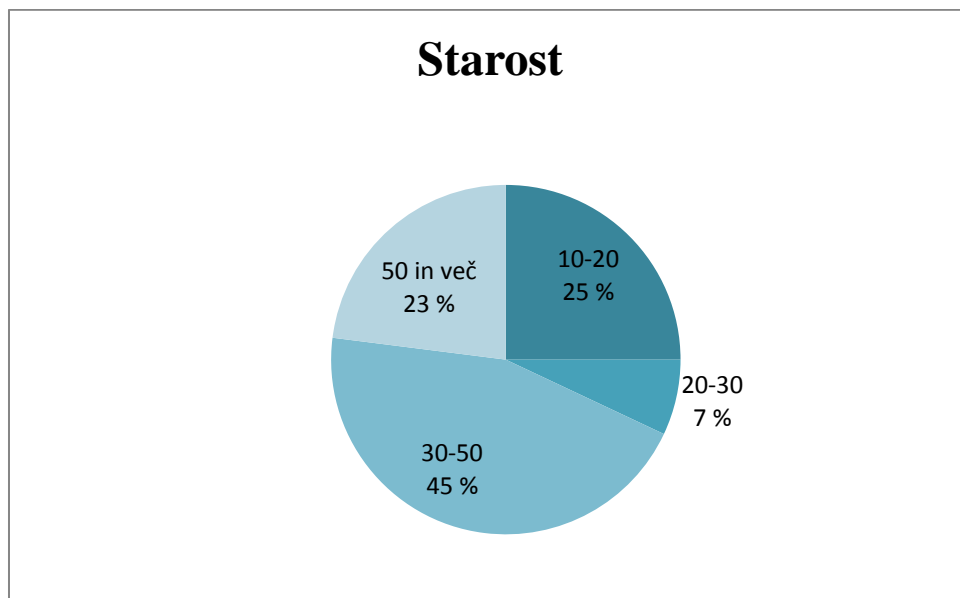
2. Starost anketirancev

Vprašanje 2: Starost: 10-20 20-30 30-50 50 in več

Tabela 2: Starost anketirancev

STAROST	ŠTEVILO	DELEŽ
10-20 let	25	25 %
20-30 let	7	7 %
30-50 let	45	45 %
50 in več let	23	23 %
SKUPAJ	100	100 %

Graf 2: Starost anketirancev

Med sto anketiranimi jih je bilo skoraj polovica (45 %) starih med 30-50 let. Verjetno je odstotek te starostne skupine višji tudi zaradi večjega razpona starosti. Drugo polovico sestavljajo ljudje, stari več kot 50 let, in ljudje, stari med 10-20 let. Najmanj jih je bilo starih med 20 -30 let.

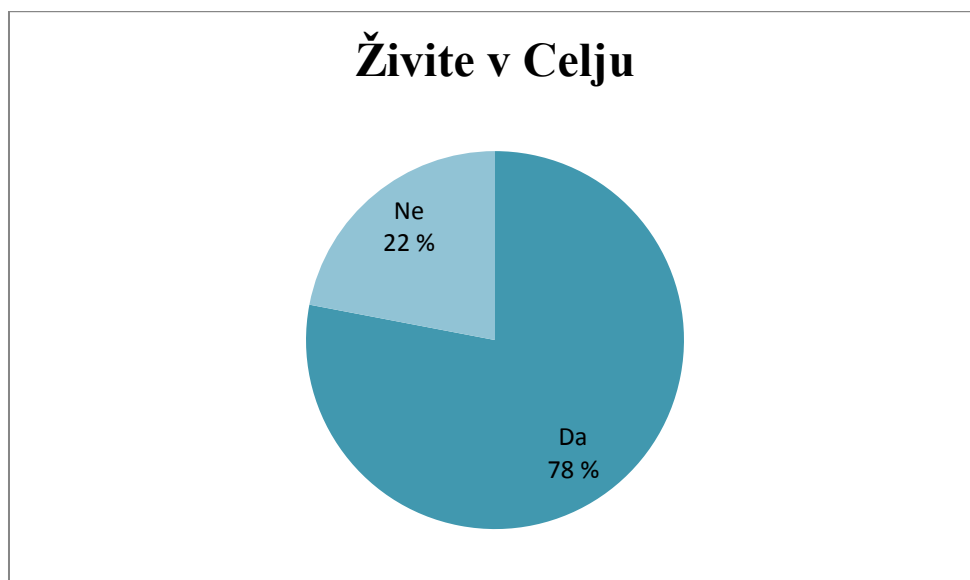
3. Ali živite v Celju?

Vprašanje 3: Domačin: DA NE

Tabela 3: Ali živite v Celju?

DOMAČIN	ŠTEVILO	DELEŽ
da	78	78 %
ne	22	22 %
SKUPAJ	100	100 %

Graf 3: Ali živite v Celju?

78 % anketirancev se je izreklo za domačine, preostali pa so bili iz okoliških krajev. Na tuje turiste nisva naleteli.

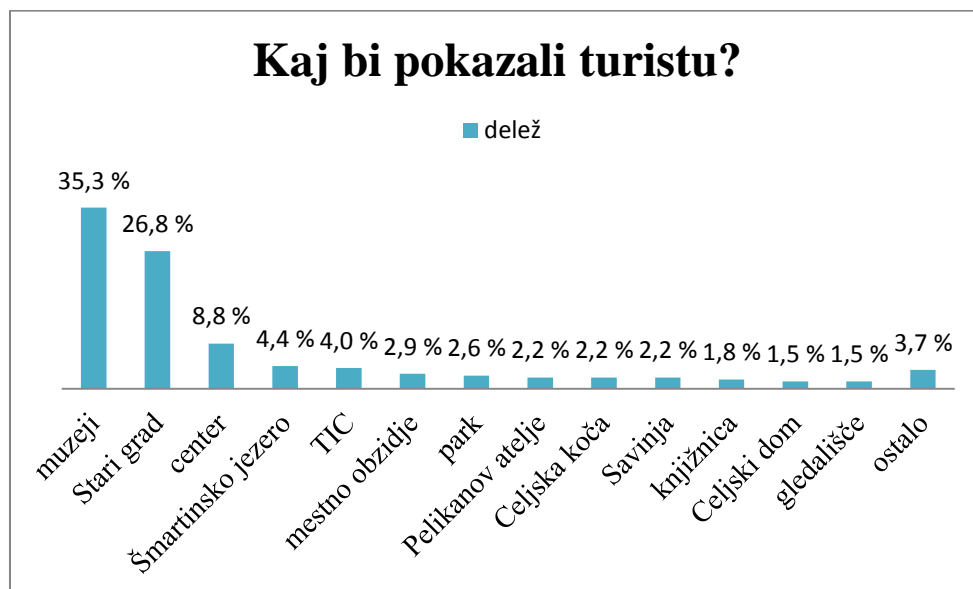
4. Kaj bi pokazali turistu?

Vprašanje 4: Kaj bi pokazali turistu v Celju?

Tabela 4: Kaj bi pokazali turistu v Celju?

KAJ BI POKAZALI TURISTU?	ŠTEVILO	DELEŽ
muzeji	96	35,3 %
Stari grad	73	26,8 %
mestno središče	24	8,8 %
Šmartinsko jezero	12	4,4 %
TIC	11	4,0 %
mestno obzidje	8	2,9 %
park	7	2,6 %
Pelikanov atelje	6	2,2 %
Celjska koč	6	2,2 %
Savinja	6	2,2 %
knjižnica	5	1,8 %
Celjski dom	4	1,5 %
gledališče	4	1,5 %
ostalo	10	3,7 %
SKUPAJ	272	100 %

Graf 4: Kaj bi pokazali turistu v Celju?

Kar 96 ljudi od stotih ali 35,3 % vseh odgovorov je napisalo, da bi turistu pokazali muzeje (MNZC, Pokrajinski muzej, Staro grofijo, razstavo Mesto pod mestom ...). Ker je bilo

možnih več odgovorov, je bil na drugem mestu Stari grad s 73 glasovi, kar je 26,8 %. Ostali so napisali, da bi jim pokazali še center mesta, Šmartinsko jezero, TIC, mestno obzidje, park, Pelikanov atelje, Celjsko kočo, Savinjsko nabrežje, Osrednjo knjižnico Celje, Celjski dom, Slovensko ljudsko gledališče Celje in drugo. Pričakovali sva, da bo vsak napisal vsaj tri, a so se nekateri spomnili samo enega, nekateri pa nobenega. Odgovore so se morali spomniti anketiranci sami.

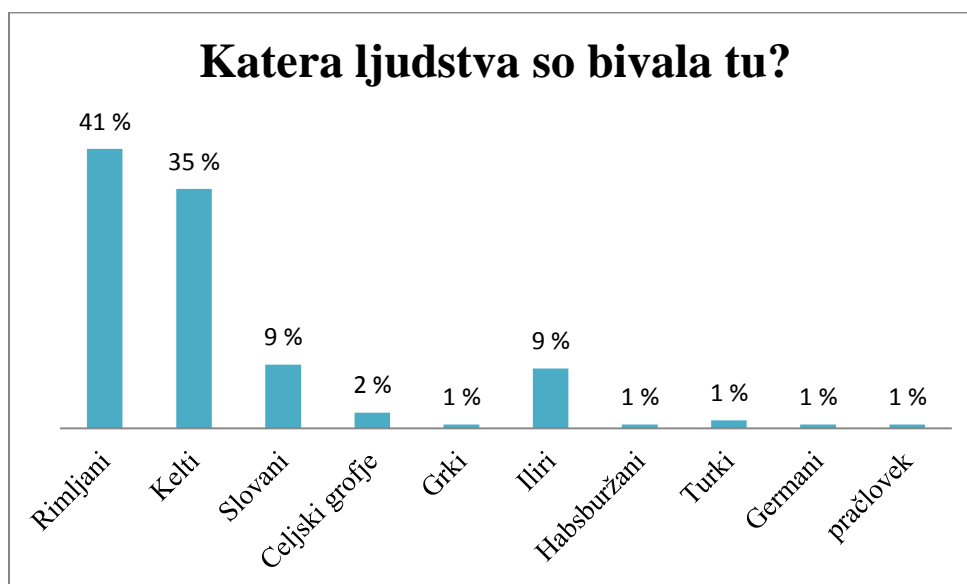
5. Katera ljudstva so v preteklosti bivala v Celju?

Vprašanje 5: Ali veste, katera ljudstva so v preteklosti bivala na območju Celja?

Tabela 5: Katera ljudstva so v preteklosti bivala v Celju?

KATERA LJUDSTVA SO BIVALA TU?	ŠTEVILO	DELEŽ
Rimljani	70	41 %
Kelti	60	35 %
Slovani	16	9 %
Celjski grofje	4	2 %
Grki	1	1 %
Iliri	15	9 %
Habsburžani	1	1 %
Turki	2	1 %
Germani	1	1 %
Pračlovek	1	1 %
SKUPAJ	171	100 %

Graf 5: Katera ljudstva so v preteklosti bivala v Celju?

V večini so vsi napisali Kelti (35 %) in Rimljani (41 %). Napisali so tudi Slovani in Iliri (9 %). Takšne odgovore sva pričakovali, presenetili pa so naju odgovori, ki pravijo, da so v Celju bivali Grki, Turki, Germani, praljudje in celjski grofje.

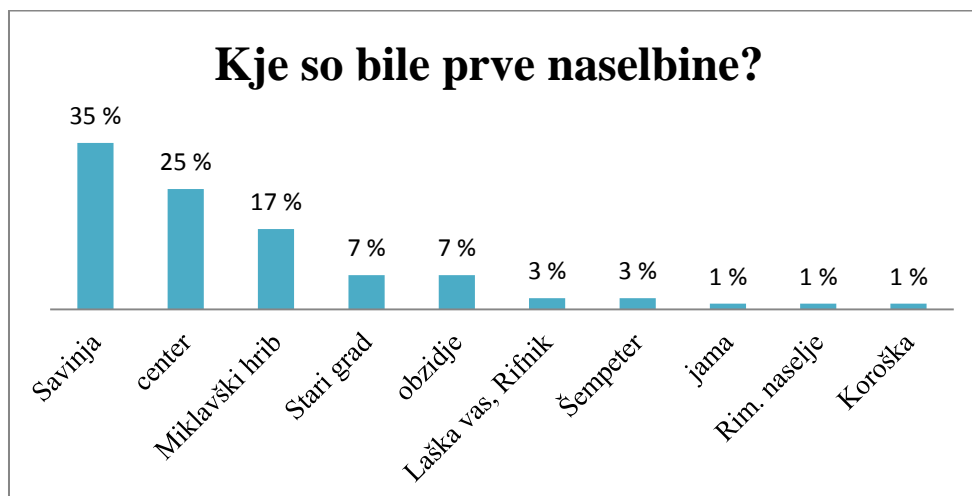
6. Kje so bile prve naselbine?

Vprašanje 6: Kje so bile prve naselbine?

Tabela 6: Kje so bile prve naselbine?

KJE SO BILE PRVE NASELBINE?	ŠTEVILO	DELEŽ
Savinja	29	35 %
center	21	25 %
Miklavški hrib	14	17 %
Stari grad	6	7 %
obzidje	6	7 %
Laška vas, Rifnik	2	3 %
Šempeter	2	3 %
jama	1	1 %
rim. naselje	1	1 %
Koroška	1	1 %
SKUPAJ	83	100 %

Graf 6: Kje so bile prve naselbine?

Kar 35 % ljudi meni, da so bile prve naselbine ob reki Savinji, kar ni čisto napačno, v resnici pa so bile na Miklavškem hribu, kar je vedelo le 17 % ljudi. Četrtnina anketirancev je menila, da so bile v današnjem centru mesta. Presenetili pa so naju odgovori Stari grad, Rifnik, Šempeter, jama in Koroška.

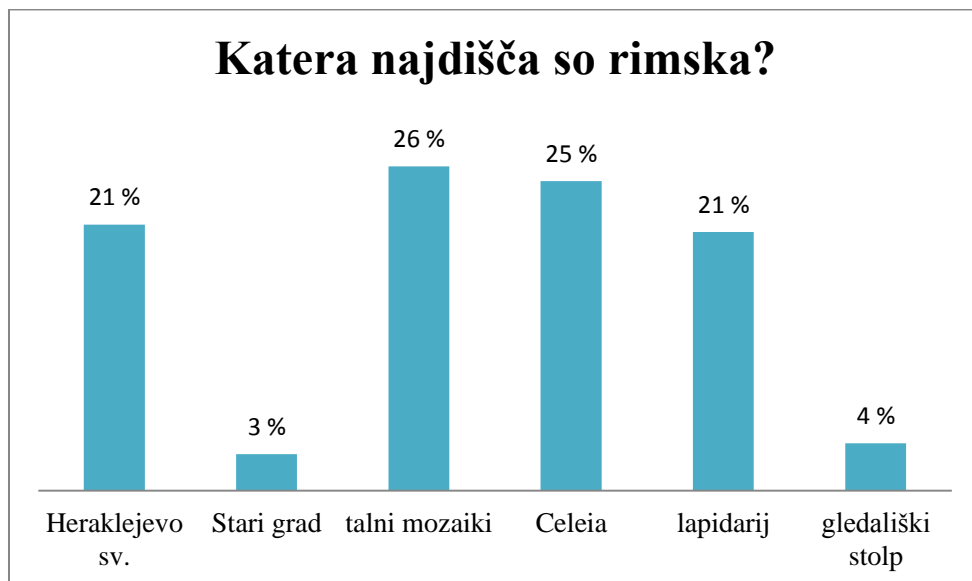
7. Katera najdišča so rimska?

Vprašanje 7: Katera izmed naštetih najdišč na območju Celja so rimska?

Tabela 7: Katera najdišča so rimska?

KATERA NAJDIŠČA SO RIMSKA?	ŠTEVILO	DELEŽ
Heraklejevo svetišče	73	21 %
Stari grad	10	3 %
talni mozaiki	89	26 %
Celeia	85	25 %
lapidarij	71	21 %
gledališki stolp	13	4 %
SKUPAJ	341	100 %

Graf 7: Katera najdišča so rimska?

Glede na to, da so bili odgovori izbirnega tipa, so bili rezultati pričakovani. Skoraj vsi so to nalogo rešili prav, le nekaj se jih je zmotilo. 26 % anketirancev je obkrožilo talne mozaike, 25 % Celejo, 21 % lapidarij in Heraklejevo svetišče, 4 % gledališki stolp in 3 % Stari grad. Zanimivo je, da nekateri ljudje mislijo, da sta Stari grad in gledališki stolp iz rimskih časov, čeprav sta iz srednjega veka.

8. Katera je najstarejša vidna najdba?

Vprašanje 8: Katera je najstarejša vidna najdba na območju Celja?

Tabela 8: Katera je najstarejša vidna najdba?

KATERA JE NAJSTAREJŠA NAJDBA?	ŠTEVILO	DELEŽ
Heraklejevo svetišče	64	64 %
mozaiki vil	23	23 %
ostanki obzidja	8	8 %
ostanki gradu	5	5 %
SKUPAJ	100	100 %

Graf 8: Katera je najstarejša vidna najdba?

Skoraj dve tretjini ljudi je vedelo, da je bila najstarejša vidna najdba od ponujenih na anketnem vprašalniku Heraklejevo svetišče. 23 % ljudi je menilo, da so pravi odgovor mozaiki rimskih vil. Ostali pa so obkrožili najdbi, ki spadata v srednji vek.

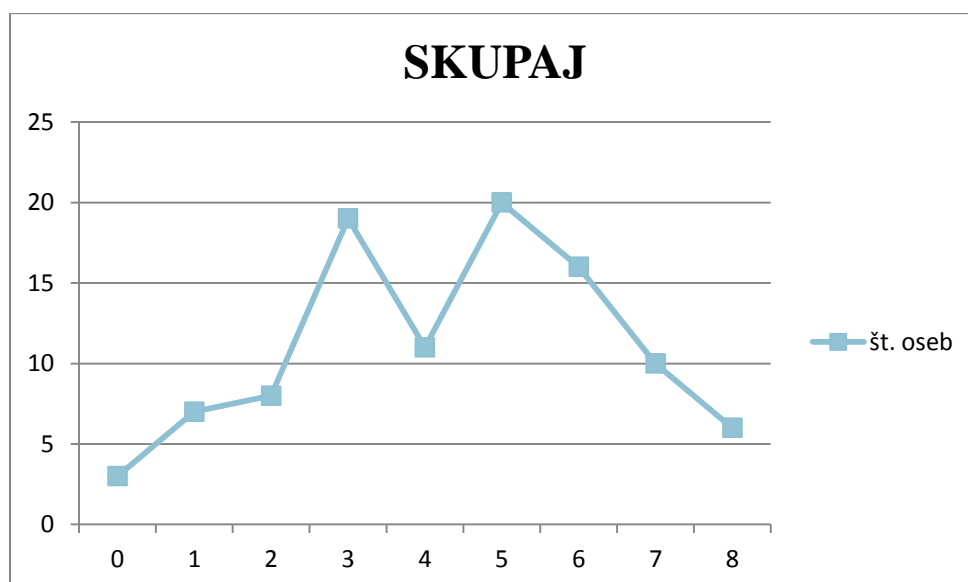
9. Povprečna ocena anketirancev

Tabela 9: Rezultati točkovanja

TOČKE	0	1	2	3	4	5	6	7	8	
ŠT. OSEB	3	7	8	19	11	20	16	10	6	100
	0	7	16	57	44	100	96	70	48	438

Povprečna ocena: 4,38

Graf 9: Povprečna ocena anketirancev

Ankete sva tudi točkovali, da bi bili rezultati še boljši. Vsak posameznik je lahko dosegel največ 8 točk. Po točkovanju sva vse točke prešteli in izračunali povprečje vseh anketirancev skupaj, ki je 4,38. Večina ljudi je dobila 5 in 6 točk. Le 6 ljudi je dobilo vseh 8 točk. Trije so imeli vse odgovore napačne. Rezultat je povprečen in takšnega sva tudi pričakovali.

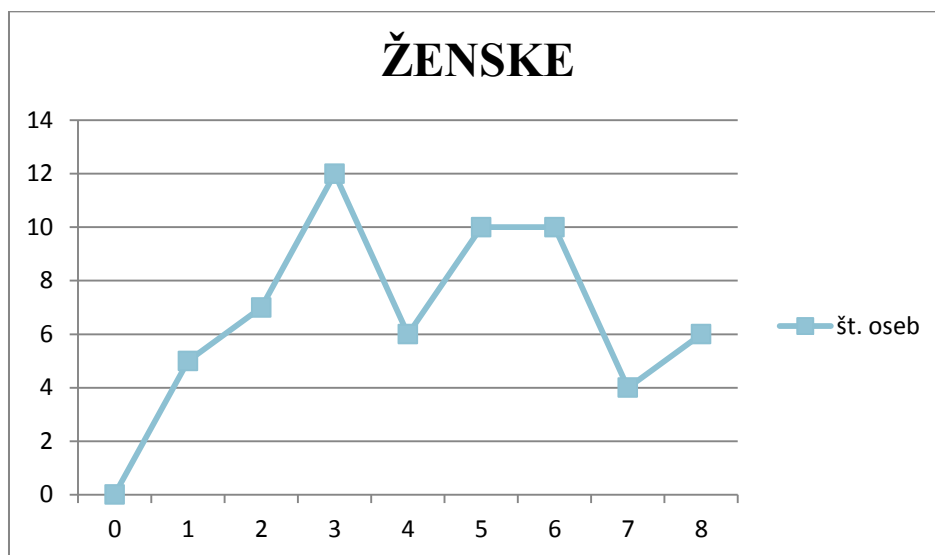
10. Povprečna ocena žensk

Tabela 10: Rezultati točkovanja

TOČKE	0	1	2	3	4	5	6	7	8	
ŠT. OSEB	0	5	7	12	6	10	10	4	6	60
	0	5	14	36	24	50	60	28	48	265

Povprečna ocena: 4,42

Graf 10: Povprečna ocena žensk

Ženske so rešile ankete boljše od moških, saj je vseh 6 pravilno rešenih anket pripadalo njim in nobena ni ankete rešila popolnoma narobe. Največ jih je doseglo 3 točke. Takšne rezultate sva tudi pričakovali.

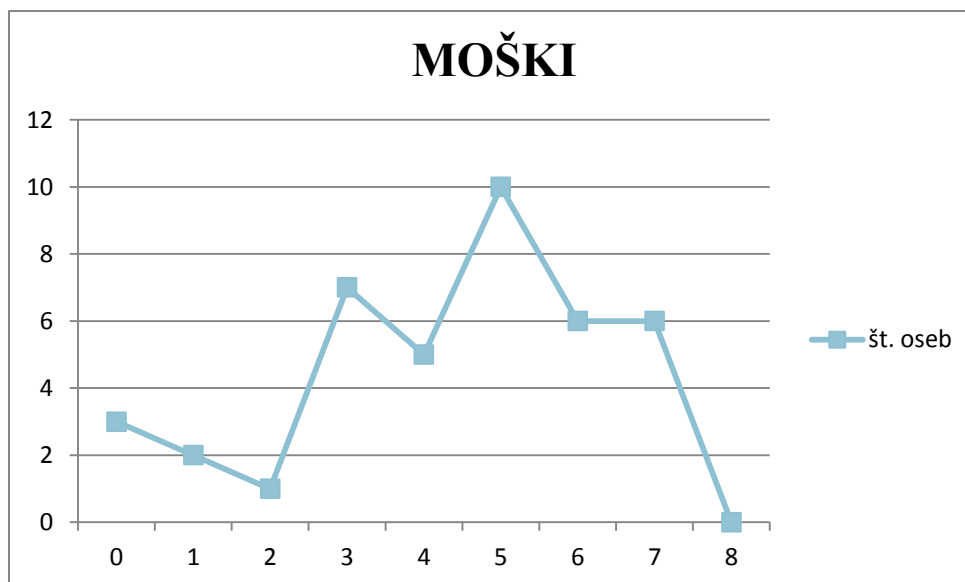
11. Povprečna ocena moških

Tabela 11: Rezultati točkovanja

TOČKE	0	1	2	3	4	5	6	7	8	
ŠT. OSEB	3	2	1	7	5	10	6	6	0	40
	0	2	2	21	20	50	36	42	0	173

Povprečna ocena: 4,33

Graf 11: Povprečna ocena moških

Glede na pričakovanja so moški ankete reševali kar dobro. Največ jih je doseglo 5 točk, kar ni slabo. Vseeno pa naju je presenetilo, da so kar trije moški anketo rešili popolnoma narobe in da nihče ni dosegel 8 točk.

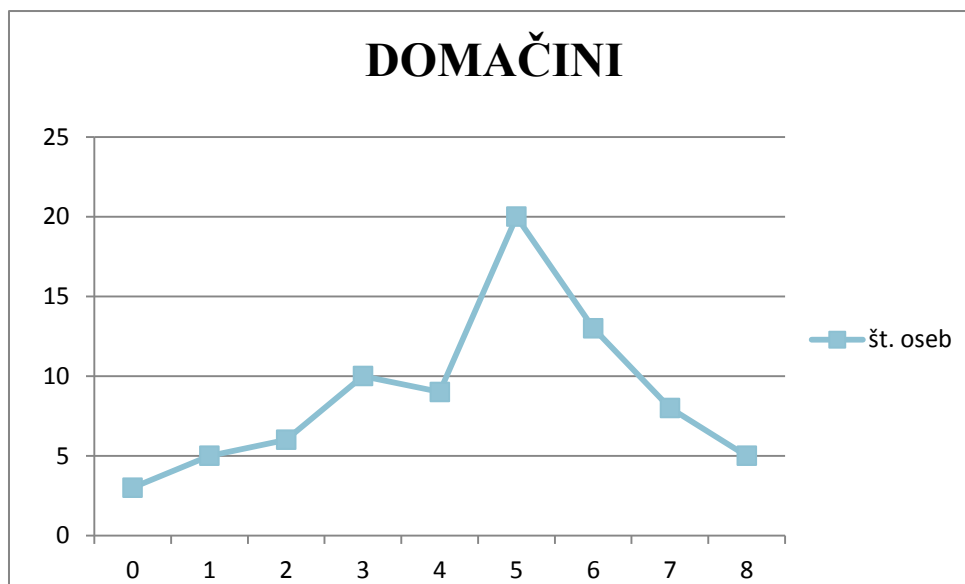
12. Povprečna ocena domačinov

Tabela 12: Rezultati točkovanja

TOČKE	0	1	2	3	4	5	6	7	8	
ŠT. OSEB	3	5	6	10	9	20	13	8	5	79
	0	5	12	30	36	100	78	56	40	357

Povprečna ocena: 4,52

Graf 12: Povprečna ocena domačinov

Zanimivo je, da so vsi trije anketiranci, ki so rešili vse odgovore narobe domačini. Ker pa je imelo 5 od 6 anketirancev vse odgovore pravilne in je kar 20 ljudi doseglo 5 točk, je njihovo povprečje 4,52, kar je najvišja ocena.

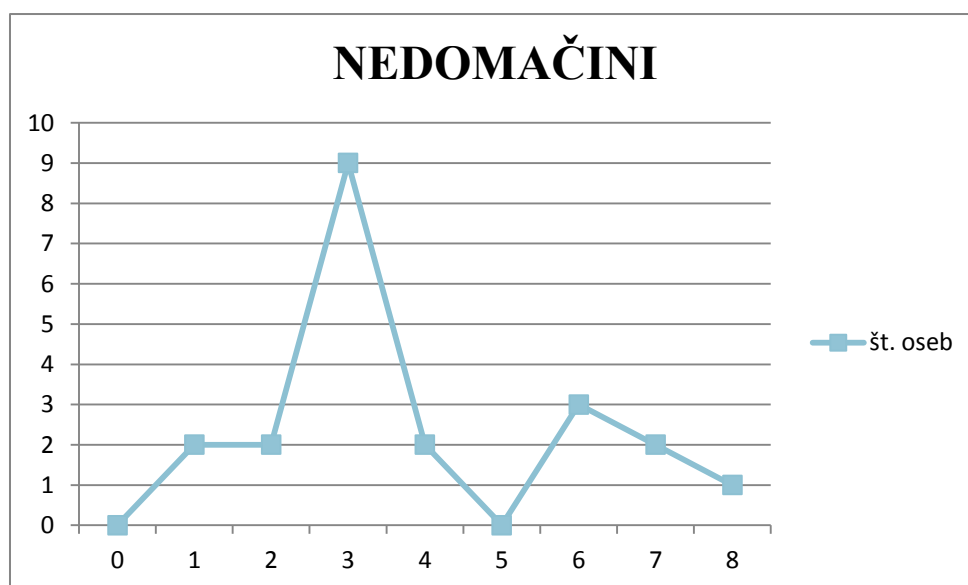
13. Povprečna ocena nedomačinov

Tabela 13: Rezultati točkovanja

TOČKE	0	1	2	3	4	5	6	7	8	
ŠT. OSEB	0	2	2	9	2	0	3	2	1	21
		2	4	27	8	0	18	14	8	81

Povprečna ocena: 3,86

Graf 13: Povprečna ocena nedomačinov

Kot je bilo pričakovano, so nedomačini dosegli najnižje povprečje, in to 3,86. Zanimivo je, da je kljub majhnemu številu nedomačinov eden dosegel vse točke in nihče ni imel vsega narobe. Takih rezultatov nisva pričakovali, saj sva mislili, da bo razlika med povprečjem domačinov in nedomačinov večja.

14. Povprečna ocena anketirancev, starih 10-20 let

Tabela 14: Rezultati točkovanja

TOČKE	0	1	2	3	4	5	6	7	8	
ŠT. OSEB	2	2	0	6	5	4	2	1	3	25
	0	2	0	18	20	20	12	7	24	103

Povprečna ocena: 4,12

Graf 14: Povprečna ocena anketirancev starih, 10-20 let

Zanimivo je, da so kar trije anketo rešili popolnoma pravilno, hkrati pa sta dve osebi imeli vse narobe. Največ oseb je doseglo 3 točke in nihče dveh. Zaradi starosti sva pričakovali, da bo njihovo povprečje nižje od dejanskega, ki je 4,12.

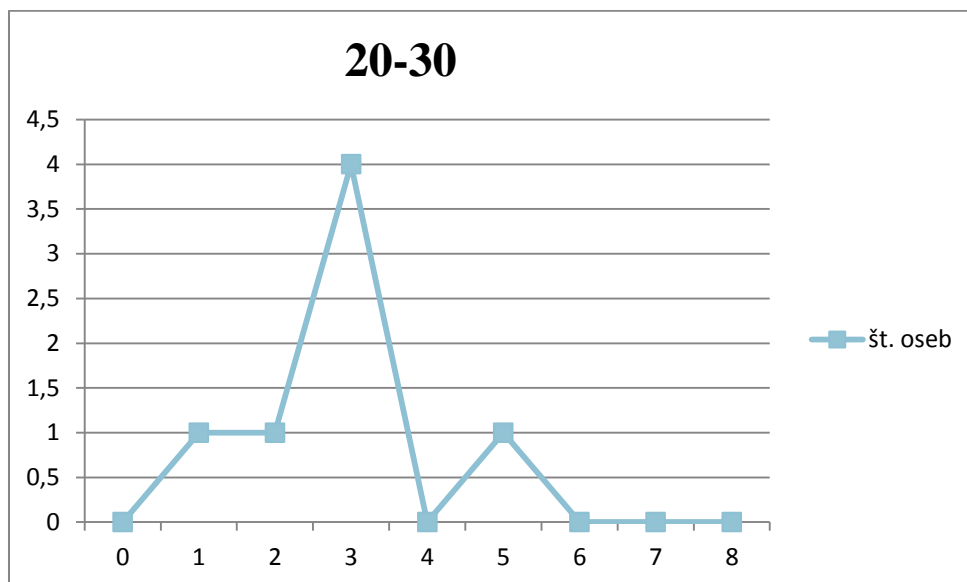
15. Povprečna ocena anketirancev, starih 20-30 let

Tabela 15: Rezultati točkovanja

TOČKE	0	1	2	3	4	5	6	7	8	
ŠT. OSEB	0	1	1	4	0	1	0	0	0	7
	0	1	2	12	0	5	0	0	0	20

Povprečna ocena: 2,86

Graf 15: Povprečna ocena anketirancev, starih 20-30 let

Starostna skupina med 20-30 let je dosegla najslabše povprečje, to je 2,86. Nihče ni dosegel več kot pet točk, več kot polovica anketirancev pa je dosegla tri točke. Rezultati so naju presenetili, saj sva pričakovali višje povprečje.

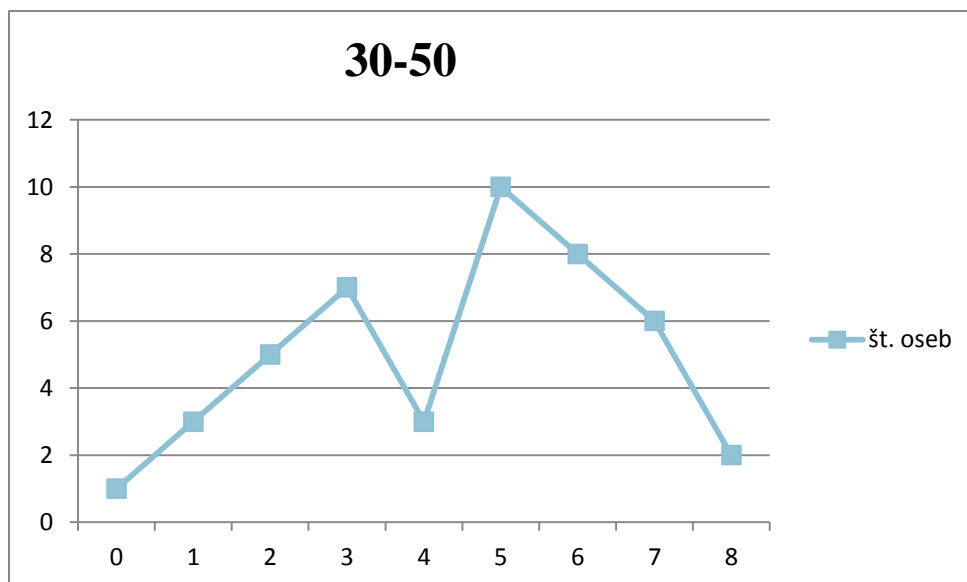
16. Povprečna ocena anketirancev, starih 30-50 let

Tabela 16: Rezultati točkovanja

TOČKE	0	1	2	3	4	5	6	7	8	
ŠT. OSEB	1	3	5	7	3	10	8	6	2	45
	0	3	10	21	12	50	48	42	16	202

Povprečna ocena: 4,49

Graf 16: Povprečna ocena anketirancev, starih 30-50 let

Rezultati so bili dokaj povprečni, saj sta kar dve osebi imeli prav čisto vse odgovore, hkrati pa je imel eden vse odgovore napačne. Dosegli so dobro povprečje, in sicer 4,49. Takšne rezultate sva tudi pričakovali.

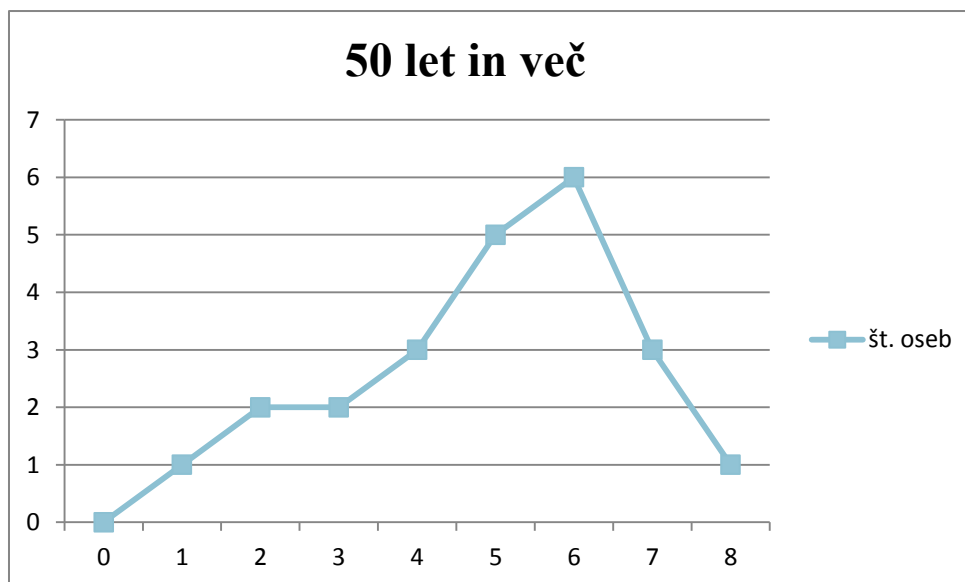
17. Povprečna ocena anketirancev, starih 50 let in več

Tabela 17: Rezultati točkovanja

TOČKE	0	1	2	3	4	5	6	7	8	
ŠT. OSEB	0	1	2	2	3	5	6	3	1	23
	0	1	4	6	12	25	36	21	8	113

Povprečna ocena: 4,91

Graf 17: Povprečna ocena anketirancev, starih 50 let in več

Dosegli so najvišje povprečje, to je 4,91. Razlog za to je, ker je imelo največ ljudi 6 točk, zelo malo pa jih je doseglo manj kot 4 točke. Ker so bili to najstarejši anketiranci, so zagotovo o Celju vedeli največ.

4.6.1 Povzetek ankete

Namen ankete je bil ugotoviti, kako dobro ljudje poznajo Celejo. Rezultati so pokazali, da nekateri anketiranci o njej ne vedo ničesar, nekateri jo poznajo zelo dobro, ostali pa o njej vedo le določene stvari. Anketiranih žensk je bilo 60 in so ankete reševale bolje od moških, ki jih je bilo 40. Domačini (78 vprašanih) so reševali boljše od nedomačinov (22 vprašanih), kar je bilo pričakovano. Anketiranci so bili razdeljeni v več starostnih kategorij. Najstarejši anketiranci so dosegli najvišje povprečje (4,91), sledili so jim stari 30–50 let, ki so imeli povprečje 4,49, s povprečjem 4,12 so jim sledili stari 10–20 let, na zadnjem mestu pa so bili stari 20–30 let (2,86).

Na vprašanje, kaj bi v Celju pokazali turistu, je kar 96 anketirancev odgovorilo muzej, na drugem in tretjem mestu sta bila Stari grad in center mesta, ostali pa so napisali še TIC, park, Celjsko kočo, Osrednjo knjižnico Celje in drugo. Skoraj vsi, tudi nedomačini, so znali napisati vsaj nekaj turističnih znamenitosti.

Nekateri so imeli pri naštevanju ljudstev, ki so včasih bivala v Celju, nekaj težav. Mislili so, da so pravi odgovori Germani, Turki, Habsburžani, Celjski grofje, Grki ... Drugače pa je kar 70 ljudi vedelo za Rimljane in 60 za Kelte. Ostali so napisali še Ilire in Slovane. Sicer so naju nekateri odgovori presenetili, ampak večina jih je to nalogo rešila korektno.

Le 17 % anketirancev je vedelo, da so bile prve naselbine na Miklavškem hribu. Največ (35 %) jih je mislilo, da so bile ob Savinji, kar ni čisto narobe, na drugem mestu pa je bil center z 21 glasovi. To nalogo so vsi rešili zelo slabo, česar nisva pričakovali.

Glede na to, da so bili pri rimskih najdiščih odgovori obkroževanja, so skoraj vsi to nalogo rešili prav. Vedeli so, da so talni mozaiki, Celeja – mesto pod mestom, Heraklejevo svetišče in lapidarij iz rimskih časov. Vseeno naju je presenetilo, da nekateri tako mislijo tudi za Stari grad in gledališki stolp.

Prijetno presenečeni sva bili, ko sva videli, da je kar 64 % anketirancev vedelo, da je Heraklejevo svetišče najstarejša vidna najdba. Druga tretjina je mislila, da so pravi odgovori mozaiki vil, ostanki obzidja in Stari grad. Odgovori bi bili verjetno precej drugačni, če jih anketirancem ne bi ponudili.

4. 7 RAZLAGA IN ANALIZA HIPOTEZ

a) *Trditev sva potrdili*

S sestankov z dr. Juretom Krajškom sva ugotovili, da je veliko ostankov zakopanih pod mestom, kar arheologom preprečuje, da bi jih izkopali in raziskali. Največji obseg je imela Celeja v velikosti 70 ha, bila je skoraj sedemkrat večja od srednjeveškega obsega mesta. Danes ni raziskano niti 10 odstotkov te površine. Nekatere plasti so globoko, od 4 do 7 metrov, zato je ob današnji pozidavi ponekod nemogoče priti do njih. V Knežjem dvoru Celeji – mestu pod mestom je pod prikazom ceste iz 3. stoletja tudi cesta iz 1. stoletja, vendar je niso odkopavali. Zaradi nezadostnih podatkov točno ne vedo, kje se nahaja stara rimska kanalizacija in kje se je na njo priključila sodobnejša v 19. stoletju. V spomladanskem času se bodo pričela izkopavanja na Muzejskem trgu, ki verjetno tudi hrani dokaze iz rimskih časov. Pod današnjo postavitvijo Heraklejevega svetišča bi naj bilo mogoče prvo svetišče ali del prvega forumskega prostora v Celeji. Na Starem trgu se pod obema stranema nahajajo staro cestišče in vile, ki so deloma prikazane na levi strani trga in v TIC Celeja. Pod zgradbo pošte so ostanki starokrščanske cerkve, pod zgradbo na Cankarjevi in pod III. osnovno šolo na Vodnikovi so ostanki rimskih term. Ob polaganju kanalizacije in preureditvi tržnice so odkrili velik mozaik in ostanke zidov. Na nekdanjem forumu stojijo zgradbe v smeri od Zvezde proti Narodnem domu. Tudi za parkirišče pred Turško mačko arheologi menijo, da je polno rimskih ostankov. Arheologom velikokrat primanjkuje sredstev in časa, zato odkopljejo manjše dele, jih le poslikajo, zaščitijo in spet zakopljejo.

b) *Trditev sva zavrnila*

Bili sva prepričani, da večina ljudi ne bo vedela, da je najstarejša najdba Heraklejevo svetišče, saj se nahaja na terasi nad desnim bregom Savinje. Zmotili sva se, saj so ankete pokazale, da je kar 64 odstotkov ljudi vedelo, da je to najstarejša vidna najdba. Rezultati bi bili verjetno popolnoma drugačni, če ne bi bili podani odgovori izbirnega tipa. Najstarejše najdbe iz rimskih časov so sicer še druge, vendar so nepoznane širšemu krogu ljudi.

c) *Trditev sva potrdili*

Rezultat najinega predvidevanja je bil točen, saj 86 odstotkov ljudi ni vedelo za prvo naselbino v Celju. Od 9. do 6. stoletja pr. n. št. je bilo na Miklavškem hribu prvo gradišče. Hrib je bil obljuden tudi ob severnem in severovzhodnem vznožju. Druga poselitev je bila na

terasi nižje, na Sadnikovem vrtu (Heraklejevo svetišče). V mlajši železni dobi je bila bolj proti vzhodu poseljena ista terasa, današnje naselje Breg. V tem času je bila poselitev tudi v Gaberjih na današnji Mariborski cesti, kjer so našli ob nekdanji strugi reke Savinje poznokeltsko in tri rimska svetišča. Misliva, da veliko ljudi ne ve, kje je Heraklejevo svetišče, ki je poleg tega, da ni dovolj raziskano, tudi slabo promovirano. Označeno je le na ležečem kamnu v bližini svetišča in slabo vidno s ceste.

č) *Trditev sva zavrnila*

Rimljani so prvič zagospodarili Noriškemu kraljestvu leta 15 pr. Kr., ki so si ga brez bojev priključili (Regnum Noricum). Leta 45 dobi Celeja status samostojnega mesta municipija. Dobrih štiristo let so celjski pokrajini vladali Rimljani, kar je vedelo 41 odstotkov (70 odgovorov od 171) anketirancev. 35 odstotkov ljudi je vedelo, da so tukaj bivali Kelti, in 9 odstotkov, da so semkaj prišli naši predniki Slovani.

d) *Trditev je nepravilna*

V anketi sva že izvedeli, da je od naštetih ostankov Heraklejevo svetišče najstarejše. Tudi midve sva mislili tako, dokler nama arheolog ni povedal drugače. Heraklejevo (Herkulovo) svetišče je bilo antična kulturna stavba in je bila namenjena čaščenju božanstev. Posvečena je bila Herakleju, ki je bil Zevsov sin in velik grški junak. Svetišče je bilo zgrajeno v 2. stoletju na nekdanjem Sadnikovem vrtu blizu kapucinskega samostana pod Miklavškim hribom. Ampak to ni najstarejši ostanek iz rimskih časov. V lapidariju hranijo kamen, posvečen Gaju Juliju Vepu, iz leta 14. V Knežjem dvoru je razstavljen ostanek lončarske peči iz 20-ih let 1. stoletja, ki je bil prinesen iz obrtniškega predela prvih naselij v Gaberjih. Iz tega dela mesta izhaja tudi najstarejše svetišče, ki je bilo ob nekdanji severni rečni strugi Savinje na Mariborski cesti, zgrajeno v letih 30 – 35. Starejša od Heraklejevega svetišča je tudi kloaka, razstavljena pod restavracijo Miška Knjižka, izvira iz 1. stoletja.

e) *Trditev sva zavrnila*

Najvišji rang rimskih mest je bila kolonija. V koloniji so živeli prebivalci, ki so imeli rimsko državljanstvo in so bili izenačeni s tistimi v Rimu. Rimljani so tam, kjer so hoteli postaviti mesto, razlastili prebivalstvo, pripeljali koloniste, zaplenili vsaj tretjino najboljše zemlje in jo dali tem kolonistom. Za ostalo zemljo so morali prebivalci plačevati najemnino, niso bili več lastniki zemlje. V primeru Celeje, ki je bila municipij, so mesto uredili po svojem urbanističnem načrtu. Potrdili so stara lastništva, Kelti so ostali lastniki zemlje ter ostali

vodilno plemstvo v mestu. Dokaz za to so keltski župani tudi v 2. stoletju. Potrdili so privilegije staremu plemstvu in jim pustili veliko samouprave. Zato je pomembno, da je Celeja ostala v Noriku. Tukaj niso naseljevali veteranov, niso jemali zemlje lastnikom, kar pomeni, da so imeli prebivalci kamnolome pod Pohorjem, rudnike v Zasavju, zato so bili ekonomsko neodvisni.

Dokaz za vključitev Keltov v rimsko življenje in upravo so tudi nagrobni kamni, kjer je prikazana rimska družina v rimski in keltski noši.

V Šempetru v Savinjski dolini so najlepši ostanki iz rimskih časov, rimska nekropola.

Razstavljeni so spomeniki celejanske elite. Tudi na grobnici Enijcev je upodobljena družina, mati je oblečena v keltsko nošo.

Slika 49: Kvint Enij in njegova žena Opijana v keltski noši (<http://url.sio.si/uyw>, povzeto 1. 3. 2017)

Slika 50: Nagrobnik rimske družine v keltski in rimski noši (Foto: Čulk, N., 2017)

f) *Trditev sva zavrnila*

Ker prihajava s III. osnovne šole, sva zastavili drzno trditev, da pod temelji naše šole ni rimskih ostankov, saj sva vedeli, da so šolo zgradili leta 1905. Dr. Krajšek nama je na najino veliko presenečenje kot dokaz za obstoj ene izmed dvojnih rimskih term na območju Celeje pokazal načrt, v katerem delu pod našo šolo se nahajajo ostanki.

g) *Trditev sva zavrnila*

Izvedeli sva, da je bil rimski forum veliko večji od Trga celjskih knezov in je stal je med Prešernovo ulico, slaščičarno Zvezda in Narodnim domom. Forumski prostor je meril 193 m v dolžino in 80 m v širino. Po dolžini je skupaj s svetiščem meril 654 rimskih čevljev, po širini pa 270 rimskih čevljev (rimski čevlj je meril 29, 6 cm). Prvi zahodni stranski kardo ga je delil na posvečeni (area sacra) in posvetni del (secular area). V prvem je stal kapitolij, glavno mestno svetišče, posvečeno vrhovnim trem bogovom Jupitru, Junoni in Minervi. Dolg je bil 53 m, širok 29 m in visok 26 m. Ob daljših stranicah foruma sta potekali stebrišči, prvotno enonadstropni, po obnovi v 3. stoletju pa verjetno dvonadstropni.

4. 8 IZDELAVA ENODNEVNE TEMATSKE EKSKURZIJE PO CELEJI

Po teoretičnih in terenskih preučevanjih rimskih vidnih in nevidnih ostankov sva se odločili, da skušava pripraviti osnovo za učno tematsko enodnevno ekskurzijo, ki bi bila lahko izvedena v okviru kulturnega, tehniškega ali celo orientacijskega dne. Primerna je tako za osnovnošolce kot srednješolce. Vodenje po poti, razen če bi želeli obiskati še Knežji dvor Celejo – mesto pod mestom, bi lahko izvajali učenci ali dijaki, ki bi se pred tem morali seznaniti s potjo in vsebinami. Pot poteka krožno, zato se lahko prične na katerikoli točki in na katerikoli konča. V celoti prehojena pot ob zmernem tempu in srednjedolgi razlagi traja približno 3 do 4 šolske ure.

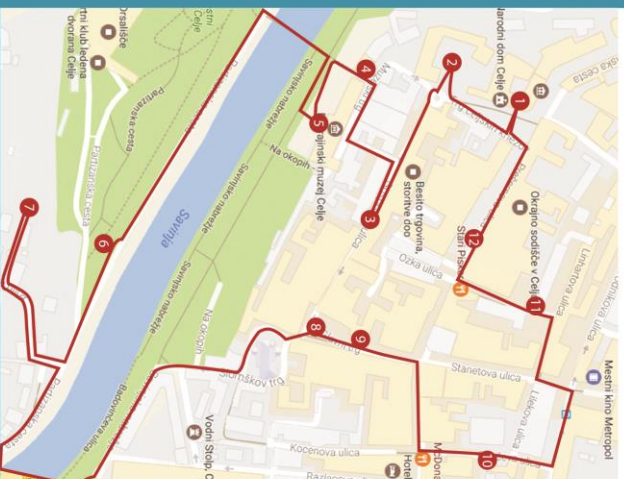
Zgibanka je bolj informativne narave in zahteva kratke odgovore na najbolj osnovna vprašanja. Ker gre lahko tudi za predstavitev rimske Celeje v širšem obsegu, bi lahko z nadgradnjo pripravili tudi sprehod po rimskih ostalinah za turiste.

Ker sva najdbe in rimsko zgodovino v Celeji že kar podrobno opisali, vsebin po poti na zgibanki nisva več prilagali.

Zgibanka ima na prvi strani zemljevid tematske poti s točkami ter nekaj osnovnih vprašanj, da bi si zapolnili bistvene zanimivosti ob poti. Na obeh straneh so slike ostankov predmetov iz rimskih časov. Na drugi strani je prikaz vseh najdišč v Celju, najdeni ostanki kanalizacije, cest, kopališč, kipov, svetišč.

Enodnevna ekskurzija po Celjei

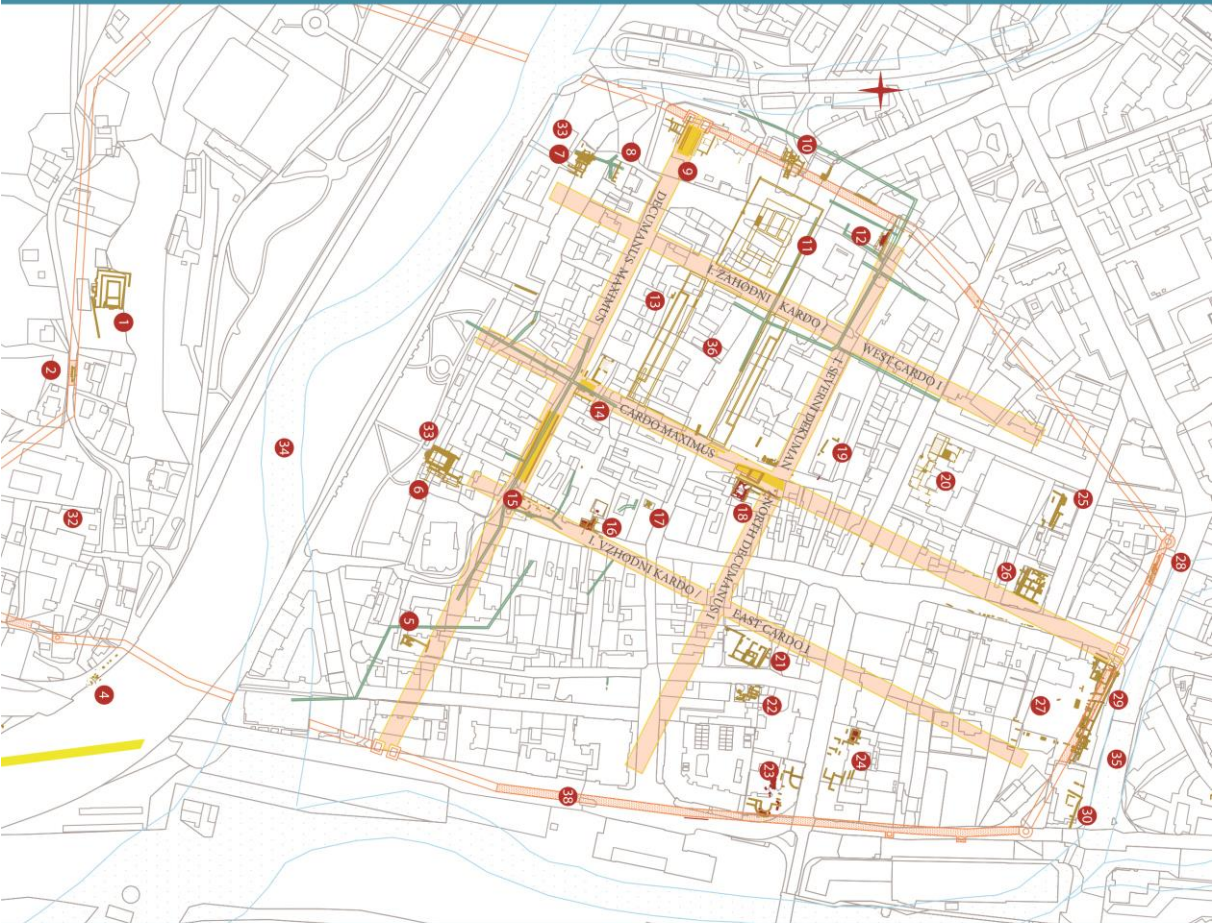
- 1 Narodni dom - rimske najdbe
- 2 Knežji dvor - Celjeja, mesto pod mestom
- 3 Gosposka ulica - dvojni slavolok
- 4 Knjižnica - rimska kloaka
- 5 Stara grofija - lapidarij
- 6 Mestni park - miza iz rimskega stebra
- 7 Heraklejevo svetišče
- 8 Glavni trg - prezentacija vil
- 9 TIC - mozaiki in freske v rimski vil
- 10 Starokrščanska krsilnica
- 11 Tržnica - potek glavnega karda
- 12 Prešernova ulica - rimski forum

1. Ko stojiš pred Narodnim domom na Trgu celjskih knezov, se orientiraj po Prešernovi ulici proti JV in si zamisli dolžino foruma proti Zvezdi skoraj 200 m in širino 80 m.
2. Kaj je bil forum?
3. Kaj pomenita besedi decumanus maximus in cardo maximus? Kje je bilo križišče?
4. Kaj hranijo v lapidariju?
5. Del česa je bila kamnita miza v parku?
6. Koliko stebrov lahko vidimo na Heraklejevem svetišču?
7. Čemu je bila namenjena krsilnica?
8. Koliko rimskih term so odkrili v Celju in kje?

Enodnevna ekskurzija PO CELJEI

- Obzidje / Defence walls
 - Kanali / Sewer canals
 - Cestno omrežje / Street network
 - Rečne struge / Riverbeds
 - Mosačna tla / Mosaic floor
 - Objekti / Buildings
 - Raziskano / Explored
 - Neraziskano / Unexplored
 - Unexplored
- 1 Heraklejevo svetilišče
 - 2 Marštrova ulica (2014)
 - 3 Breg (2010-2011)
 - 4 Breg (1953-1955) in Partizanska cesta (2011)
 - 5 Kocenova ulica
 - 6 Glasbena šola
 - 7 Osrednja knjižnica Celje
 - 8 Muzejski trg 5
 - 9 Knežji dvor
 - 10 Narodni dom
 - 11 Trg Celjskih knezov
 - 12 Turška macka
 - 13 Mohorjev atrij
 - 14 Gosposka ulica (Slovenjalec)
 - 15 Glavni trg
 - 16 Glavni trg
 - 17 Prešernova ulica
 - 18 Savinova ulica
 - 19 Tržnica
 - 20 III. Osnovna šola
 - 21 Gubčeva ulica (1969)
 - 22 Gubčeva ulica (1989-1990)
 - 23 Pošta
 - 24 Cankarjeva ulica
 - 25 Kocbekova ulica
 - 26 Miklošičeva-Stanetova ulica (stolpnica Trim)
 - 27 Dobrina
 - 28 Ključavnariška ulica in Levstikova ulica 3
 - 29 Levstikova ulica 1
 - 30 Agrotehnika
 - 31 Mariborska cesta (2003-2004)

5 ZAKLJUČEK

Zelo sva zadovoljni, da sva se odločili narediti to raziskovalno nalogo, saj je bilo delo zelo poučno, zanimivo in zabavno.

V Celju je arheoloških ostankov za tovrstne raziskave res veliko, zato sva se s pomočjo mentorja, g. Tomislava Goloba, osredotočili predvsem na rimske ostanke mesta . Veliko jih je razstavljenih v muzejih (razstava Celeia - mesto pod mestom v Knežjem dvoru), na prostem (lapidarij, Heraklejevo svetišče), v TIC-u in drugod. Veliko najdenih predmetov je shranjenih tudi v depojih, še več rimskih ostankov pa je zakopanih pod zemljo.

Najino raziskovalno nalogo bi lahko nadgradili tako, da bi učno pot z zloženko izročili Pokrajinskemu muzeju Celje, ki bi jo uporabil pri vodenih ogledih, namenjenih otrokom, ali pa bi jo kot virtualno aplikacijo dali na internet, da bi lahko ljudje na ta način obiskali najino pot.

Razmišljali sva tudi o tem, da bi se zainteresirani učenci III. osnovne šole Celje prostovoljno udeležili izobraževanja, preučili pot in po njej vodili mlajše učence. Ker je ta pot predvidena za otroke, sva si zamislili, da bi bilo za starejše morda zanimivo, če bi vodenje nadgradili še s srednjeveško zgodovino Celja. K sodelovanju bi lahko povabili tudi šole iz drugih krajev v Sloveniji.

Lahko bi organizirali družinsko tekmovanje, kjer bi si otroci skupaj s svojimi starši ogledali celotno učno pot in se nato družinsko pomerili v reševanju testov. Tako bi ljudi spodbudili k spoznavanju bleščeče zgodovine mesta Celja.

Ker Celje svojega antičnega potenciala ne izkorišča dovolj, upava, da bodo v prihodnosti raziskave bolj financirane, da bodo lahko arheologi vse dostopne ostanke izkopali in jih razstavili. Celje bi tako lahko postalo pravi muzej na prostem in privabljal domače in tuje turiste.

6 VIRI IN LITERATURA

6. 1 PISNI VIRI

Bausovac, M.: *Vivas Felix, Celeia*. Celje: Pokrajinski muzej. 2014.

Brilej, M.: *Zgodovina železnic na Slovenskem*. Ljubljana: Slovenska matica. 1968.

CELJE. Nazarje: Argos. 2007.

Cvirn, J., Šepetavc, A.: *Celje, Knežje mesto*. Celje: Mestna občina Celje. 2000.

Goropevšek, B.: *Stoletje v Celju*. Celje: Fit Media. 2001.

Lazar, I.: *Celeia*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije. 2002.

Riedl, E.: *Mitteilungen der K.K. Zentral-Kommission für Erforschung und Erhaltung Kunst- und Historischen Denkmale*. MZK 3. F. 3. 1904.

Orožen, J.: *Zgodovina Celja in okolice*. Celje: Kulturna skupnost. 1971.

Stele, F.: *Celjski strop*. Maribor : Obzorja. 1991.

Stopar, A.: *Kiparstvo in kiparski okras celjskih ulic in trgov*. Celje: Turistično društvo. 1996.

Stopar, I.: *Celjske impresije*. Celje: Pokrajinski muzej. 2012.

Stopar, I.: *Mesto Celje in njegovi spomeniki*. Maribor: Obzorja. 1991.

Šašel, J.: *C. Iulius Vepo (CIL III 5232 Celeia, Nor.)*. *Opera Selecta*, 1992, 31-43.

Vogrin, A.: *Celeia Antiqua*. Celje: Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine. 1991.

Zavod za kulturne prireditve in turizem Celeia Celje: *Celje, turistični vodnik*.

Žerič, D.: *Celea Cili Celje*. Celje: Pokrajinski muzej. 2012.

6. 2 INTERNETNE STRANI

<http://url.sio.si/sCr> (povzeto 2. 12. 2017)

<http://url.sio.si/sCs> (povzeto 2. 12. 2017)

<http://url.sio.si/uwr> (povzeto 2. 12. 2017)

<http://url.sio.si/sCp> (povzeto 2. 12. 2017)

<http://url.sio.si/uwt> (povzeto 5. 12. 2017)
<http://url.sio.si/uwv> (povzeto 5. 12. 2017)
<http://url.sio.si/uww> (povzeto 6. 12. 2017)
<http://url.sio.si/uwy> (povzeto 6. 12. 2017)
<http://url.sio.si/ufZ> (povzeto 6. 12. 2017)
<http://url.sio.si/ufX> (povzeto 7. 12. 2017)
<http://url.sio.si/urZ> (povzeto 7. 12. 2017)
<http://url.sio.si/ufY> (povzeto 7. 12. 2017)
<http://url.sio.si/usg> (povzeto 7. 12. 2017)
<http://url.sio.si/usf> (povzeto 7. 12. 2017)
<http://url.sio.si/uwz> (povzeto 16. 12. 2017)
<http://url.sio.si/uw2> (povzeto 16. 12. 2017)
<http://url.sio.si/uw3> (povzeto 16. 12. 2017)
<http://url.sio.si/ush> (povzeto 16. 12. 2017)
<http://url.sio.si/uw5> (povzeto 16. 12. 2017)
<http://url.sio.si/uw6> (povzeto 20. 12. 2017)
<http://url.sio.si/uw8> (povzeto 20. 12. 2017)
<http://url.sio.si/uw9> (povzeto 21. 12. 2017)
<http://url.sio.si/uwA> (povzeto 23. 12. 2017)
<http://url.sio.si/uwB> (povzeto 23. 12. 2017)
<http://url.sio.si/uwC> (povzeto 23. 12. 2017)
<http://url.sio.si/utb> (povzeto 25. 2. 2017)
<http://url.sio.si/utp> (povzeto 26. 2. 2017)
<http://url.sio.si/uta> (povzeto 25. 2. 2017)
<http://url.sio.si/usZ> (povzeto 25. 2. 2017)
<http://url.sio.si/usX> (povzeto 25. 2. 2017)
<http://url.sio.si/usY> (povzeto 25. 2. 2017)

<http://url.sio.si/utj> (povzeto 26. 2. 2017)

<http://url.sio.si/utk> (povzeto 26. 2. 2017)

<http://url.sio.si/uyw> (povzeto 1. 3. 2017)

7 SEZNAM SLIK, GRAFOV

7. 1 SEZNAM SLIK

Slika 1: Anketiranje na celjskih ulicah (Foto: Pregelj Skrt, T., 2017).....	9
Slika 2: Teoretično znanje je osnova raziskovalnega dela (foto: Golob, T., 2017)	10
Slika 3: Delo na terenu – zunanji lapidarij (foto: Golob, T., 2017)	11
Slika 4: Z dr. Krajškom v notranjem lapidariju (foto: Golob, T., 2017)	11
Slika 5: Grb Žovneških iz sr. 14. stol. (http://url.sio.si/utj , povzeto 26. 2. 2017).....	13
Slika 6: Grb Vovbrških (Celjskih) iz sr. 14. stol. (http://url.sio.si/utk , povzeto 26. 2. 2017).....	13
Slika 7: Železniška postaja v Celju okrog 1846 (Brilej, M., 1999, str. 35)	15
Slika 8: Stari grad Celje okoli leta 1686 (http://url.sio.si/usX , povzeto 25. 2. 2017).....	18
Slika 9: Stari grad Celje danes (http://url.sio.si/usY , povzeto 25. 2. 2017).....	18
Slika 10: Knežji dvor Celje – del Pokrajinskega muzeja (http://url.sio.si/usZ , povzeto 25. 2. 2017)	19
Slika 11: Stara grofija (http://url.sio.si/uta , povzeto 25. 2. 2017)	20
Slika 12: Celjski strop (http://url.sio.si/utb , povzeto 25. 2. 2017)	21
Slika 13: Muzej novejše zgodovine Celje (http://url.sio.si/utp , povzeto 26. 2. 2017)	22
Slika 14: Današnji načrt mesta z odkritimi arhitekturnimi rimskimi ostanki (Bausovac, M., 2014, str. 8).....	27
Slika 15: Antična kloaka pod kavarnico Miško Knjižko (foto: Golob, T., 2017)	31
Slika 16: Rekonstrukcija foruma in kapitolija rimske Celeje (Bausovac, M., 2014, str. 20)	32
Slika 17: Pokriti paviljon na Mariborski cesti (Foto: Skrt, T. E., 2017).....	34
Slika 18: Posvetilni kamni – beneficiariji (foto: Skrt, T. E., 2017)	35
Slika 20: Kip cesarja in njegov manj kvaliteten dvojnik (Foto: Čulk, N., 2017).....	38
Slika 21: Potek glavnega dekumana v smeri vzhod – zahod (Foto: Skrt, T. E., 2017)	39
Slika 22: Načrt objekta 3 in obokane kloake (Bausovac, M., 2014, str. 84)	42
Slika 23: Antični leseni piloti v nekdanji rečni brežini (Bausovac, M., 2014, str. 110).....	44
Slika 24: Vespazijanov as, kovan leta 71 (Bausovac, M., 2014, str. 54)	45
Slika 25: Termalni bazen s toplozračnim ogrevanjem (Foto: Skrt, T. E., 2017).....	46
Slika 26: Izpred Narodnega doma sta potekala svetišče in forum proti jugovzhodu do Zvezde (Foto: Čulk, N., 2017).....	47
Slika 27: Potek glavnega karda od tržnice proti Gosposki ulici (Foto: Čulk, N., 2017)	48
Slika 28: Zadnjih 60 metrov dekumana na Starem trgu (Foto: Skrt, T. E., 2017).....	49
Slika 29: Predstavitev sten vile z mozaikom (Foto: Čulk, N., 2017)	50
Slika 30: Rimska vila z mozaikom, stenskim gretjem in restavriranimi freskami (Foto: Čulk, N., 2017)	51
Slika 31: Rekonstrukcija krstilnice v kleti ob Gubčevi ulici (Foto: Skrt, T. E., 2017)	52
Slika 32: Del mozaika iz nekdanje bazilike (Foto: Čulk, N., 2017).....	53
Slika 33: Največji steber ob svetišču (Foto: Golob, T., 2017)	54
Slika 34: Miljniki v zunanem lapidariju (Foto: Skrt, T. E., 2017)	55
Slika 35: Arhitekturni členi v neurejenem delu zunanjega lapidarija (Foto: Čulk, N., 2017).....	56
Slika 36: Najstarejši ostanek v lapidariju iz leta 14 (Foto: Čulk, N., 2017)	57

Slika 37: Zahvala Jupitru, najboljšemu, največjemu ... (Foto: Skrt, T. E., 2017).....	58
Slika 38: Kip Tita Varija Clemensa, v ozadju zahvalna kamna (Foto: Čulk, N., 2017).....	59
Slika 39: Zapis prebivalcev, pomembnejši od cesarjev (Foto: Skrt, T. E., 2017).....	60
Slika 40: Ostanki velikana Apolona (Foto: Golob, T., 2017).....	61
Slika 41: Kamnita miza v Mestnem parku Celje s premerom 120 cm (Foto: Golob, T., 2017) ...	61
Slika 42: Osem stebrov, narejenih iz velikana z rimskega foruma (Foto: Čulk, N., 2017).....	62
Slika 43: Ostanki svetišč, ki čakajo na predstavitev (Foto: Čulk, N., 2017).....	62
Slika 44: Bogata mozaična rimska dediščina pod tržnico (Foto: Skrt, T. E., 2017).....	63
Slika 45: Pogled čez nekdanji forumski prostor (Foto: Skrt, T. E., 2017).....	64
Slika 46: Načrt rimskih term pod III. osnovno šolo Celje (Riedl, E., 1904, str. 472).....	64
Slika 47: Parkirišče polno skrivnosti (Foto: Čulk, N., 2017).....	65
Slika 48: Deli rimskega obzidja v Knežjem dvoru (Foto: Skrt, T. E., 2017).....	66
Slika 49: Maksimilijanova cerkev, mitološka povezanost z Rimljani (Foto: Skrt, T. E., 2017)...	66
Slika 50: Kvint Enij in njegova žena Opijana v keltski noši (http://url.sio.si/uyw , povzeto 1. 3. 2017).....	88
Slika 51: Nagrobnik rimske družine v keltski in rimski noši (Foto: Čulk, N., 2017).....	88

7. 2 SEZNAM GRAFOV

Graf 1: Spol anketirancev.....	67
Graf 2: Starost anketirancev.....	68
Graf 3: Ali živite v Celju?.....	69
Graf 4: Kaj bi pokazali turistu v Celju?.....	70
Graf 5: Katera ljudstva so v preteklosti bivala v Celju?.....	72
Graf 6: Kje so bile prve naselbine?.....	73
Graf 7: Katera najdišča so rimska?.....	74
Graf 8: Katera je najstarejša vidna najdba?.....	75
Graf 9: Povprečna ocena anketirancev.....	76
Graf 10: Povprečna ocena žensk.....	77
Graf 11: Povprečna ocena moških.....	78
Graf 12: Povprečna ocena domačinov.....	79
Graf 13: Povprečna ocena nedomačinov.....	80
Graf 14: Povprečna ocena anketirancev starih, 10-20 let.....	81
Graf 15: Povprečna ocena anketirancev, starih 20-30 let.....	82
Graf 16: Povprečna ocena anketirancev, starih 30-50 let.....	83
Graf 17: Povprečna ocena anketirancev, starih 50 let in več.....	84

8 PRILOGA

ANKETA

1. **Spol:** ž m

2. **Starost:** 10-20 20-30 30-50 50 in več

3. **Domačin:** da ne

4. **Kaj** bi pokazali **turistu**, ki ne ve, kaj bi si v **Celju** ogledal? _____

5. Ali veste, **katera ljudstva** so v preteklosti bivala na **območju Celja**? _____

6. **Kje** so bile **prve naselbine** kot zametek kasnejšega mesta Celja? _____

7. Katera izmed **najdišč** na območju Celja so **rimska**?

a) Heraklejevo svetišče na Miklavškem hribu,

b) Stari grad,

c) talni mozaiki starih vil na Glavnem trgu (TIC),

č) Celeia – mesto pod mestom v Knežjem dvoru,

d) lapidarij za Osrednjo knjižnico Celje,

e) gledališki stolp ob SLG Celje.

8. Katera izmed naštetih je **najstarejša najdba** na območju Celja?

a) Heraklejevo svetišče b) mozaiki rimskih vil c) ostanki

srednjeveškega obzidja č) ostanki starega gradu